... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai, bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Voruta

Nr. 4 (834) 2017 m. balandžio 29 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

3, 5, 6 *Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius*

„Ryto“ skaityklų vedėjų bylos

6 *Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis*

Praeitis po asfaltu

8–9

Tėviškės aušra

12 *Prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius*

Lietuvių konferencija, jos reikšmė ir anykštėnų indėlis

Alfabetai ir analfabetai

Prof. habil. dr. Aldona PAULAUSKIENĖ, Vilnius

Parašiau pirmąjį antraštės žodį, norėdama papasakoti, kokia įdomi alfabetų kūrimosi istorija iki tol, kol jie virsta uždaromis ženklų sistemomis kalbos garsams žymėti, ir įsijungiau televizorių.

Koks džiaugsmas! VDU profesorius Liudas Mažylis Vokietijos diplomatiniame archyve rado Lietuvos Nepriklausomybės Akto originalą. Stebiu tą džiugesį per visas informacines programas. Pagaliau LRT „Panorama“ rodo juodai įrėmintą signataro parašą *S. Narutowicz* ir skuba pranešti Manto Adomėno nuomonę, kad šio signataro parašas yra argumentas Lietuvos piliečiams lenkams dokumentus išduoti lenkų kalba. Nevykęs argumentas, nes ir lenkišką pavardę turinčiam Lauryno Ivinskio mokiniui užteko nuopelnų Lietuvai būti jos Nepriklausomybės Akto signataru. Tada ir pasirašė antrasis neigiamos reikšmės žodis.

„Kalba ir raštas – tai dvi skirtingos sistemos; antroji egzistuoja tam, kad reprezentuotų pirmąją. Kalbotyros objektas nėra rašytinio ir sakytinio žodžių derinys, o vien sakytinis žodis. Tačiau rašytinis žodis taip glaudžiai susijęs su sakytiniu žodžiu (jis yra pastarojo atvaizdas), kad jam atitenka pagrindinis vaidmuo“ (Saussure F. de, *Bendrosios kalbotyros kursas*, Vilnius, p. 55). Tačiau, laikui bėgant, rašyba, kuri iš pradžių būna logiška, gali virsti absurdiška. „Tai nutinka tik labai išsivysčiusiose bendrinėse kalbose, kur rašytiniai tekstai vaidina svarbų vaidmenį. Tada vizualinis atvaizdas gali sąlygoti klaidingą tarimą. Tai išties patologiškas reiškinys, kurį neretai galima pastebėti prancūzų kalboje“ (ten pat, p. 62). Ne tik prancūzų, bet ir kitose Europos kalbose, turinčiose viduramžiais susikurtus lotyniškojo alfabeto pagrindu savuosius alfabetus – vienaip rašoma, o kitaip tariama. Tokiu atveju žodynuose greta parašyto žodžio fonetine transkripcija pateikiamas ir tarimas. Lietuvių, latvių, lenkų, rusų kalbų žodynuose tarties nuorodų nėra, nes tarimas reikšmingai nenutolęs nuo parašymo. Todėl tikra kalbos išdavystė, kai į visus be išimties fonetinės rašybos tekstus prikaišiojama istorinės rašybos žodžių.

Prof. habil. dr. Aldona Paulauskienė

Lietuvių ir latvių alfabetai kūrėsi ne viduramžiais, bet XX a. pradžioje ar ant šio amžiaus ribos. Latvių alfabeto sukūrimo data ir autoriai žinomi. Iki nepriklausomybės paskelbimo latviai vartojo gotiškąjį raidyną. 1919 m. vasarą Švietimo ministerijos įsakymu buvo sukurta įvairių mokslo sričių terminologijos komisija, suskirstyta į sekcijas (buvo ir kalbotyros sekcija). Jose darbavosi žymiausi specialistai. 1920 m. gruodžio 30 d. Latvijos vyriausybė išleido įstatymą dėl rašybos reformos, kuriame nurodyta, kad nuo 1921 m. liepos 1 d. visose įstaigose ir mokyklose būtų vartojamas raidynas lotynų kalbos alfabeto pagrindu. Per trumpą laiką nespėta jo sukurti, terminas pailgintas ir latviai dabartinį savo raidyną pradėjo vartoti tik 1922 m. (Bankavs A., Jansone I., *Valodniecība Latvijā: fakti un biogrāfijas*, Rīga: Latvijas Universitāte, 2010, pp. 27–28). Bet jau tada apsispręsta, kad tarimas svarbiau už parašymą. Tai Janio Endzelyno nuopelnas.

Lietuvių raidynas formavosi stichiškai. „Jau iš pirmosios lietuviškos knygos titulinio puslapio matome, kad XVI amžiuje lietuviai šalia mums dabar įprastų lotyniškų raidžių dažniausiai vartojo labai plačiai tuo metu Europoje paplitusį vadinamąjį „gotišką“ jų variantą. Mažojoje Lietuvoje šias raides lietuviai vartojo ilgą laiką, iki pat Antrojo pasaulinio karo. Didžiojoje Kunigaikštystėje jos išnyko jau XVII amžiuje“ (Zinkevičius Z., *Kalbotyros pradmenys*, Kaunas, Šviesa, 1980, II leidimas, p. 81–83; I leidimas – 1969 m.). Į Lietuvą raštas ėjo per lenkus ir vokiečius. Taigi garsams *š* ir *č*, *ž* žymėti vartojome *sz*, *cz*, *rz* iš lenkiško raidyno, o Rytų Prūsijos lietuviai *š* rašė kaip vokiečiai *sch*. Bet kartu ir patys kūrėmės trūkstamas raides. Todėl nenuostabu, kad pirmieji „Aušros“ numeriai pasirodė su *sz*, bet nuo penktojo jau yra *š*, *č*, *ž*, nusirašytos iš čekų alfabeto. Parašytas žodis *Auszra* ar *Basanawiczius* – taip pat ne argumentas rašyti Lietuvos piliečių lenkų asmenvardžius lenkiškai. Nebuvo valstybės, valstybinės kalbos, tai ir rašėme įvairiai. Tikslios lietuvių raidyno sukūrimo datos nežinome, bet iš 1901 m. Petro Kriaušaičio

Nukelta į 3 p.

Valstybinė lietuvių kalba

Asmenvardžių rašybos donkichotai

Prof. habil. dr. Alvydas BUTKUS, Kaunas

Atrodo, jau buvo aprimę vardyno rašybos chaotizavimo propaguotojai. Net tarp trijų raidžių – *W, Q* ir *X* – pasiklydę entuziastai santūriai tylėjo, matyt, laukdami Seimo pavasario sesijos. Užtat sulaukę pratrūko griausmingu kreipimusi į Lietuvos valdžios institucijas bei žiniasklaidą. Kreipimasis pagražintas visais dar iš sovietmečio paveldėtais užkeikimais: dabartinė rašyba esanti necivilizuota, ją ginantys oponentai yra pseudolietuvybės demagogai, „menkai informuoti, bet tautos, lietuvybės bei visuomenės balsą nepagrįstai uzurpavę asmenys, ignoruojantys konkrečius Lietuvos raštijos ir teisės istorijos bei dabarties socialinės bei teisinės tikrovės faktus“.

Prof. habil. dr. Alvydas Butkus

O faktai, pasak kreipimosi autorių, esą tokie: raidė *W* buvo vartota XVI ir XVIII a. lietuvių autorių raštuose (autoriai nurodomi). Tiesa, raidžių *Q* ir *X* vartojimas senaisiais autoriais neiliustruotas – matyt, jie nerasti arba kreipimosi autoriai buvo irgi „menkai informuoti“. Kitas svarus argumentas buvo Vasario 16-osios akto signataro S. Narutovičiaus lenkiškas parašas. Po tokio sunkiosios artilerijos „dušo“ pažeriami ir teisiniai bei statistiniai argumentai: skiriant asmens tapatybę, nekreipiamas dėmesys į pirminius tapatybės ar šeiminio statuso dokumentus (tarkim, į želigovskinės ar hitlerinės okupacijos, o gal net ir carinės Rusijos laikais išduotus). Be to, pagal statistiką kas šešta Lietuvos šeima esanti mišri, ir, suprask, kas šešta šeima nuolatos kreipiasi į LR ir Europos teismus, kad šie pagrįstų besikreipiančiųjų „konstitucinę ir istorinę teisę į vardą ir šeiminį statusą“. Pradėjus asmenvardžių rašyboje vartoti *W*, *X* ir *Q* raides, esą atsilaisvins teisminiai kaštai, kuriuos bus galima skirti „konstruktyviam ir pozityviam mūsų Valstybės ir jos bendrojo visuomeninio gėrio kūrimui“ ir t. t.

Alternatyvusis vardynas

Trijų raidžių įtraukimo į vardyno rašybą iniciatoriai praktiškai siekia sukurti alternatyvias vardų bei pavardžių formas, kurios iš tikrųjų neperteiks nei tarimo, nei grafinės autentikos – rašyba pernelyg skirsis nuo tarimo, autentikai trūks raidžių su diakritikais,

Nukelta į 4 p.

Kaip vykdoma politinė prekyba lietuvių kalba?

Dr. Lilijana ASTRA, Baltijos instituto prezidentė, Vilnius

Ankstyvo pavasario pradžioje viešojoje erdvėje netikėtai nuskambėjo griežti raginimai skubiai keisti dabartinį norminį lietuvių kalbos raidyną, įterpiant tą pačią liūdnai pagarsėjusią *w* ir kitas lotyniškų rašmenų raides. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad šis viešas dialogas galėtų būti susijęs su postmoderniąja kultūri-

Nukelta į 11 p.

Mitingas prie Lietuvos Respublikos Seimo. R. Garuolio nuotr.

Mažosios Lietuvos istorija

Reikšmingas veikalas apie Mažosios (Prūsų) Lietuvos istoriją

Doc. dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Pradžia Nr. 3 (833)

Paskelbti įvairių laikų duomenys primena, kad Mažoji Lietuva (kaip ir visi Rytprūsiai) visais laikais buvo kaimiečių žemdirbių kraštas. Pavyzdžiui, 1907 m. Rytprūsių provincijoje 1 066 011 žmonių užsiėmė žemės ūkiu, daržininkyste, žvejyba ir miško verslais; pramonėje, statybose ir kasyboje darbavosi 408 806 žmonės; dar 181 882 žmonės užsiėmė amatais (tarp jų ir užeigų laikymu); be tų kategorijų dar skaičiuoti samdiniai (30 672 žmonės), tarnautojai ir kiti (117 173), laisvi nuo darbo (198 800).

Antrojo tomo pabaigoje patalpintos vertingos unikalių archyvinių dokumentų spalvotos fotokopijos: 1721–1723 m. sudaryti Tolminkiemio apylinkių kaimų žemės valdų planai, 1723 m. žemėlapio fragmentai ir kitkas.

Kuo aptariamas veikalas svarbus Lietuvos gyventojams?

Visai suprantama, kad begalinę daugybę praeities įvykių kiekviena tauta vertina savaip, iš buvusios įvairovės atsirinkdama sau svarbesnius dalykus, pasverdama jų buvusią naudą ar žalą. Taip savas istorijos versijas nuo seno kuria kaimyninių kraštų ar genčių žmonės, prisimindami tai, kas jiems atrodo svarbu, kas buvo naudinga jiems ar jų protėviams.

Dėl daugelio priežasčių lietuviškoji istorijos versija pradėta kurti labai vėlai, tūkstantmečius atsiliekant nuo antikinių civilizacijų, šimtmečius – nuo Vakarų Europos kraštų. Dar kebliau buvo apibūdinti Mažąją Lietuvą – lyg savą, lyg ir svetimą kraštą.

Lietuviškosios raštijos epochą pradėjusi Mažoji Lietuva vėliau taip ir nesusilaukė savojo S. Daukanto – tokio kruopštaus ir atsidėjusio senovinių dokumentų apie lietuvybės ištakas šiame krašte perrašinėtojo, krašto istorijos lietuviškosios versijos (tegu ir romantizuotos) kūrėjo. Berlyne ir kitur darbavęsi vokiečių istorikai studijavo senuosius dokumentus, aprašydami Kryžiuočių (Vokiečių) ordino šlovingus žygius, vėlesnių Prūsijos valdovų pasiekimus. Tik XIX a. pradėta daugiau domėtis eilinių krašto gyventojų dabartimi ir praeitimi, be legendinių senovės prūsų dažniau minėti ir krašte šimtmečius gyvenę kaimiečiai lietuvininkai. Tautinio atgimimo laikais ir Didžiojoje Lietuvoje dažniau prisimintas kaimyninis kraštas, atrastas K. Donelaitis ir kiti lietuviški dalykai.

Deja, pavėluotasis lietuvių domėjimasis istorija vyko labai nepalankiais laikais, vis stiprėjant europiniams konfliktams ir įtampai. Nuo 1871 m. stiprėjusi germanizacija, Pirmojo pasaulinio karo katastrofa, pokarinio revanšizmo stiprėjimas ir nacių režimo įsigalėjimas Vokietijoje visai neskatino dėmesingų ir objektyvių istorijos studijų, istorija vis labiau virto politikos ir propagandos tarnaite. „Vienos tautos“ (dar ir pranašesnės už kitas) lozungą skelbusioje valstybėje tautinėms mažumoms ir jų istorijai nebeliko vietos.

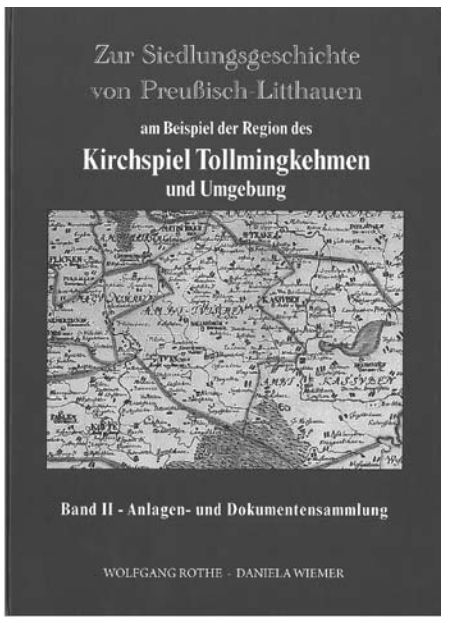
Vis aštriau su Vokietija konfrontavusioje prieškarinėje Lietuvos Respublikoje, kur pamažu kūrėsi sava istorijos mokykla, nebuvo nei pajėgų, nei galimybių užsiimti ilgamečiais archyviniais tyrimais, aptinkant ir publikuojant senuosius dokumentus apie Mažosios Lietuvos ištakas, apie tenykščių lietuvininkų gyvenimą ir ilgaamžius pokyčius krašte. Dažniau užsiimta politine polemika dėl Klaipėdos krašto, kontrpropaganda ir panašiais dalykais.

Sovietinė okupacija nutraukė lietuviškosios istorijos kūrimo normalią raidą, Mažąją Lietuvą paskelbdama nebeminėtinu kraštu. Tiesa, būta ir paklausių temų: buvo galima smerkti Kryžiuočių (Vokiečių) ordino agresiją, vokiškųjų feodalų priespaudą ir kapitalistinį išnaudojimą, buržuazinius nacionalistus ir panašius dalykus.

Į Vakarus pasitraukę lietuvių šviesuoliai (tarp jų ir lietuvybei ištikimi pabėgėliai iš Mažosios Lietuvos) taip pat neturėjo galimybių plėtoti didelio masto istorinių tyrimų. Istorikui Z. Ivinskiui tuomet beliko dejuoti, kad Vakaruose atsidūrę senojo Karaliaučiaus archyvo fragmentai taip ir nesulaukia lietuvių tyrėjų. Išeivijos spaudoje dažnesnė tebuvo politinė polemika su Vokietijoje skelbtais teiginiais apie Rytprūsių praeitį, populiarių žinučių ir atsiminimų publikacijos. Tikėtasi, kad gal reikšmingą Mažosios Lietuvos istoriją parengs kuris nors išeivijoje atsidūręs specialistas (taip minėta dr. J. Jakšto pavardė), tačiau jėgų ir išteklių tam nepakako.

Lietuvos Atgimimo laikais rodėsi vis daugiau populiarių rašinių apie sovietinės okupacijos nusiaubtą kraštą, tačiau fundamentalių veikalų apie Mažosios Lietuvos praeitį istorikų „stalčiuose“ neatsirado. Išeivio prof. Viliaus Pėteraičio iniciatyva 1996 m. pradėjus rengti „Mažosios Lietuvos enciklopediją“, pasirodė, kad žinių apie tą kraštą turima nedaug, kaip ir kvalifikuotų specialistų. Tuomet istorikas A. Nikžentaitis primygtinai siūlė tokios enciklopedijos rengimą atidėti bent dvidešimčiai metų – esą per tą laiką Lietuvoje bus parengta ir išleista reikšmingų veikalų apie beveik užmirštą kraštą.

Tam laikotarpiui prabėgus, įspūdingų veikalų apie Mažosios Lietuvos istoriją nematyti. Galima pasidžiaugti senųjų raštų publikacijomis, knygomis apie atskirus to krašto istorijos ir kultūros momentus, tačiau

Knygos viršelis

fundamentalaus veikalo apie lietuvininkų krašto istoriją vis dar nėra. Leidžiamoje daugiatomėje „Lietuvos istorijoje“ dažniau pasitenkinama jau anksčiau skelbtais teiginiais apie Mažąją Lietuvą, neužsiimant išties novatorišku darbu. Užblokavus monografijų ciklo „Lietuvos kaimų istorinė raida“ tolesnį rengimą, taip ir neišleistas veikalas apie kaimų Žemaitijos ir Mažosios Lietuvos pasienyje istoriją.

Tokioje skurdžioje lietuviškoje informacinėje terpėje pasirodęs naujasis V. Rotės ir D. Vymer veikalas tampa kol kas reikšmingiausiu leidiniu apie Mažosios (Prūsų) Lietuvos istoriją. Ne vienam tyrėjui ar istorijos mėgėjui jis galėtų tapti ir naudinga to krašto istorinių skaitinių chrestomatija, kurioje surinkti reikšmingiausi to krašto (ir Prūsijos valstybės) istorinę raidą lėmę dokumentai, kur apibūdintas krašto politinis, ūkinis ir socialinis gyvenimas ir jo pokyčiai XIII–XX a. Šiame veikale publikuota daugybė reikšmingų duomenų, paskelbta unikalių (Lietuvoje iki šiol nežinomų) dokumentų. Detaliai išnagrinėta Tolminkiemio apylinkių istorinė raida, surinkus daug žinių apie tas vietoves ir ten gyvenusius žmones. Nuosekliai aiškinti iki šiol Lietuvoje mažai kam žinomi krašto istorinio vystymosi savitumai, juos nulėmusios priežastys.

Paskelbta žinių gausa (kaip dabar sakoma „įspūdinga duomenų bazė“) patvirtina, kad norintieji diskutuoti apie Mažosios Lietuvos istorijos momentus, ten ilgai gyvavusios lietuvybės likimą turėtų sužinoti gerokai daugiau, o ne užsiimti vis tų pačių senstelėjusių teiginių kartojimu. Kvalifikuoti krašto žinovai aptariamame veikale gal pasiges vieno ar kito dalyko apibūdinimo, norės padiskutuoti dėl vieno ar kito autoriaus teiginio. Tačiau „tobulybei ribų nėra“ – rimti tyrėjai visada galės šį darbą papildyti ar patikslinti. Kol kas galime pasidžiaugti, kad neužmiršusieji lietuvininkų krašto gavo įspūdingą dovaną – darbščių autorių kruopščiai parengtą didžiulės apimties veikalą su gausybe istorinių žinių. Besidomintieji su autoriais galės susisiekti jų elektroninio pašto adresais: info@wolfgangrothe.de; d-wiemer@versanet.de; www.wolfgangrothe.de.

Literatūra

1. Rothe W., *Wiemer D. Zur Siedlungsgeschichte von Preussisch – Litthauen am Beispiel der Region des Kirchspiel Tollmingkehmen und Umgebung*, Bd. I–II, 1 Aufl., 2016.

2. Rothe W., *Wiemer D. Ortsatlas Trakehnen. Das Hauptgestut, seine Vorwerke und das Dorf*, 1 Aufl., 2011.

3. Rothe W., Trucewitz A., Trucewitz G., Gruber H., *Doerfer in der Rominter Heide. Kreis Goldap und Kreis Stallupoenen in Ostpreussen*, Essen, 2004.

4. Rothe W., Wiemer D., *Samonienen / Tollmingkehmen. Ueber die baeuerliche Zucht des Warmbluts Trakehner Abstammung*, 2 Aufl., 2012.

5. Rothe W., Kutz D., *Wiemer D. Rominter Heide und Goldap. Postkarten – Bildband*, Melsungen, 2014.

6. Rothe W., Wenau L., Gruber H., Wenau H., *Ortsatlas des Kirchspiels „Alte Kirche“ Goldap*, 3 Aufl., 2008.

7. Rothe W., Trucewitz A., Trucewiz G., *Ortsatlas des Kirchspiels Gurnen. Kreis Goldap in Ostpreussen*, 1 Aufl., 2006.

8. Rothe W., *Ortsatlas des Kirchspiels Tollmingkehmen*, Harmstorf, 1995.

9. Rothe W., *Ortsatlas des Kirchspiels Gross-Rominten*, Harmstorf, 1995.

Pabaiga

Martyno Jankaus muziejus

Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 8 441 42736
Mob. tel. +370 656 15021

Muziejus laikraštyje Nr. 49 (466)

Kortos žmonijos istorijoje

Ilgą laiką kortų kilme niekas rimtai nesidomėjo, tad šiandien jau sunku tiksliai pasakyti, kada ir kaip kortos atsirado. Manoma, kad kortų išradimo prioritetas priklauso Rytų tautoms – kinams ir indams. Viena versijų – kortos atsirado iš seno indų karių žaidimo keturiems žaidėjams, panašaus į šachmatus, kai karo žygių sąlygomis buvo naudojamos įvairiaspalvės figūrėlės, kurios vėliau, kad būtų patogiau, buvo paverstos kortomis.

Pirmieji kortų pėdsakai aptinkami valdžios draudimuose (1376 m. Florencijoje). Ir vėliau tik bažnyčios bei vyriausybės draudimuose galima aptikti kortų plitimo geografijos pėdsakus. Viduramžiais buvo kovojama prieš įvairius azartinius žaidimus, taip pat ir prieš kortas. Žaidėjai būdavo persekiojami, baudžiami, o kortos naikinamos. Beje, tai nestebina: viduramžiais buvo griežtai draudžiamas ir žaidimas kamuoliu – šiuolaikinio futbolo prototipas. Ilgainiui žmogaus noras žaisti nugalėjo ir įvairūs žaidimai, tarp jų ir kortomis buvo įteisinti.

Manoma, kad kortos atkeliavo į Europą XIV a. kartu su pirkliais ir misionieriais. Po gero šimtmečio Prancūzijoje, Vokietijoje jau buvo žinomas šiais laikais egzistuojantis kortų tipas. Iš pradžių kortas gamindavo dailininkai pagal bajorų ir didikų užsakymus. Jas piešdavo ant standaus popieriaus, kartono lapelių. Išmokus graviruoti medį, metalą, pradėtos gaminti klišės ir kortos imtos spausdinti serijiniu būdu. XV a. Vokietijoje kortų gamyba tapo savarankiška pramonės ir eksporto šaka. Dabar plačiai žinomos kortų gamyklos Altenburge, Turnhoute, Vienoje, Barselonoje. Pagal išlikusius senųjų kortų piešinius šiandien galima daug sužinoti apie tai, kaip gyveno žmonės viduramžiais, ką jie veikė, kaip rengėsi.

Į Lietuvą kortos galėjo atkeliauti iš Vokietijos per Lenkiją. Pirmas kortų paminėjimas Lenkijoje datuojamas 1452 m., kuomet Krokuvos universitete šis žaidimas buvo uždraustas. Yra žinoma, kad 1501 m. kelionės iš Silezijos į Krokuvą metu būsimasis Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis (1467–1548) žaidė kortomis. 1507 m. pranciškonas Tomas Murneris (Thom Murner, 1475–1537) Krokuvoje išleido knygą „Logica Memorativa“, kurią iliustravo kortomis. Vieną ankstyvą užuominą apie kortas Lietuvoje aptinkame 1549 m. Mikalojaus Radvilos Juodojo laiške, kuriame didikas paniekinamai mini kortuotojus, besigviešiančius valstybinių pareigybių. Tik nuo XVIII a. kortų lošėjų persekiojimas kiek sumažėjo. XIX a. Vakarų Europoje ir Amerikoje paplito lošimo namai, kur šalia biliardo, ruletės, kauliukų buvo žaidžiama ir kortomis. Kai kurie kortų gamintojai mūsų dienomis specializuojasi gaminti kortas tik lošimo namams.

Kortos. Lietuva, Kaunas, „Spindulio“ spaustuvė, XX a. 3-4 deš. A. Borisevičiaus nuotr.

Ir vis dėlto žaidimas – ne vienintelė kortų paskirtis. Manoma, jau gilioje senovėje kortos buvo skirtos burti, ateičiai spėti. Ir šiais laikais plačiai naudojamos vadinamosios Taro kortos. Netu-

rint partnerio, kortomis galima žaisti ir vienam. Kortų žaidimas vienam žaidėjui vadinamas pasiansu. Pasiansas – tai kortų dėliojimas tam tikra tvarka pagal nustatytas taisykles. Nemažai šių savotiškų galvosūkių yra gana sudėtingi ir sėkmingas jų baigimas dažnai reikalauja tikslaus loginio skaičiavimo bei kantrybės. Kortos patraukė ir iliuzionistų bei fokusininkų dėmesį. Kortų gamybos firmos šiandien gamina specialias kortas būrimui ar fokusams.

Tarpukario Lietuvoje kortas gamino Kauno „Spindulio“ akcinė bendrovė. Iki šiol yra žinomos šešios šios bendrovės spaustuvėje pagamintos kortų rūšys, (galbūt jų buvo ir daugiau?). Trakų istorijos muziejuje saugomos kelios tarpukario Lietuvoje pagamintos kortų malkos.

Muziejininkas Albinas Borisevičius

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Okupuoto Vilniaus krašto istorija

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

„Ryto“ skaityklų vedėjų bylos

Veronika Čibiraitė

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Laikraštis „Vilniaus žodis“ 1938 m. sausio 21 d. Nr. 3 „Kronikos“ skyrelyje pranešė:

„Pereitais metais Lydos apskrity buvo padaryta kratų pas b.[uvusius] skaityklų vedėjus: Ad. Butrimą, J. Bujanauską, Br. Švogždytę, V. Jankelaitę, A. Mackevičiūtę-Utkevičienę, V. Staselį, V. Jasiulytę-Valentukevičienę, V. Dailydką, V. Čibiraitę ir P. Valentukevičių. Pas kai kuriuos paimta keletas knygų.

Vilniaus Apygardos Teismo prokuroras sudarė kaltinamuosius aktus ir juos jau įteikė. Teismo sprendimu išvardyti asmenys laikomi kalėjime ligi bylos nagrinėjimo.

P. A. Mackevičiūtė-Utkevičienė už 2000 zl kauciją [užstatą] iš kalėjimo išleista.“

Gaila, bet nežinome, iš kur dauguma teistų asmenų kilę. Didesnioji jų dalis buvę ne tik skaityklų vedėjai, bet ir „Ryto“ dr-jos mokytojai. Informacijai papildyti šen ten pasiremsime Vinco Martinkėno knyga „Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 metais“ (Vilnius, 1989) bei kitais šaltiniais.

Apie Juozą Bujanauską žinome tik tiek, kad jis nuo 1935 m. dirbo Leliušių (Rodūnios valsč., dabar Baltarusija; bltr. *Lialiušy*) skaityklos vedėju; 1936 m. birželio 3 d. skaitykla buvo uždaryta.

„Vilniaus žodis“ 1938 m. vasario 11 d. Nr. 7 informacijoje „B.[uvusių] skaityklų vedėjų bylos“ parašė:

„Vasario 10 dieną Lydos Apygardos Teisme buvo nagrinėta buvusių „Ryto“ skaityklos vedėjų Adomo Butrimo, Vinco Staselio ir [Jadvygos] Klimavičiūtės-Laurynavičienės bylos.

Buvo kaltinami Baudžiamojo Kodekso 93 ir 96 str. (valstybės išdavimas).

Baigę laužyti numerį sužinojome, kad V. Staselis nuteistas 3 metus kalėti ir atimta 5 metams pilietinės teisės; Klimavičiūtė-Laurynavičienė nuteista 2 metus kalėti ir 3 metams atimta teisės; A. Butrimo byloje sprendimas dar nepaskelbtas.

Tenka pažymėti, kad pagal tuos pačius B. K. straipsnius kaltinama dar keletas b. skaityklų vedėjų. Vieni jų sėdi Lydos kalėjime, kiti paleisti už kauciją.“

V. Staselis 1924–1925 m. mokytojavęs Kuršių kaime (Varėnos r. Valkininkų seniūnija). Paskui kurį laiką dirbęs 1935 m. sausio 28 d. įsteigtoje „Ryto“ skaitykloje Panočiuose

Veronika Čibiraitė. Šaltinis – MAB, f. 47, b. 460

(Varėnos r. Kaniavos sen.), tačiau jau 1935 m. perėjęs į Dubinių (Rodūnios valsč., bltr. *Dubincy*) skaityklą, kurią 1936 m. birželio 2 d. lenkų valdžia uždarė.

3-us metus kalėjimo vėliau gavo ir A. Butrimas. Jis yra dirbęs Strėžiūnų (Varėnos r. Vydenių sen.) ir Ramučių (Beniakainių valsč., Baltarusija; bltr. *Ramuci*) skaityklose; Strėžiūnuose skaitykla uždaryta 1937 m., o Ramučiuose 1938 m. balandžio 9 d. Beje, A. Butrimas anksčiau, 1937 m. rugsėjo 17 d., jau buvo teistas 3 mėn. kalėti „už nepaklusnumą policijai“ – už priešta ravimą Kaniavos policijos komendantui per jaunimo šokius Rudnios bažnytkaimyje tų metų rugpjūčio 2 d.

Patikslinsime kai kuriuos anų metų spaudos parašymus. Naugarduko vaivadijai priklausiusioje Lydoje apygardos teismo nebuvo. Apygardų, apeliacinių ir miestų teismų veiklos ribos XX a. tarpukario Lenkijoje nesutapo su vaivadijų, apskričių ir valsčių ribomis. Mūsų atveju bylas sprendė Vilniaus apygardos ir apeliacinis teismai, tik jų posėdžiai vykdavę Lydoje.

„Vilniaus žodis“ 1938 m. vasario 18 d. Nr. 8 „Kronikos“ informacijoje „Lydos byla“ rašė:

„Vasario 17 d. Lydoje prasidėjo buv. „Ryto“ skaityklų vedėjų Veronikos Čibiraitės, Vinco Dailydkos ir Petro Valentukevičiaus byla. Kaltinami jie už tai, kad veikdami Lydos apskr. ruošėsi atplėšti Lenkijos valstybės dalį. Naudoję tam priešvalstybinio turinio knygas, skleidę gandus, kad šiaurinės Lenkijos Respublikos vaivadijos atiteksiančios Lietuvai.“ V. Dailydka į teismą atvestas iš kalėjimo, kiti du buvę laisvi, nes iš kalėjimo paleisti už piniginį užstatą (po 2000 zl). Minėtą teismo posėdį išsamiau aprašęs laikraščio specialus korespondentas vasario 25 d. Nr. 9.

V. Dailydka kaltintas tuo, kad jis, būdamas skaityklos vedėju, dalijęs žmonėms skaityti uždraustas knygas, klausęs Vilniaus vadavimo sąjungos pranešimų per radiją ir aiškinęs juos kaimiečiams, varęs savo aplinkoje lietuvišką darbą, rengdamas dirvą Vilniaus kraštui prijungti prie Lietuvos. Kaltinamasis kaltės nepripažino, aiškino, kad skaitykloje buvusios tik legalios knygos, jis turėjęs detektorinį radijo imtuvą, per kurį Kauno negirdėti, ir pan.

Vilniaus lietuvių reikalų referentas Marianas Bojermanas (*Beuermann*, Kauno lenkų gimnazijos auklėtinis, Raudondvario vokietis), nors lietuviškų knygų neskaitęs, tvirtino, kad visos iš Dailydkos paimtos knygos lenkams yra kenksmingos. Todėl gynėjas advokatas Jankovskis (*Jankowski*) siūlė bylą atidėti ir kaltinamajame akte minimas knygas išversti į lenkų kalbą, kad būtų galima susipažinti su jų turiniu. Teismas V. Dailydkos bylą atidėjo, kol knygos bus išverstos.

Dėl tų pačių motyvų atidėta ir V. Čibiraitės byla. Konkrečiau apie ją kalbama vienkartiniame leidinyje „Kelias“ (1938 m. vasario 24 d.):

„Veronikos Čibiraitės gynėjai adv. A. Juknevičius ir Kovalskis taip pat prašo bylą atidėti. Jie pažymi, kad kaltinimo akte išversti iš knygų sakiniai ir net atskiri žodžiai yra paimti ne iš vienos, bet iš kelių vietų, vienas sakinys iš vieno puslapio, kitas iš kito ir t. t. Anot gynėjų, toks atskirų sakinių traukimas tikro knygos turinio neparodo ir gali teismą tiktai suklaidinti. Ir ši byla atidedama.“

Petrą Valentukevičių vasario 17 d. gynė tie patys advokatai Juknevičius ir Kovalskis

Nukelta į 5 p.

Alfabetai ir analfabetai

Atkelta iš 1 p.

gramatikos teksto matyti, kad jis jau sukurtas, o šios gramatikos pratarmėje Jono Jablonskio pateikta ir bendrinės kalbos kūrimo programa (Jablonskis J., *Rinktiniai raštai*, I, Vilnius, 1957, p. 59).

Be galo stebina LRT kultūros kanalo laidos, įtikinėjančios, kad menkas dalykas tos kelios raidės. Kad jie žinotų, koks nemenkas! Jei būtų menkas, Lenkijos prezidentas jau seniai būtų aplankęs Lietuvos Prezidentę. Atmintyje kaip kokia rakštis įstrigusi laida, skirta raidei *W* pagarbinti. Aktorius Rimvydas Bagdzevičius skaito pirmosios lietuviškos knygos pratarmę, o žiūrovams per visą ekraną rodomas tekstas gotiškomis raidėmis. Žiūrėkite: jau pirmojoje knygoje yra *W*! Paskui pasirodo Alfredas Bumblauskas ir aiškina, kad kunigaikštis Vytautas savo vardą rašė su *W*. Kaip jis norėjo, taip ir rašė, nes turėjo valstybę, bet neturėjo valstybinės kalbos. Mokėjo jis ir lenkiškai. Jei tiesa, ką sako Vaižgantas, tai Vytautas išvertęs iš lenkų kalbos „Tėve mūsų“. Jo raštinėje vartota slavų kanceliarinė kalba ir senovinis slavų raštas – kirilica, o ryšiams su Vakarais Lietuvos valdovai vartojo lotynų kalbą ir lotyniška raštą.

Antanas Smetona, nežinia už kokius nuopelnus padarytas didžiausiu kalbos autoritetu, visomis progomis aiškina, kad lietuvių kalbos raidyną galima praplėsti trimis raidėmis (*q*, *w* ir *x*), nes laikai keičiasi, bet jis nežino, kad tai, kas sistemiška, beveik nekinta. Pavyzdžiui, senosios graikų kalbos alfabetą sudarė dvidešimt keturios raidės, tiek pat jų turi ir dabartinė graikų kalba. Man sunku būtų pasakyti, kaip dabartinė graikų kalba santykiauja su klasikine, bet vis tiek keista, kodėl būtent Smetonai pavesta ir LRT kultūros kanalo laida „Lietuva mūsų lūpose“.

Dar vienas ne mažiau stebinantis faktas, kad praėjusios kadencijos Seimo kairieji buvo parengę Lietuvos lenkų dokumentų rašybos projektą, nesikėsinantį į lietuvių kalbos alfabetą, tik numatantį tam tikras įstatymų pataisas. Tada dešinieji siūlė latviškąjį variantą: svetimuosius asmenvardžius originalo kalba rašyti papildomame paso lape arba antrojoje tapatybės kortelės pusėje (Latviai dar reikalauja tautybę įrodyti dokumentais). Dabar buvęs dešiniųjų premjeras inicijuoja įstatymą lietuvių kalbos alfabetą papildyti *w*, *q*, *x* raidėmis. Naujienų portale pranešama, kad S. Skvernelis ne tik sutiko su šiuo įstatymo projektu, bet ir pats ėmė rinkti parašus (Eglė Samoškaitė, *Delfi*, 2017 m. balandžio 4 d.). Kam gi tas nereikalingas Seimo daugumos skaldymas?

Atsipeikėkim, suvokim, kad lenkų pavardžių rašybai iš trijų tinka tik viena *w*, bet jos neužtenka. Parinkau keletą žymesnių lenkų kalbininkų asmenvardžių ir paryškinu tas raides, kuriomis, norint rašyti lenkiškai, reikėtų papildyti lietuvių raidyną: *Witold Doroszewski. Andrzej Gawroński, Jerzy Kuryłowycz, Władysław Niedźwiedźki, Jan Otrębski, Stanysław Słoński*. Lietuvos lenkams reikėtų šių raidžių: *w*, *ł*, *cz* [č], *rz* [ž], *sz* [s]. Tarkim, įtraukiam jas į savo raidyną, bet tada kokį vaidmenį paliekame savosioms raidėms *v*, *l*, *č*, *ž*, *s*? Vokiečiai turi raides *v* [f] ir *w* [v], žyminčias skirtingus garsus. Be to, lenkiškos lotyniškų raidžių samplaikos yra ne dvi raidės, o pavienių garsų ženklai.

Tiesiog sunku suprasti, kaip mokytiems žmonėms ateina į galvą idėja politikos reikmėms keisti gimtosios kalbos raidyną. Zigmo Zinkevičiaus mokslo išvadų teisingumą rodo ir tai, kad Lietuvos lenkų asmenvardžiams nereikalingos raidės *ń*, *ó*, *ś*, *ż*. Prezidentė, įteikdama Zigmui Zinkevičiui už mokslo nuopelnus Gedimino ordiną, paprašė, kad jis saugotų lietuvių kalbą. Jubiliatas pasižadėjo ją saugoti kalbos istorijos darbais. Tad jeigu Prezidentė sumanytų dėl *w* kreiptis į VLKK, racionalu jai pasiūlyti specialiai šiam momentui Z. Zinkevičiaus parengtas mokslo išvadas (Zigmas Zinkevičius, alkas.lt, 2017 m. kovo 29 d.) ir patarti palikti lietuvių kalbos alfabetą tokį, koks yra.

Pabaigoje – Jurgio Giedraičio (*Jerzy Giedroyc*) žodžiai: „Būtina nugalėti sentimentus, tarpusavio nesutarimus, dėl istorinių įvykių susiklosčiusią neapykantą tarp lenkų ir ukrainiečių, lenkų ir lietuvių. Lenkai privalo atsisakyti Lvovo ir Vilniaus, nors ir kaip nemalonu tiems, kurie ten gimė. Vardan ateities nevalia reikšti priekaištų Lietuvai, Ukrainai. Jau vien todėl, kad ten iki šiol prisimenamos Lenkijos federalinės idėjos. Lietuvos nepriklausomybė dar labai gležna, tad Lenkijos pareiga ištiesti jai draugišką ranką. Jei Lietuvoje dar pastebimas koks nors nacionalizmas, jį reikia pateisinti, nes šios valstybės egzistavimui gresia kur kas daugiau pavojų negu Lenkijai. Į Baltijos valstybes ir Ukrainą Lenkija turi žiūrėti kaip į lygiateisius partnerius ir turi įrodyti tai savo darbais, ne vien žodžiais“ (*Delfi*, 2017 m. sausio 27 d.). Lietuviškai užrašiau šio garsaus lenkų žmogaus pavardę todėl, kad jis pats save siejo su Lietuvos Giedraičiais, svajojusiais apie Vytauto laikų Lietuvos nepriklausomybę.

Šaltinis – <http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aldona-paulauskiene.-alfabetai-ir-analfabetai>.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Lietuvos istorijos sukaktys

Prieš 450 m. pradėtas žygis dėl Rusijos užimtų LDK sričių ir įkurtas Radviliškis, prieš 400 m. Vladislovas Vaza pradėjo žygį prieš Maskvą, prieš 350 m. pasirašyta paliaubų sutartis tarp ATR ir Rusijos

Radviliškio jubiliejaus logotipas. Dail. Aušra Dilnikaitė

Prieš 450 metų, 1567 m. liepos 21 d. Lietuvos kariuomenės būrys, vadovaujamas kunigaikščio Romano Sanguškos, prie Čašnikų (Ulos) netikėtai užpuolė ir sumušė Rusijos kariuomenės dalinius, saugojusius naujos Rusijos pilies, Sušos, Polocko žemėje statybą. Tuo pačiu metu buvo sutelkta didelė Lietuvos kariuomenė ties Lebedevu, Krasnoje Selo ir Radaškonimis, į kurios apžiūrą vėliau buvo atvykęs ir valdovas Žygimantas Augustas. Laukta palankių aplinkybių atsiimti Rusijos užimtas LDK sritis. Tačiau didesnio žygio nesurengta. Iš to meto išliko čia iš visos Lietuvos sutelktos kariuomenės surašymo duomenys, žinomi kaip trečiasis Lietuvos kariuomenės surašymas (po 1528 ir 1565 m. surašymų), kuris buvo didesnis ir išsamesnis nei ankstesni, nors ir turintis spragų. Jo metu surašyti 27 776 raiteliai.

Su tais pačiais neramiais metais ir jų metu sudarytu mokesčius mokančių miestų sąrašu savo pradžią sieja ir vienas Lietuvos miestas – Radviliškis, ketinantis šiemet švęsti savo 450 metų jubiliejų.

Prieš 400 metų, 1617 m. balandžio 6 d. iš Varšuvos prasidėjo karalaičio Vladislovo Vazos, būsimo Lenkijos ir Lietuvos valdovo, žygis prieš Maskvą, mėginant atsiimti prarastą Maskvos caro sostą. 1617 m. rugsėjį jis pasiekė Smolenską, kuris 1613–1617 m. buvo apgultas Rusijos kariuomenės, ir tik prieš pat ateinat Vladislovui, priešo kariuomenę pavyko atstumti toliau nuo tvirtovės. Atvykus Vladislovui Vazai ir susijungus su Lietuvos didžiuoju etmonu Jonu Karoliu Chodkevičiumi, spalio 11 ir 18 d. Lenkijos ir Lietuvos kariuomenei pasidavė Dorogobužo ir Viazmos tvirtovės, tačiau tolesnis žygis sekėsi sunkiau. 1618 m. lietuviai ir lenkai pasiekė Maskvą, tačiau jos paimti nepavyko. Vis dėlto žygio rezultatas buvo ilgo ir sunkaus karo pabaiga – 1618 m. pabaigoje sudarytos Deulino paliaubos. Lietuvai liko Smolenskas ir 1617 m. žygio metu užimtas Dorogobužas. Tais pačiais metais Lietuvai iš esmės pavyko atmušti ir Švedijos antpuolį į tuo metu Abiejų Tautų Respublikos valdomą Livoniją: apginta Ryga, atsiimtas laikinai prarastas Ventspilis. Tad 1617-ieji atmintini kaip pergalių iškart dviejuose frontuose metai.

Prieš 350 metų, 1667 m. sausio 30 d., Andrusove (prie Smolensko) buvo pasirašyta paliaubų sutartis tarp Abiejų Tautų Respublikos ir Rusijos, užbaigusi pačių sunkiausių Lietuvos istorijoje karų laikotarpį, žinomą ir Tvano vardu. Lietuva ir Lenkija išėjo iš to karo nusilpusios, netekusios Smolensko bei Kijevo, tačiau tik per stebuklą apskritai išlikusios. 1655 m. Rusijos ir Švedijos naudai buvo prarastos abiejų valstybių sostinės ir beveik visa teritorija. Toje kritiškoje situacijoje Lietuvos ir Lenkijos bajorija vis dėlto sugebėjo sumobilizuoti paskutines jėgas ir išvyti priešą iš didžiosios valstybės dalies. Vis dėlto iki galo valstybė neatsigavo – prasidėjo paskutinis jos šimtmetis, pasižymėjęs valstybės, visuomenės ir kultūros nuosmukiu bei krizės gilėjimu. Faktiškai nebebuvo ir ankstesnei epochai taip būdingų karų su Rusija, nes nusilpusi ATR nebebuvo pajėgi kariauti.

Tomas BARANAUSKAS

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

2017 m. balandžio 29 d. Nr. 4 (834) **Voruta**

Valstybinė lietuvių kalba

Asmenvardžių rašybos donkichotai

Atkelta iš 1 p.

o paties asmenvardžio bus sukurti net keli grafiniai variantai, kas savaime yra ydinga tiek buitinėje vartosenoje, tiek ypač teisinėje praktikoje. Jau dabar, pavyzdžiui, lenkų politiko L. Valensos (*Wałęsa*) pavardė Lietuvos žiniasklaidoje rašoma mažiausiai dviem tarpinėmis formomis: *Walesa, Walęsa,* ir abi jos, aišku, nėra autentiškos. Todėl teisus gali būti tas, kuris teigs, jog *Walesa* yra vienas asmuo, bet *Walęsa* – kitas. Tad siūlomoji naujoji vardyno rašybos sistema su papildomomis trimis raidėmis būtų nei Dievui žvakė, nei velniui šakė, o įtraukti į ją kitų kalbų pusantro šimto raidžių su diakritikais būtų tiesiausias kelias į absoliutų vardyno sujaukimą. Pačioje raštvedyboje jau būtų dvi rašybos sistemos: viena įprastiniam vartojimui, antroji – vardyno rašybai.

Kaip šventas paveikslas iškeliamas burtažodis „autentika“, nors patys jo propaguotojai nelabai suvokia, kas tai yra. Mat kiekviena visuomenė skolintuosius asmenvardžius yra pritaikiusi prie savo kalbos fonetikos ir dabartinės rašybos. Todėl tos pat kilmės vardai ir pavardės kiekvienoje kalboje turi skirtingas ne tik grafines, bet ir fonetines formas. Pavyzdžiui, iš Evangelijų atėjusį graikišką vardą *Petros* lietuviai taria *Petras*, slavai – *Piotr*, germanai *Peter*, latviai – *Pēteris* ir t. t. Hebrajų kilmės vardas *Jonas* turi dar didesnę formų įvairovę, ir niekam net į galvą nešauna vartoti jo autentiškos lotynizuotos formos. Net Jėzaus Kristaus asmenvardis įvairiose kalbose tariamas ir rašomas skirtingai. Keliaujančios pavardės taip pat nerašomos vienodai. Vokiečiai lenkų kilmės pavardę *Navickas* (*Nowicky*) rašo *Nowitzki*, jei tai Vokietijos pilietis. JAV kongresmenas Jonas Šimkus ten žinomas kaip Džonas Šimkus (*John Shimkus*) – jo lietuvis senelis, atvykęs į JAV, turėjo proto savo pavardę užrašyti taip, kad ji būtų įskaitoma anglakalbei visuomenei, ir nuo to jo šeimos identitetas nė kiek nesumažėjo. Senesniuose lenkiškuose ar rusiškuose dokumentuose Lietuvos gyventojų pavardės irgi buvo rašomos ne autentiškai, o pagal tuo metu galiojusias lenkų ar rusų kalbos rašybos taisykles, todėl ir lietuvių ar lietuviškos kilmės pavardės to laiko nelietuviškuose dokumentuose rašytos ne autentiškai, o taip, kaip reikalavo tos kalbos taisyklės: okupuotame Vilniaus krašte tarpukariu koks nors *Kiškelis, Pirštelis* ar *Vaičiulis* turėjo dokumentą su įrašu *Kiszkel*, *Pirsztel* ar *Wojczul*. Tai tokius įrašus reikia laikyti autentiškais? Jei laikysimės autentikos, tai ir *Aleksandravičiaus, Butkevičiaus, Šneiderio, Sabaliauskaitės, Venclovos, Zatlerio* ar *Zingerio* pavardes turėtume rašyti *Aleksandrowicz* (ar net baltarusiškai, pagal jos kilmę), *Butkiewicz, Schneider, Sobolewska, Węcesław, Sattler, Singer.*

Istoriniai argumentai

Šitame lietuvybės bei visuomenės balsą „pagrįstai uzurpavusių asmenų“ kreipimesi yra argumentas dėl „istorinių protėvių“, tik vargu ar jis tiks nelietuviškai rašybai pateisinti, nes nemažos dalies pietryčių Lietuvos dabartinių slavakalbių gyventojų protėviai buvo lietuviai – šitai akivaizdžiai rodo tos Lietuvos dalies lietuviškas vietovardynas ir pačių gyventojų lietuviškos kilmės pavardės. Net lenkų mokslininkai pripažįsta, kad Vilniaus ir Šalčininkų rajonų lietuviai valstiečiai sparčiai ėmė slavėti tik nuo XIX a. paskutiniojo ketvirčio, tad bet kuriuo atveju slaviškoji etninė savimonė čia yra istoriškai nauja ir palyginti vėlyva. Todėl „istorinių protėvių“ akcentavimas atsigręžia prieš pačią kreipimosi raidę ir dvasią. Tai šūvis sau į kojų, kaip dabar madinga sakyti.

Ne ką geresnis ir rėmimasis Lietuvos raštijos istorija. Bet kuriuo atveju tai jau istorija, ir grąžinti tai, kas būta praeityje vien todėl, kad būta praeityje, atsiduoda retrogradiniu donkichotizmu. Paradoksas, bet tautiškumą ne kartą apšaukę XIX a. atgyvena, tie patys žmonės siūlo į XXI a. grąžinti dar senesnius – XVI ar XVIII a. ne tik rašybos, bet ir pilietinės savimonės standartus. Mažai trūksta iki siūlymo susigrąžinti dar ir luominę visuomenės struktūrą.

Beje, cituotieji senieji raštai turėjo ne tik raidę *W*, bet ir *SCH* garsui [š] reikšti, *SZ* junginį garsui [ž] reikšti. Kodėl apsistojama tik ties *W*?

Kreipimosi šalininkų komentaruose pasigirsta dar vienas „istorinis“ teiginys – lietuviai esą pakeitę raštą tam, kad atsiribotų nuo lenkų. Absurdiškas teiginys. Jei būtų buvęs toks tikslas, būtų atsisakyta ir „lenkiškų“ *ą, ę* nosinių, o juk pagal jas net buvo sukurtos *ų, į* nosinės! Būtų atsisakyta minkštumo žymėjimo raide *i* prieš balsius *a, o, u*, pvz., *liautis, paliovė, niūrus* – juk tai irgi „lenkų tradicija“!

Modernizuoti raštą ketinta dėl visai kitų priežasčių – norėta atsisakyti gremėzdiškų dviraidžių rašmenų vienam garsui reikšti bei rašybą labiau priartinti prie tarimo. Būta kelių naujojo rašto variantų, tačiau įsigalėjo tas, kurį pasiūlė „Varpo“ laikraščio leidėjai – nuo 1899 m. jis, be vienos kitos smulkmenos, pradėtas leisti dabartine rašyba.

Maždaug tuo metu modernesnių rašto variantų ieškojo ne tik lietuviai, bet ir latviai su estais. Latviai irgi įsivedė *č, š, ž*. Ar jie šitaip irgi „bėgo nuo lenkų“? Latvijoje, beje, neatsiranda „latvybę bei visuomenės balsą pagrįstai uzurpavusių asmenų“, reikalaujančių į dabartinę asmenvardžių rašybą įtraukti raides iš XIX ar net XVI a. abėcėlės.

Abėcėlėje raidžių yra tiek, kiek jų reikia. Papildomos raidės galėtų būti tik tuo atveju, jei jomis būtų reiškiami kokie nors nauji garsai. Raidėmis *V* ir *W* lietuvių kalboje reiškiamas tas pats priebalsis [v], todėl naujų raidžių, reiškiančių tą patį garsą, įtraukimas į abėcėlę yra perteklinis dalykas, arba liaudiškai šnekant – sviestas sviestuotas. Dabartinė rašyba yra optimali, ir gremėzdinti jos papildomomis raidėmis visai nebūtina. O raidinės simbolikos, tokios kaip *WC*, prilyginimas pavardėms turėtų užgauti ne vieną pavardės savininką. Kitų (net graikiškų!) raidžių esama fizikos, matematikos, chemijos simboliuose, bet tai nėra pagrindas jas traukti į vardyno rašybą.

Pateikdami senųjų autorių raštų pavyzdžius, kreipimosi dalyviai nutylėjo esminį dalyką – tų laikų autoriai savo asmenvardžių rašybą derino prie kiekvienos kalbos, kuria jie rašė, ir tuometinių rašmenų nepainiojo. Pavyzdžiui, lenkas kronikininkas Janas Dlugošas (XV a.) savo lotyniškai parašytą Lenkijos istoriją pasirašė ne *Jan Długosz*, bet *Ioannes Dlugossius*. Martyno Mažvydo (XVI a.) akrostichu lotyniškai pasirašytas asmenvardis yra *Martinvs Masvidivs.* Iš mišrios šeimos kilęs Jonas Bretkūnas (XVI–XVII a.) lotyniškai pasirašinėjo *Johannes Bretke*, vokiškai *Johann Bretke*, bet lietuviškai – *Janas Bretkunas* (taip pasirašyta jo 1591 m. „Postilė“). Ir nei vienas, nei kitas, nei trečias autorius tikrai neabejojo, kad bus identifikuoti.

„Necivilizuotos tautos“

Dar vienas užkeikimas tradicinei asmenvardžių rašybai yra jos šalininkų kaltinimas necivilizuotumu, dabartinės tikrovės ignoravimu. Panašūs argumentai, tik platesniame kontekste, buvo žeriami per visą sovietinę okupaciją ir buvo skirti tiems, kurie pabrėžtinai laikėsi lietuviškų tradicijų, kritiškai vertino tuometinių dvaro istorikų propaguotą prorusišką Lietuvos istorijos naratyvą, priešinosi rusų kalbos brukimui į įvairias gyvenimo sritis. Savo „pažangiuosius“ argumentus žėrė ir gebelsiniai III Reicho propagandininkai.

Lietuvoje tokia pažangos propaganda, kad ir kaip besuktum, atsiduoda provincialumu ir baime, kad gali būti pastebėtas pačių propagandininkų provincialumas. Gal todėl vienas iš Lietuvos Seimų ratifikavo Lisabonos sutartį ne tik nesvarstęs, bet net jos neskaitęs – girdi, būsime pirmieji Europoje. Gal todėl Briuselio dekretus Lietuvoje linkstama vykdyti besąlygiškai. Ir turbūt todėl derybose dėl stojimo į ES Lietuvos derybininkas lengva ranka nurašė modernizuotąją Ignalinos AE.

Reiškinys nenaujas. Literatūroje tokie „civilizuotieji“ buvo sušaržuoti Žemaitės Topylio personažu, latviams toks yra Švaukstas iš brolių Kaudzyčių „Matininkų laikų“.

Jei taikysim kreipimosi autorių paviešintus civilizuotumo kriterijus, tai patys „necivilizuočiausi“ pasirodys Lietuvos kaimynai lenkai ir latviai. Lenkija taip pat neįsileidžia į savo abėcėlę papildomų lotyniškų raidžių *V*, *X* ir *Q*, o kitų šalių asmenvardžius dažnai rašo savais rašmenimis. Pirmojo Amerikos prezidento Džordžo Vašingtono vardu Varšuvoje ir Krokuvoje pavadintoji alėja, o Čenstakavoje – gatvė lenkiškai yra *aleja / ulica Jerzego Waszyngtona.* Buvusio Lietuvos teisingumo ministro ir dabartinio Vilniaus mero pavardę lenkų spauda be skrupulų rašo ir *Šimašius*, ir *Szimaszius*, kitų Lietuvos politikų – irgi dažnai savais rašmenimis.

Latviai autentikos taip pat nesilaiko. Netgi dar daugiau – jie morfologizuoja ir užsieniečių moterų pavardes, pvz., A. Merkel jiems yra A. Merkele. Latvių kalbininkai šaiposi iš kompleksuojančių Lietuvos žurnalistų, kurie, pavyzdžiui, iš Šekspyro yra padarę hibridinį Shakespeare'ą, iš Markso – Marx'ą ar Marxą. Latviai laikosi nuostatos, kad vardas, patekęs į latvių kalbos aplinką, jau yra latvių kalbos faktas ir turi būti perteiktas latvių kalbos rašmenimis su latviškomis galūnėmis.

Visa tai nei lenkų, nei latvių nedaro mažiau civilizuotų už lietuvius. Netgi atvirkščiai – persistengdami ir laužydami savo Konstituciją bei negerbdami savo valstybinės kalbos, necivilizuoti provincialai atrodome mes patys. Atrodome ir latviams, ir lenkams; pastarieji šį lietuvių politikų ir „naujos eros“ propagandininkų provincialumą sėkmingai išnaudoja dar ir saviems interesams.

„Lietuva įsipareigojo“?

Vardyno rašybos keitimo propaguotojai nežinia iš kur ištraukia dar vieną legendą – esą Lietuva pažadėjusi Lenkijai savo piliečių lenkų asmenvardžius rašyti lenkiškai.

Tokio įsipareigojimo nėra jokiame tarptautiniame dokumente – jokioje sutartyje ar ketinimų protokole! Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo sutartyje, pasirašytoje 1994 m., rašoma: „[...] asmenys, išvardinti 13 straipsnio 2 punkte, taip pat turi teisę: [...] – vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį. Detalios pavardžių rašymo normos bus nustatytos specialioje sutartyje“ (14 straipsnis). Tokia specialioji sutartis vėliau pasirašyta nebuvo. Lietuva savo įsipareigojimo laikėsi ir tebesilaiko, skirdama lietuvį *Šidlauską* nuo lenko *Šidlovskio*. Lenkija šio sutarties punkto nesilaikė niekad, ir lenkas *Šidlovskis*, ir lietuvis *Šidlauskas* Lenkijoje turi tą pačią oficialiąją pavardę *Szydłowski*.

Maždaug po dešimtmečio Lenkija priėmė įstatymą, kuriuo leista nelenkams (jie Lenkijoje sudaro 2 proc. gyventojų) rašyti pavardes jų kalbos lotyniško pagrindo rašmenimis, tačiau gyventojų registre esančią pavardžių bazę paliko nepakeistą, todėl naujieji dokumentai daugeliu atvejų oficialiai negaliojo ir negalioja, yra suvenyriniai. Bet kuriuo atveju tai Lenkijos vidaus reikalas, neįpareigojantis Lietuvos daryti tą patį, nes Lietuva nėra Lenkijos vaivadija.

Iš įvairių užuominų galima suprasti, kad kažkuris ar net keli Lietuvos vadovai Lenkijos politikams yra pažadėję leisti Lietuvos lenkams rašyti asmenvardžius lenkiškai. Šis antikonstitucinis ir segregacinis pažadas (jei jis ir buvo) niekur raštiškai nefiksuotas, be to, duotas neturint tam jokių įgaliojimų, tiesiog nesusivokus ar pernelyg įsijautus į vadovo vaidmenį pagal prancūzų karaliaus Liudviko XIV nuostatą „Valstybė – tai aš“. Lenkijos politikai, žinoma, ne kokios geležinkelio stoties mergšės – jie laikosi principo, kad, kas pažadėta, turi būti vykdoma. Tačiau šiuo atveju aiškintis su lenkų politikais turi ne Lietuvos valstybė, o neapgalvotą pažadą davęs privatus asmuo. Prisimintina ir Lietuvos Respublikos Prezidentės pozicija, jog valstybine kalba Lietuva su niekuo neprekiaus – apmaudu, kad šiuos žodžius užmiršę ir kreipimosi autoriai, ir, rodos, užsienio reikalų ministras. Gal prisiminus tai, kai kam praeis noras girtis asmenine gėda ar nesibaigiančiu dusuliu Lietuvoje.

O Lenkijos politikams reikėtų palinkėti padorumo laikytis sutarčių ir nesikišti į Lietuvos vidaus reikalus. Nenuostabu, kad išskirtinius ultimatumus Lietuvai Lenkija nelinkusi skelbti iš ES tribūnos, puikiai suprasdama, kad tokių reikalavimų paviešinimas Europoje tik parodytų, jog Lenkija nesugeba sugyventi su mažesniais savo kaimynais. Be to, ultimatumais ir reketu nei draugystė, nei partnerystė nepelnoma.

Muziejus laikraštyje Nr. 50 (467)

Vairuotojų pažymėjimai tarpukario Lietuvoje

Pirmasis automobilis užregistruotas Lietuvoje 1896 m. buvo Prancūzijoje pagamintas „Panhard et Levasseur 4CV“. Jis buvo pirktas Rusijos imperijos Susisiekimo ministerijos padalinio Šiauliuose reikmėms. Automobilių kainos buvo labai aukštos, tad 1913 m. Vilniuje buvo tik 16 asmeninių automobilių, o kituose miestuose ir miesteliuose – vos po vieną ar kelis. Pirmasis autobusas Vilniuje pasirodė 1905 m., o reguliarūs tarpmiestiniai autobusų maršrutai atidaryti 1908 m. Tolesnę automobilizmo raidą Lietuvoje nutraukė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas.

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, buvo perkami automobiliai kariuomenės reikmėms, tad pirmaisiais vairuotojais arba tuomet vadinamais šoferiais tapo kariškiai. Pirmoji karinių vairuotojų laida išleista 1921 m. Lietuvos kariuomenėje 1920 metų pabaigoje buvo daugiau kaip 100 automobilių ir motociklų. Bėgant laikui ėmė daugėti ir privačių automobilių. Nepriklausomybės pradžioje valstybinės institucijos ir privatūs verslininkai įvairiais būdais įsigydavo naudotus sunkvežimius, autobusus, lengvuosius automobilius, juos remontuodavo ir pritaikydavo pagal poreikius. Dauguma automobilių, registruotų tarpukario Lietuvoje, buvo amerikietiški.

Didėjant automobilių skaičiui Lietuvoje priimami įstatymai užtikrinantys tvarką krašto keliuose. Susisiekimo ministras 1920 m. patvirtino „Taisykles apie tvarką ir išlygas plentais ir susisiekimo vieškeliais mechanine jėga varomais vežimais žmonėms ir kroviniams vežti“. Tai buvo pirmasis lietuviškas dokumentas – dabartinių Kelių eismo taisyklių pirmtakas. Netrukus, 1926 m. buvo priimta „Tarptautinė kelių transporto konvencija“, prie kurios prisijungė ir Lietuva. 1921 m. pirmą kartą visi automobiliai Lietuvoje buvo suregistruoti ir gavo valstybinius numerius. 1925 m. Kaune atidaryti pirmieji vieši vairuotojų kursai. 1929 m. sudaryta nuolatinė „Šoferiams egzaminuoti komisija“ prie Vidaus reikalų ministerijos. Būsimiems vairuotojams reikalavimai buvo ganėtinai griežti, reikalauta pažymos iš policijos, kurioje turėjo būti surašyti duomenys apie teistumą. Bausti ir teisti asmenys beveik neturėjo galimybių tapti pilnateisiais vairuotojais. Teisė vairuoti buvo suteikiama penkeriems metams.

Šoferio bilietas. Lietuva, Kaunas, 1925 m. Spaudai parengė O. Ševeliov.

Šoferio knygutė. Lietuva, Kaunas, 1933 m. Spaudai parengė O. Ševeliov.

Trakų istorijos muziejaus raštijos rinkinyje saugomos kelios dešimtys tarpukario Lietuvos vairuotojų pažymėjimų. Šį kartą pristatome šoferio bilietą Nr. 241, išduotą Vasyliui Šerstovui, Kauno mieste 1925 m., leidžiantį jam važinėti visais lengvais ir krovinių automobiliais. Šiame dokumente yra ir „Automobiliais ir motociklėmis mieste važinėti privalomas nutarimas, priimtas Kauno miesto Tarybos 1923 m vasario 26 d.“ bei „Miesto valdybos taisyklės kvotimams ir registracijai šoferių“. Kitas įdomus eksponatas – šoferio knygutė verslo reikalams Nr. 2517, išduota Mikui Dirsei 1933 m., leidžiant jam vairuoti visų rūšių autovežimius ir galiojanti iki 1938 m.

Muziejininkė Danutė Pavilionienė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Okupuoto Vilniaus krašto istorija

„Ryto“ skaityklų vedėjų bylos

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Atkelta iš 3 p.

(pastarąjį vėliau pakeitė Engelis – *Engiel*). Iš kaltinamojo vadovaujamų „Ryto“ skaityklų Dubičiuose ir Mantotuose (dabar Varėnos r. Kaniavos sen.) 1937 m. gegužės 22 d. policija paėmė nemažai knygų. P. Valentukevičius kaltintas panašiais nusikaltimais, kaip ir kiti du teisiamieji. Atseit jis, būdamas Dubičių skaityklos vedėju nuo 1934 m. iki arešto 1937 m., dirbęs priešvalstybinį darbą, varęs lietuvišką akciją, važinėjęs po Vilniaus kraštą ir agitavęs žmones boikotuoti valstybines mokyklas. Mantotų skaityklos vedėja ilgainiui buvo paskirta jo žmona Viktorija Jasiulytė-Valentukevičienė.

Beje, Vilniaus-Trakų apskr. storasta 1936 m. V. Jasiulytę buvo nubaudęs neva už slapto nelegalaus susirinkimo surengimą Gribašos kaimo (Kaniavos sen.) skaitykloje (joje moteris dirbo nuo 1934 m.; 1936 m. balandžio 2 d. skaitykla buvo uždaryta, knygos atimtos). Nubaustoji storastos sprendimą apskundė Vilniaus apygardos teismui, kuris 1938 m. vasario 23 d. tą sprendimą panaikino (išsamiau žr. str. „Vilniaus okupuoto krašto teismai dėl lietuvių susirinkimų ir mokyklų“ „Vorutos“ 2016 m. Nr. 7). Bent nuo 1929 iki 1933 m. V. Jasiulytė dirbusi „Ryto“ mokytoja Latežeryje (dabar Druskininkų savivaldybė), vėliau skaityklos vedėja Pavalakėje (Rodūnios valsč., bltr. *Povalaka*).

Kaltu P. Valentukevičius neprisipažino, sakė, kad valdžiai visada buvęs lojalus, kovojęs su komunistais, kurių jų kaime buvę labai daug. Prieš jam atvykstant į Dubičius sodžiuje būdavę valstiečių riaušių prieš sekvestratorius (antstolius), todėl jis išaiškinęs žmonėms tų riaušių kenksmingumą. Būdamas katalikas, sutrukdęs „Kultūros“ draugijos skyriaus įsisteigimui Dubičiuose (jo ir lenko kunigo St. Micevičiaus išpuolis Dubičių „Kultūros“ skyriaus steigiamajame susirinkime 1935 m. lapkričio 17 d. aprašytas „Viln. žodžio“ gruodžio 11 d. Nr. 38. – *Aut. pastaba*). Po prokuroro bei advokatų M. Engelio ir A. Juknevičiaus kalbų bylos nagrinėjimas nutrauktas. Kitą dieną, vasario 18 d., P. Valentukevičius nuteistas 3 metus kalėti ir 6 metams jam atimtos pilietinės teisės.

P. Valentukevičius 1926–1927 m. yra mokytojavęs Krokšlyje (Kaniavos sen.), 1928-1929 m. nelegaliai dirbęs mokytoju Naujadvaryje (Eišiškių valsč., dabar Šalčininkų r.), trumpai Kamorūnuose (Vydenių sen.). Po to vienerius mokslo metus dirbo Maciučiuose (Dieveniškių valsč.). Jo pastangomis Mantotuose 1935 m. buvo įsteigta „Ryto“ skaitykla.

Anksčiau minėtas „Kelias“ kartu pranešė, kad „kitų buv. liaudies švietėjų – Agotos Mackevičiūtės-Utkevičienės, Bronės Švogždytės ir Veronikos Jankelaitės – bylos bus svarstomos tame pačiame apygardos teisme Lydoje kovo mėn. 10 dieną.“ Tačiau vėlesniuose laikraščiuose nėra žinių nei apie šį teismo procesą, nei apie Kaune leistame žurnale „Mūsų Vilnius“ skelbtus gegužės 12 ir 23 d. teismus.

B. Švogždytės byla nagrinėta 1938 m. birželio 23 d. Pasak „Vilniaus žodžio“ liepos 1 d. Nr. 31 informacijos, iki 1937 m. gegužės 1 d. skaityklos vedėja dirbusi mergina kaltinta, jog ruošusi dirvą Vilniaus kraštui nuo Lenkijos atplėšti. „Kaltinamasis aktas paremtas tuo, kad saugumo organai patyrę, jog p-lė Švogždytė su valstiečiais klausėsi patefono plokštelių muzikos, o vėliau įsigijusi radijo imtuvą, kuriuo klausius Kauno radijo stoties, dalijusi skaityti priešvalstybinio turinio knygas. Jų tris policija per kratą skaitykloj suradus.“

Kaltinamoji kalta neprisipažino. Lietuvių reikalų ekspertas Kviatkovskis (*Kwiatkowski*) stengėsi įrodyti, kad iš Kauno įvairiais keliais siunčiami pinigai Vilniaus lietuviams. Vienas kelias eina per Kalesninkus (Šalčininkų r.). Iš Vilniaus lietuvių spaudos korespondencijų ekspertas sprendė, kad B. Švogždytė ir V. Čibiraitė esančios šios spaudos korespondentės. Gynėjas adv. Kovalskis kalbėjo, kad skaityklų vedėjų bylos Lydos apskrity yra daugiau dirbtinio pobūdžio ir jomis norima likviduoti lietuvių sąjūdį. Nė vienoj apskrity nėra buvę tiek bylų, kaip Lydos. Teismas nubaudė B. Švogždytę 1,5 metų kalėti ir atėmė 5 metams pilietines teises. Tą pačią dieną nagrinėti paskirta V. Čibiraitės byla dėl formalių sumetimų atidėta.

B. Švogždytė dirbusi mokytoja Piliūnuose (Rodūnios valsč., bltr. *Piliuncy*), Kašėtose (Varėnos r. Marcinkonių sen.), Neravuose prie Druskininkų. Nuo 1932 m. rugsėjo – skaityklos vedėja Gervelėse (Ignalinos r.), nuo 1933 m. spalio – Dubiniuose. B. Švogždytės bylą 1938 m. gruodžio 15 d. svarstė Vilniaus apeliacinis teismas. Jis merginą išteisino, nors, kaip matysime vėliau, spaudoje buvo skelbta ir kita jos išteisinimo data.

„Vilniaus žodis“ 1938 m. spalio 21 d. Nr. 51 pranešė:

„Lapkričio 15–21 d. d. Lydoje Apygardos teisme bus teisiami lietuviai kaimo švietėjai: B. Šičkaitė, V. Čibiraitė, A. Mackevičiūtė-Utkevičienė ir vargoninkas M. Čioglys [Čaglys].

Be to, dar Vilniaus Apeliacinis teismas peržiūrės 2–3 metams kalėjimo baustų kaimo švietėjų A. Butrimo ir J. Klimavičiūtės-Laurynavičienės bylas.“

Tas pats laikraštis lapkričio 18 d. Nr. 55 rašė: „Lapkričio 15 d. Lydoje svarstytos bylos: B. Šičkaitės, V. Jankelaitės ir Kalesninkų vargoninko M. Čaglio už priešvalstybinį veikimą. B. Šičkaitė ir M. Čaglys išteisinti, o V. Jankelaitės byla atidėta.“

Birutė Petronėlė Šičkaitė prieš Pirmąjį pasaulinį karą mokėsi Eitkūnų (Rytprūsiai) mergaičių mokykloje, o per karą Vilniuje baigė „Ryto“ dr-jos pedagoginius kursus (*Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos – MAB – rankraštyno f. 67, b. 206/1*). „Ryto“ mokytoja 1919–1920 m. dirbo lietuviškoje mokykloje Vilniuje Subačiaus gatvėje. Šiek tiek dirbusi lietuvaičių Zitiečių ir „Ryto“ draugijose Vilniuje. Pasak Lydos apskr. mokyklų inspektoriaus 1920 m. gegužės 18 d. pranešimo Laikinajam Vilniaus lietuvių komitetui, ji buvo patvirtinta Kalesninkų mokytoja iki 1919–1920 mokslo metų pabaigos; kadangi mokslo metai baigdavosi birželio 30 d., tad mokytoja patvirtinta beveik tik mėnesiui (MAB, f. 47, b. 402). Naujiems mokslo metams turėjo būti tvirtinama iš naujo. Kalesninkuose B. Šičkaitė mokytojavo 1921–1925 m., o 1926–1936 m. Dainavoje (Varėnos r.). „Ryto“ dr-jos mokytojų suvažiavime 1924 m. 15–16 d. išrinkta mokytojų atstove į Laikinąjį Vilniaus lietuvių komitetą. Lietuvių mokytojų sąjungos II suvažiavime 1926 m. gruodžio 30–31 d. išrinkta Sąjungos valdybos nare, o visuotiniame suvažiavime 1937 m. sausio 31 d. – Sąjungos vicepirmininke (šiame suvažiavime V. Čibiraitė išrinkta Sąjungos revizijos komisijos nare). B. Šičkaitė 1939 m. rudenį tapo Vilniaus Žvėryno lietuviškos mokyklos pirmąja direktore.

Veronika Jankelaitė po 1920 m. porą metų dirbusi mokytoja Beniakainių valsč. Kužių kaime (bltr. *Kužy*), o 1923-1927 m. – to paties valsčiaus Strielčių kaime (bltr. *Stralcy*). Paskutiniąja Strielčių skaityklos vedėja buvo Jadvyga Klimavičiūtė-Laurynavičienė; skaitykla uždaryta 1936 m. balandžio 9 d.

„Vilniaus žodis“ 1938 m. gruodžio 2 d. Nr. 57 parašė, kad lapkričio 29 d. Lydoje teistos buvusios mokytojos V. Čibiraitė ir A. Mackevičiūtė-Utkevičienė; abi kaltintos priešvalstybiniu veikimu. Neatvykus prokuratūros liudininkui, byla atidėta (A. Mackevičiūtė-Utkevičienė mokytoja niekada nebuvo – *aut. pastaba*). Laikraščio gruodžio 16 d. Nr. 59 rašyta, jog Vilniaus apygardos teismas Lydoje peržiūrėjo buv. „Ryto“ mokytojo ir skaityklos vedėjo V. Dailydkos vasario 17 d. atidėtą bylą. Prokuroras kaltinamajam prikišo, kad šis „geidęs dalį Lenkijos valstybės žemių ginkluoto sukilimo būdu prijungti prie vienos kaimyninės valstybės“. V. Dailydka nubaustas 1,5 metų kalėjimo ir 5 metams jam atimtos visos piliečio teisės.

Vincą Dailydką „Rytas“ 1926 m. pabaigoje buvo pasiuntęs mokytoju į Keižius (Ignalinos r.), iš jų išvykus V. Čibiraitei. Tačiau ir jam, nepatvirtintam mokytojui, dirbti policija trukdė. Mokykla kaime 1926–1927 mokslo metais neveikė. Vėliau V. Dailydka dirbo Vigonyse (Rodūnios valsč., bltr. *Vigancy*). Kaime po 1927 m. spalio 4 d. uždarytos dviejų skyrių mokyklos, iki 1932–1933 mokslo metų veikė neoficiali tėvų „Ryto“ mokykla, kurioje mokė Jonas Radzevičius ir V. Dailydka. Pastarasis buvo nuo 1932 m. rugsėjo 15 d. iki 1936 m. balandžio 3 d. Vigonyse veikusios „Ryto“ skaityklos vedėjas.

Pasak „Vilniaus žodžio“ 1939 m. sausio 27 d. Nr. 4, sausio 18 d. Lydoje nagrinėta Tusamonių kaimo skaityklos vedėjos A. Mackevičiūtės-Utkevičienės byla. Apkaltinta priešvalstybine veikla, kaip Vilniaus vadavimo sąjungos agentė ir kt., moteris nuteista 2 metams kalėjimo ir 5 metams jai atimtos teisės. Agota Mackevičiūtė-Utkevičienė kilusi iš Varėnos r. Paąžuolės kaimo; rašytojo ir žurnalisto Rapolo Mackonio sesuo. Tusamonys dabar priklauso Baltarusijai (Varenavo r., bltr. *Tusumancy*). Ištekėjusi Agota gyveno to paties rajono lietuviškame Bieliūnų kaime (bltr. *Bialiuncy*).

Bene paskutinė informacija apie buv. skaityklų vedėjus yra „Vilniaus žodžio“ 1939 m. vasario 3 d. Nr. 5 – apie Lydoje nagrinėtą 3-jų asmenų bylą: Vilniaus apeliacinis teismas B. Švogždytę išteisino, o V. Staselį ir P. Valentukevičių nuteisė. V. Staselis nuteistas 6 mėn. sąlyginio kalėjimo, P. Valentukevičius – 8 mėn. Be to, nuteistieji turėjo sumokėti teismo išlaidas. Abu nuteisti neva už Lenkijos įžeidimą, sakydami, kad „lenkai užgrobė Vilnių ir Vilniaus kraštą.“ Apie kitų teistų asmenų apeliacijas ir pan. neturime žinių. Tik iš V. Čibiraitės 1962 m. lapkričio 18 d. gyvenimo aprašymo sužinome, jog ji pusę metų išsėdėjo Lydos kalėjime, kol Lenkijos Aukščiausiasis teismas 1939 m. ją išteisino (*MAB*, f. 47, b. 446).

Su Veronika Čibiraite supažindinsime išsamiau.

Gimė V. Čibiraitė 1904 m. vasario 21 d. buv. Švenčionių apskr. Daugėliškio valsč. Kutiškės kaime (dabar Ignalinos r.). Tėvai turėjo 1 ha žemės ir trobelę. Tėvo neprisimena, nes jis mirė, kai mergytei buvo pusantrų metų. Motina liko su keturiais mažais vaikais – dviem broliukais ir dviem sesutėmis. Paūgėję broliai tarnavo pas ūkininkus, o 1914 m. kilus karui buvo pašaukti į rusų kariuomenę; vienas brolis pradingo be žinios, kitas grįžo. Veronika vasaromis iki 1921 m. ganydavo Daugėliškio žydų karves, o žiemą mokydavosi. Tačiau 1921 m. mirė ir motina. Mergina atvyko į Vilnių ir įstojo į lietuvių mokytojų seminariją. Gyveno bendrabutyje. „Gyvenimo sąlygos buvo baisiai blogos, maistas buvo be galo blogas, net sausos duonos negaudavom iki soties, žiemą kambariai silpnai kūrenami, šalta ir drėgna“, – rašė ji 1950 m. rugpjūčio 14 d. (*MAB*, f. 47, b. 442).

Seminariją V. Čibiraitė baigė 1926 m. ir „Ryto“ draugija paskyrėją į Keižius (Ignalinos r.), tačiau policija uždraudė mokytojai dirbti. Balstogės mokyklų kuratorija Čibiraitę 1926–1927 mokslo metams patvirtino Kalesninkų (Šalčininkų r.) mokytoja (*MAB*, f. 67, b. 206/1). Čia ji dirbo iki 1939 m. rudens, nors Lydos mokyklų inspektūra kelis kartus koncesiją jai buvo nutraukusi ir kiekvieną kartą reikėdavo „Ryto“ draugijos vadovybės pastangų mokytojos teisėms atkurti. Lietuviška „Ryto“ mokykla Kalesninkuose 1932 m. kovo 11 d. buvo galutinai uždaryta ir bažnytkaimyje veikė tik lenkiška pradinė mokykla.

Mokytojaudama V. Čibiraitė toliau tobulinosi pedagogikoje. Per vasaros atostogas 1929 m. liepos 15 d. – rugsėjo 1 d. Vilniuje prie J. Kraševskio vardo gimnazijos (Aušros Vartų g-vė) mokėsi realinės valstybinės gimnazijos šešių klasių programos kursuose. Laisva klausytoja 1932 m. įstojo į Krokuvos pedagoginio instituto neakivaizdinius kursus, žiemos, pavasario ir vasaros atostogomis vykdavo laikyti įskaitų; kursus baigė 1936 m. (*MAB*, f. 47, b. 446). 1933 m. rugpjūčio 7–19 d. išklausė Lenkų mokytojų sąjungos Vilniaus apygardos surengtus 72 val. kursus (*MAB*, f. 47, b. 444). Be to, mokytoja 1937 m. Vilniuje baigė buhalterijos kursus.

Kalesninkuose V. Čibiraitė reiškėsi ir kitoje veikloje. Uždarius lietuvišką mokyklą, mokytoja vadovavo „Ryto“ skaityklai. Apie 1934 m. atgaivino Šv. Kazimiero draugijos skyrių, talkino draugijos Krivilių kaimo skyriui, skaitė paskaitas, surengė augalų auginimo konkursą. Prisidėjo prie žemės ūkio kuopelės (ratelio) organizavimo ir lenkų valdžios persekioto lietuviško kooperatyvo „Talka“ ištakų.

1939 m. rudenį Pietryčių Lietuvai prisijungus prie Lietuvos Respublikos, V. Čibiraitė paskirta kuriamos Valkininkų apskrities valdybos nare (beveik tris mėnesius gyvavusios apskrities būstinė buvo Varėnoje II, dabartiniame rajono centre). Lapkričio 26 d. ji

Veronika Čibiraitė (pirma iš kairės) su draugėmis Kalesninkuose 1927 m. birželio mėn. Šaltinis – MAB, f. 47, b. 458

dalyvavo sąlyginio Varėnos II moterų šaulių būrio steigiamajame susirinkime, su kitomis 12 moterų pasirašė sveikinimą į Kauną šaulių močiutei Emilijai Pūtvienei-Putvinskienei. Gruodžio 3 d. išrinkta į moterų būrio tarybą, tapo būrio švietimo vadove (*Lietuvos centrinio valstybės archyvo* f. 561, ap. 18, b. 45). Varėnos II šaulių būrio vadas Vl. Grigaliūnas prašė XXIII Vilniaus šaulių rinktinės vado V. Čibiraitę ir mokytoją Feliksą Molį paskirti būrio garbės šauliais: jie paaukoję būriui gražią vėliavą, „yra žinomi nukentėję Vilniaus krašto lietuviai ir daug pasidarbavę lietuvybei okupacijos metu“ (*LCVA*, f. 561, ap. 19, b. 332).

Valkininkų apskrities viršininko Vl. Rozmano 1939 m. lapkričio 29 d. V. Čibiraitei išduotame liudijime rašoma: „Visų įstaigų, organizacijų ir pavienių asmenų prašome teikti jai visokeriopą pagalbą atliekant tarnybos pareigas.“ Pačios Čibiraitės darbą Vl. Rozmanas įvertinęs 1940 m. kovo 10 d. rašte „Didžiai Gerbiamai Panelei Veronikai Čibiraitei Varėnoje II“: „Nuo pat Lietuvos kariuomenės įžengimo į Vilniaus kraštą valandos sutikau čia Tamstos ir Tamstos vadovaujamų vietos lietuvių didelę ir malonią paramą.“ Paskirta Valkininkų apskr. valdybos nare, V. Čibiraitė daug padėjo „įkurti čia tą tvarką, kurią mes dabar turime“. „...Savo rūpestingumu ir giliu patriotiškumu bendradarbiavimą su Tamsta darai tikrai maloniu“, – rašė buvęs apskrities viršininkas. „Valkininkų apskritį likviduojant, aš didžiai dėkoju Tamstai už tą didelį triūsą, pasišventimą ir rūpestį, su kuriais Tamsta dirbai Vyresnybės Tamstai pavestą darbą.“ „...Širdingai dėkoju Tamstai už nenuilstamą žadinimą šiame krašte lietuvybės, kuri ir po žiaurios okupacijos paliko nesunaikinta ir tokia gaji“ (*MAB*, f. 47, b. 444).

Valkininkų apskritį panaikinus, V. Čibiraitei teko ieškoti kitokios tarnybos. Į Trakų apskr. Kalesninkų paštą jai atėjo LR Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamento 1940 m. kovo 27 d. raštas: „Pranešu, kad Tamsta nuo 1940 m. kovo 21 d. esi paskirta Trakų II-os eilės vieš.[osios] valst.[ybinės] bibliotekos vedėja su VIII-os tarnybos kategorijos atlyginimu, ir prašau susisiekti su Trakų miesto savivaldybe bibliotekos patalpos reikalu.“ Be to, jos siųstas prašymas turėjo būti apmokėtas 3 Lt žyminiu mokesčiu.

Trakų bibliotekoje V. Čibiraitė dirbo apie aštuonis mėnesius. Tačiau į biblioteką atsiųstas LTSR Švietimo liaudies komisariato Suaugusiųjų švietimo valdybos 1940 m. lapkričio 21 d. raštas; pasak jo, liaudies komisaro pavaduotojo įsakymu ji nuo gruodžio 1 d. perkeliama vedėjos pareigoms į Rudaminos (Vilniaus apskr.) vieš. valst. biblioteką su VII tarnybos kategorijos atlyginimu. Nespėjusi Rudaminoje apsiprasti, V. Čibiraitė to paties švietimo liaudies komisaro pavaduotojo įsakymu (gruodžio 9 d. raštas) nuo gruodžio 10 d. paskirta Naujosios Vilnios vieš. valst. bibliotekos vedėja su VIII tarnybos kategorijos atlyginimu. „Gavusi šį raštą Tamsta kuo skubiausiai turi vykti paskyrimo vieton ir perimti biblioteką. Perėmimo aktą nedelsiant prisiųsti Suaugusių švietimo valdybai.“

Hitlerininkų okupacijos metais V. Čibiraitė dirbo Vilniaus miesto 3-ojoje bibliotekoje Šopeno gatvėje.

1944 m. vasarą į Vilnių grįžus bolševikiniams okupantams, V. Čibiraitė trumpai dirbo pieno perdirbimo bendrovių susivienijimo „Pienocentras“ Vilniaus skyriuje, o tų metų lapkričio mėnesį prasidėjo iki darbinės veiklos pabaigos

Nukelta į 6 p.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

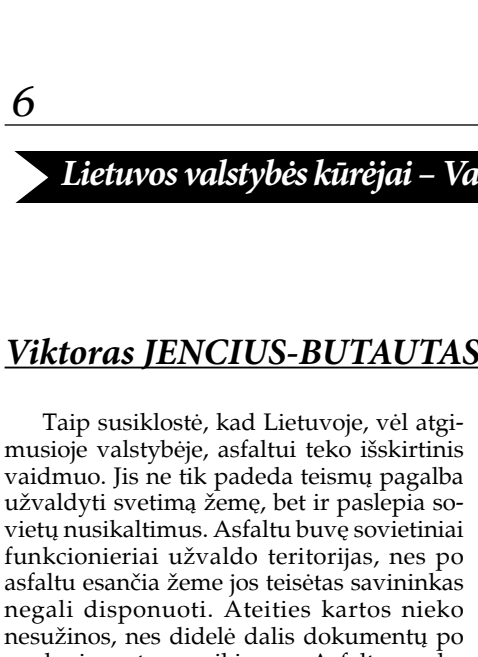
2017 m. balandžio 29 d. Nr. 4 (834) **Voruta**

Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai

Praeitis po asfaltu

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Taip susiklostė, kad Lietuvoje, vėl atgimusioje valstybėje, asfaltui teko išskirtinis vaidmuo. Jis ne tik padeda teismų pagalba užvaldyti svetimą žemę, bet ir paslepia sovietų nusikaltimus. Asfaltu buvę sovietiniai funkcionieriai užvaldo teritorijas, nes po asfaltu esančia žeme jos teisėtas savininkas negali disponuoti. Ateities kartos nieko nesužinos, nes didelė dalis dokumentų po penkerių metų sunaikinama. Asfaltas paslepia viską – ne tik senųjų dvarviečių pastatų pamatus, bet ir senąsias kapavietes. Deja, mūsų istorinė atmintis tokia trumpa, kad kartais tai kelia nuostabą. Akis bado nenoras nubraukti užmaršties dulkių. Tai patvirtino ir 1918 m. Nepriklausomybės Akto tyčinis neieškojimas, nors paieškos kryptys buvo daugiau negu akivaizdžios, kai kurios išlieka aktualios ir šiandien, nežiūrint surasto akto originalo dviem kalbomis. Lieka neaišku, ką prieš gerus du dešimtmečius Rusijoje veikė Raimundas Lopata, rašydamas disertaciją apie Lietuvos valstybingumo raidą 1914–1918 metais[1]. Lygiai tas pat pasakytina ir apie Vilniaus arkikatedros bazilikos iki šiol buvusio sovietinio elito ir jų mokinių uoliai saugomas paslaptis: Vytauto palaikus, karališkąsias insignijas. Nereikėtų susitaikyti su tuo, kad akademinės visuomenės atstovai, prisidengdami titulais, ne tik stabdo istorinės atminties gaivinimo procesus, bet ir griauna pilietinę visuomenę. Todėl vaikaičiai nežino savo senelių kapų, o tauta neturi savo valdovų panteono Vilniaus bazilikoje.

Kostantas Markevičius prie paminklo Feliksui Tanskiui ir jo žmonai Magdelenai iš Bagdonavičių. Bernardinų kapinės, 2011 m.

1918 m. Nepriklausomybės Akto signataro Donato Malinausko vaikaitis Tadas Stomma 1992 m. tiksliai žinojo, kur palaidoti jo seneliai Rusijos platybėse Altajaus krašte. Deja, kur Lietuvoje palaidoti signataro tėvai ir seneliai, Tadas Stomma nurodyti negalėjo, tačiau iki šiol deda dideles pastangas, kad ši atminties spraga būtų likviduota. Iki pastarojo laiko buvo nežinomos ne tik signataro senelių, bet ir jo tėvų palaidojimo vietos Lietuvoje. Donato Malinausko senelio Juozo Tanskio (*Józef Tanski*) palaidojimo vietos nustatymas užtruko beveik 25-erius metus. Jo mirties fakto be rezultatų ieškota Daugų, Onuškio, Aukštadvario, Užuguosčio, Pivašiūnų bažnyčių metrikų knygose, nes šiose parapijose buvo arba jo žemės valdos, arba siejo tradicija ir kitos aplinkybės. Po Antrojo pasaulinio karo sunaikinti kapai Onuškyje, Dauguose, dar caro laikais gerokai nuterioti ir sovietų pabaigti naikinti Aukštadvario senieji kapai slopino optimizmą nustatyti Juozo Tanskio palaidojimo vietą ir surasti jo kapą. Vladislovas Sirokomlė (*Ludwik Władysław Franciszek Kondratowicz*) savo knygos „Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą“[2] I tome, išleistame 1857 m., užsiminė apie senuosius Aukštadvario kapus, buvusius Dominikonų bažnyčios šventoriuje. Vilniuje, Saulės kapinėse, dar iki Atgimimo buvo žinomas Juozo Tanskio sūnaus Jaroslavo šeimos kapas[3], esantis šalia Zavadckių giminės kapavietės. Rasų kapinių centrinėje dalyje buvo žinomas Felikso Tanskio kapas. Deja, tai ne Juozo brolis, nors dažnai pateikiamas kaip signataro Donato Malinausko senelio brolis. Juozo Tanskio brolis Feliksas su žmona yra palaidoti Bernardinų kapinėse, išlikęs paminklas[4]. Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) Romos katalikų bažnyčios mirties knygoje įrašyta, kad Feliksas Tanskis mirė 1881 m. birželio 13 d., sulaukęs 80-ies metų amžiaus ir palikęs žmoną Magdaleną, dukrą Ievą ir iš pirmos santuokos – dukrą Kameliją, pagal vyrą Šostokienę[5]. Feliksas Tanskis susituokė su Marija Magdalena iš Bagdonovičių 1849 m. gegužės 28 d. Šv. Jonų bažnyčioje Vilniuje. Feliksas buvo našlys. Liudininkas buvo Mykolas Romeris, Vilniaus gubernijos bajorų maršalka (*предводитель дворянства*)[6]. Onuškio bažnyčios krikšto metrikų knygose yra įrašas, kad Feliksui ir Magdalenai 1853 m. rugsėjo 1 d. gimė sūnus, pakrikštytas 1853 m. lapkričio 5 d. Mykolo Vikentijaus vardu. Jo krikšto tėvai – bajorų maršalka Kazimieras Rossachackis[7] ir Anelė Tanskienė. Krikšto apeigose dalyvavo tikrasis valstybės patarėjas kunigaikštis Bernardas Kęstutis Gediminas su Laura Odynciene ir Trakų apskrities teisėjas Kazimieras Chelstovskis su Marijana Karlovičaite[8]. Juozo Tanskio žmona Kamilė ir dukra Kristina mirė karališkojo sekretoriaus – iždininko Stanislovo Skopovskio (XVI a.) vardu pavadintoje gatvėje, Tanskos name. Kur yra tas namas, žinių nėra. S. Skapo (lenk. *Skopówka*) gatvė yra siauriausia Vilniuje ir nėra abejonių, kad pas dėdę, buvusį gubernijos sekretorių Jaroslavą Tanskį XIX a. pabaigoje lankydavosi būsimasis signataras Donatas Malinauskas. Mirė Jaroslavas Tanskis 1911 m. gegužės 27 d., sulaukęs 82-ų metų amžiaus, nuo plaučių uždegimo. Palaidojo J. Tanskį prie žmonos ir dukters Saulės kapinėse, nes caras dar 1865 m. buvo uždaręs prie Šv. Stepono bažnyčios buvusius kapus, veikusius per du šimtus metų. Okupantai tiesiog rungėsi dėl istorinės atminties naikinimo. Todėl verta prisiminti, kad 1604 m. Šv. Kazimiero kanonizacijos iškilmės prasidėjo būtent čia, Šv. Stepono bažnyčioje, iš kurios šventiška procesija perėjo į Vilniaus katedrą. Kapinėse prie Šv. Stepono bažnyčios buvo palaidotas Lietuvos profesionaliosios architektūros pradininkas Laurynas Stuoka-Gucevičius. Jį mena tik atminimo lenta bažnyčios sienoje[9]. Ir ko tik čia nebuvo: kalėjimas caro laikais, 1926 m. įsikūrę akmenskaldžiai, kapines pavertę statybų aikštele, 1948 m., ten pastačius plytelių cechą, Šv. Stepono bažnyčia paversta sandėliu. Bažnyčios šventorius buvo išasfaltuotas ir aptvertas metaline tvora. Asfaltas paslėpė ir 1918 m. signataro Donato Malinausko senelio Juozo Tanskio kapą, taip pat ir daugelio kitų asmenų – garsių architektų: Vilniaus klasicizmo kūrėjo Lauryno Gucevičius (1753–1798) ir Žozefo Pusjė (1781–1821), Vilniaus akademijos profesoriaus, medicinos daktaro Mikalojaus Regnerio (mirusio 1800 m.), teologijos mokslų daktaro Anioto Dovgirdo (mirusio 1835 m.), filosofo Juozo Vladislovo Bychovieco (mirusio 1845 m.), Vilniaus universiteto dekano, vyskupo D. Pilchovskio (mirusio 1800 m.). Juzefas Tanskis mirė 1853 m. sausio 26 d., būdamas 47-erių metų amžiaus Vilniuje, nuo plaučių džiovos. Mirties faktas registruotas Vilniaus Visų Šventųjų Romos katalikų bažnyčios mirties metrikų knygoje.

Vilniaus Šv. Stepono bažnyčia

Ir vis dėlto asfaltas yra bejėgis prieš tautos atmintį, tik gėlių ir žvakelių ten šiandien nėra. Juozo Kamarausko (1874–1946) tapytas Šv. Stepono bažnyčios ir kapų prie jos paveikslas šiandien primena, kaip buvo naikinama mūsų atmintis.

Autoriaus nuotr.

Jaroslavo Tanskio ir jo šeimos kapas Saulės kapinėse, 2017 m. balandžio 8 d.

[1] Lopata R., „Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais“, in: *Lietuvių atgimimo studijos*, Vilnius: Mintis, 1996, p. 224.

[2] Sirokomlė V., *Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą*, Vilnius, 1989, p. 77.

[3] Jaroslavas Tanskis (*Jaroslaw Tanski*) 1827 08 17–1911, žmona Kamilė Tanskienė iš Jasienskių (*Kamilla Tanska z domu Jasienska*) 1821 05 30–1894 07 23, mirties įrašas yra Vilniaus Petro ir Povilo bažnyčios mirties knygose, dukra Kristina 1862 10 26–1895 03 31. Prieiga per internetą – *http://www.epaveldas.lt/vbspi//content/biImage.jsp?biRecordId=136272&imageId=/vbspi/showImage.do?id=PG_S_384842_39.*

[4] Girininkienė V., *Vilniaus Bernardinų kapinės, 1810–2010*, Vilnius: Versus aureus, 2010.

[5] *LVIA*, F. 604. ap. 20, b. 209, l. 385 v., eil. nr. 98, 1881 m.

[6] *LVIA*, f. 604, ap. 10, b. 306. Prieiga per internetą – http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3920>.

[7] Kazimiero Rossachackio palikuonys ir šiandien valdo Jugalinos dvarą, kuris yra netoli Aukštadvario, važiuojant Prienų kryptimi.

[8] Onuškio Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo bažnyčios archyvas, krikšto metrikų knygos.

[9] Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas Nr. KPD-AV-753, 2014-09-22.

Okupuoto Vilniaus krašto istorija

„Ryto“ skaityklų vedėjų bylos

Atkelta iš 5 p.

trukusi tanyba profsąjungose. Kelis mėnesius padirbėjusi inspektore Švietimo ir meno darbuotojų profsąjungos Respublikiniame komitete, 1945 m. kovo mėn. paskirta šio komiteto Kultūrinio-masinio darbo skyriaus vedėja – prezidiumo nare, o 1949 m. sausio mėn. – Švietimo darbuotojų profsąjungos Resp. komiteto atsakingąja sekretore. 1950 m. apdovanota medaliu „Už pasižymėjimą darbe.“ 1951 m. baigė vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą. Tobulinosi profsąjungų kursuose Vilniuje ir 1952 m. Centriniuose profsąjungų kursuose Maskvoje. 1951 m. priimta kandidate į VKP(b), o 1952 m. tapo TSKP nare (*MAB*, f. 47, b. 444, 445 ir 451).

1952 m. V. Čibiraitė išrinkta Vilniaus srities Profsąjungų tarybos sekretore. Sritį 1953 m. gegužės mėn. likvidavus, dirbo Vietinės pramonės ir komunalinio ūkio darbuotojų bei Valstybinių įstaigų darbuotojų profsąjungų Respublikiniuose komitetuose. Nuo 1955 m. rugsėjo 26 d. – Žemės ūkio ir paruošų darbininkų ir tarnautojų profesinės sąjungos Respublikinio komiteto Organizacinio-masinio darbo skyriaus, vėliau Kultūrinio-buitinio skyriaus vedėja. 1957 m. gavo antrą medalį „Už pasižymėjimą darbe“ (*MAB*, f. 47, b. 444).

Profsąjungose V. Čibiraitė išdirbo 18 metų. Žemės ūkio profs. Resp. komiteto prezidiumas 1962 m. spalio 24 d. nutarė prašyti Lietuvos respublikinės profesinių sąjungų tarybos tarpininkauti dėl personalinės pensijos moteriai skyrimo. Jos darbą gerai įvertino LTSR Aukšč. Tarybos deputatas, 1945–1960 m. buvęs socialinio aprūpinimo ministras Juozas Stimburys: „Mano manymu drg. Čibiraitė V. A. personalinę pensiją yra užsitarnavusi.“ Teigiamus atsiliepimus parašė Lietuvos respublikinės profesinių sąjungų tarybos sekretorius Francas Ilčiukas ir TSKP narys nuo 1921 m. Bolesłovas Baranauskas (anuomet – Archyvinių dokumentų skelbimo redakcijos vyriausiasis redaktorius). Pareiškimą LRPST pirmininkui P. Dobrovolskiui, prašydama tarpininkauti dėl personalinės pensijos skyrimo, V. Čibiraitė parašė 1962 m. lapkričio 30 d. (*MAB*, f. 47, b. 446). Tačiau Personalinių pensijų skyrimo komisija prie LTSR Ministrų Tarybos 1963 m. sausio 30 d. nutarė personalinės pensijos V. Čibiraitei neskirti (komsijos pirmininkė L. Diržinskaitė). Socialinio aprūpinimo ministrė T. Jančaitytė V. Čibiraitės bylą vasario 13 d. grąžino P. Dobrovolskiui (*MAB*, f. 47, b. 447). Pasak Vilniaus m. Lenino r. Socialinio aprūpinimo skyriaus 1963 m. kovo 1 d. išrašyto pensininkės pažymėjimo, V. Čibiraitei nuo balandžio 12 d. iki gyvos galvos buvo paskirta 60 rub 50 kap pensija (*MAB*, f. 47, b. 452).

Tarybų Lietuvos 25-ųjų metinių proga (1965 m.) LTSR Aukšč. Tarybos Prezidiumo nutarimu V. Čibiraitei įteiktas atminimo ženklas „Už gerą darbą ir aktyvią visuomeninę veiklą“ (*MAB*, f. 47, b. 449).

Mirė Veronika Čibiraitė 1978 m. kovo 5 d. Vilniuje. Anot Vilniaus m. Civilinės metrikacijos skyriaus pažymėjimo ir mirties pažymos, mirties priežastis – lėtinė išeminė širdies liga (*MAB*, f. 47, b. 443).

Lietuvos menininkai

Menininkų Jakševičių gyvenimo ir kūrybos kelias

Aldona TOLEIKĖ, Šilutė

Menininkai Jakševičiai gyveno nuostabiu, kūrybai palankiu metu, kai gausių darbo užsakymų metu galėjo tobulėti, būti plačiai pastebimi meninėje erdvėje, o palankūs atsiliepimai apie atliktus darbus dėjo tvirtus pagrindus tolesnei kūrybinei veiklai. Kai 1898 m. buvo atšauktas draudimas statyti ir remontuoti katalikų bažnyčias, Lietuvoje prasidėjo bažnyčių statymo laikmetis, kuris Jakševičiams leido įprasminti pasaulio ir Lietuvos krikščioniškąją istoriją, sukurti daugybę kūrinių, žyminčių kelią į tikėjimo prasmės suvokimą.

Šiandien nėra žinoma, kuriame amžiuje ir kas buvo menininkų Jakševičių pradininkas, kur yra jų sukurtų kūrinių, todėl ir jų kūrybos kelio pradžia datuojama XIX a. antrąja puse.

Architektas, skulptorius, dailininkas Vincentas Jakševičius (1873–1936)

Nuo gražios pasakos prasidėjo architekto, skulptoriaus, dailininko ir mokytojo Vincento Jakševičiaus kūrybinis gyvenimas. Augo menininko šeimoje, dar paauglystėje išdrožė caro portretą ir padovanojo šeimos draugams, bajorams. Tie kūrinį nusiuntė carui kaip gražią dovaną. Kūrinys turėjo būti įspūdingas – atėjo žinia, kad caras skyrė paaugliui 2 000 aukso rublių arba teisę į nemokamą mokslą. Nereikėjo šeimai tų pinigų ir išleido Vincuką į Vilnių.

Keturiolikmetis sunkiai pakėlė išsiskyrimą su šeima, draugais, ilgėjosi provincialios aplinkos ir Vilniaus gimnazijoje, lyg pašėlęs, per metus baigė po dvi klases. Mokytojai nepaleido gabaus, perspektyvaus menininko ir baigęs gimnaziją vaikinas toliau mokslą tęsė meno akademijose. Jau studijų metais išryškėjo išskirtinis talentas, aukštas kūrinių įvertinimas dėjo tvirtus pagrindus viso gyvenimo kūrybinei veiklai. Vincento kūriniai puikavosi mokymo įstaigos parodose, kabėjo ant sienų kaip vieni iš geriausių studentų darbų. Buvo gavęs daugybę apdovanojimų, garbės raštų, kuriuos vyresnieji šeimos nariai dar mena matę. Sekdamas tėvo, garsaus Aukštaitijos skulptoriaus Aleksandro Jakševičiaus kūryboje susiklosčiusiomis tradicijomis, jaunas menininkas pasuka į skulptūros sritį, kuri, nepaisant ir tapybos, tampa pagrindine menininko kūrybos sritimi. Šeimoje sklandė pasakojimai, kad besimokydamas Peterburge, paskutiniais mokslo metais, dėl netinkamo klimato Vincentas susirgo sunkia plaučių ligos forma, kuri privertė grįžti namo, beveik be vilties pasveikti. Vaikino jaunystės optimizmas, sportas ir gimtinės klimatas padėjo ligai pasitraukti. Skulptoriaus profesija laikoma fiziškai sunkiausia įvairių meno sričių darbe, tačiau Vincentas visu pajėgumu kibo į kūrybos platumas, nepalikdamas sau jokių jaunuoliui būdingų malonių privilegijų, ir laimėjo gyvybę.

Šiandien nėra žinoma, kur stovi tie pirmieji jo ir tėvo Aleksandro (jo pastatyti Naujamiesčio bažnyčios šventoriaus vartai puikiai įvertinti Lietuvos architektūros istorijoje) sukurti kūriniai, tačiau žinant šių menininkų darbų ilgaamžiškumą, tikėtina, kad jie tebepuošia svarbias Lietuvos kultūrinių objektų vietas.

Kaišiadorių katedroje esantys kūriniai yra tarsi menininkams surengta paroda jų talentui pagerbti. Katedroje stovi Jakševičių statyti altoriai, šventųjų skulptūros, piešti paveikslai altoriuose ir ant sienų. Savo puošnumu lankytojus stebina Vincento išdrožtas vyskupo sostas, krėslai garbingiems svečiams ir daugybė kitų puošybos elementų. 2016 m. rugpjūtį Kaišiadorių rajonas įspūdingai pagerbė švėkšniškių menininkų Jakševičių ir jų kūrybos atminimą. Vincento Jakševičiaus 80-ųjų mirties metinių paminėjimo datai atminti, jau liepos mėnesį, Kultūros centre buvo atidaryta švėkšniškės fotomenininkės Violetos Astrauskienės paroda. Joje ant drobės buvo pateikti Jakševičių kūriniai, esantys Švėkšnos miestelyje. Švėkšnos muziejininkė Monika Žąsytienė parodos atidarymui buvo sukūrusi skaidres, kuriose yra Jakševičių šeimos fotografijos, kūriniai ir akimirkos iš Jakševičių kūrybos pagerbimui skirtų renginių. Už tai, kad šios švėkšniškės nėra abejingos savo krašto kultūros paveldo išsaugojimui, jo grožio viešinimui Lietuvos kultūrinėje erdvėje, negaili savo laisvo laiko, abi buvo pristatytos metų apdovanojimams. Švėkšnos

Skulptorius Vincentas Jakševičius su sūnumi skulptoriumi, dailininku Adomu Jakševičiumi (kairėje). Nuotr. iš Remos Bartkienės asmeninio archyvo

muziejininkė Monika Žąsytienė pelnė metų švėkšniškės vardą, o Violeta Astrauskienė pristatyta garbingam Šilutės rajono „Sidabrinės gervės“ apdovanojimui.

Rugpjūtį, po kelerių metų darbo, vykusiame susitikime, kur buvo kruopščiai tariamasi ir sprendžiama idėja, kaip, kur ir kada įamžinti menininkų atminimą, dalyvavo didelė grupė rajono veikėjų. Pagrindus šiam sumanymui padėjo tuometinis Kaišiadorių savivaldybės meras Romualdas Urmilevičius, kuris ir toliau, nebūdamas savivaldybės vadovu, negailėdamas savo asmeninio laiko, dėjo dideles pastangas jo įgyvendinimui. Į veiklą įsijungė Kaišiadorių vyskupijos kurija, Kaišiadorių Kristaus Atsimainymo katedros kunigai, muziejininkai ir kiti kultūros veikėjai. Be to, skulptorius Vincentas Jakševičius yra palaidotas Kaišiadorių kapinėse, tačiau šiuo metu jo kapo vieta nežinoma. 1936 m. liepą, baigiant įrengti Gegužinės (Kaišiadorių r.) bažnyčios vidų, sustojo skulptoriaus širdis. Likusius darbus užbaigė komandoje likęs vienas Adomas Jakševičius.

2016 m., per Kaišiadorių bažnyčios atlaidų šventę, minint skulptoriaus Vincento Jakševičiaus 80-ąsias mirties metines, Kaišiadorių katedros šventoriuje iškilmingai atidengta Atminimo lenta bažnyčios statytojams pagerbti ir atminti. Tarp jų ir Vincento, Silvano, Adomo Jakševičių vardai. Į šią šventę buvo pakviestas garbingas svečias – Švėkšnos seniūnas Alfonsas Šeputis su žmona. Jis dar 2014 m., padedamas vietos menininkų, įrengė Atminimo suolelį buvusiems švėkšniškiams Jakševičiams, kurių kūriniai iki šiol puošia Švėkšną.

Moksliškai įrodyta, kad menininkai Jakševičiai paliko praeities kultūrai nepakartojamų, išliekančių ir didelę prasmę žmonių gyvenime turinčių kūrinių gausybę. Daugelis jų, išlaikę savo pirminę išvaizdą ir laiko išbandymus, karo ir sovietinio naikinimo laikotarpį, šiandien išgyvena atgimimą, antrą savo gyvenimo tarpsnį. Apie juos yra rašoma menotyros knygose, jų pagerbimui statomi Atminimo ženklai, primenantys apie žmones, prisidėjusius prie gražios jų krašto kultūros puoselėjimo.

2011 m. išleistoje knygoje „Lietuvos Sakralinė Dailė II“ menotyrininkės dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė ir dr. Dalia Vasiliūnienė nuosekliai aprašo Vincento Jakševičiaus trejų metų darbą įrenginėjant Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčią. Čia rašoma: „Ypatingo puošnumo ir dekoratyvumo, kuris pirmiausia ir traukė amžininkų žvilgsnį, pastatui suteikė architektūrinio ir skulptūrinio dekoro – statulų – ir reljefų gausa. Juos iš gipso ir betono sukūrė dailininkas Vincentas Jakševičius.“ Dėl didelio masto užsakymo į Joniškį Vincentas buvo persikėlęs su šeima. Ir šiandien bažnyčią puošia skulptoriaus Vincento Jakševičiaus lipdytos devynios skulptūros fasado sienų nišose, daugybė dekoratyvinių lipdinių, reljefinių detalių viduje.

Manoma, kad, užbaigęs darbus Joniškyje, skulptorius įrenginėjo Švėkšnos Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčią. Pastatė keletą altorių, nulipdė šventųjų skulptūras, įvairius dekoratyvinius elementus bažnyčios fasadui ir viduje. Nenorėdami paleisti garsaus menininko, Švėkšnos grafas J. Pliateris ir bažnyčios klebonas dovanojo žemės sklypą ir įkalbėjo statytis namus Švėkšnoje. Iki šiol miestelyje ir parke puikuojasi Vincento nulipdytos medžioklės deivės Dianos, šv. Florijono skulptūros, saulės laikrodis, dekoratyvinės vazos. Kai kurie kūriniai sovietmečiu buvo sunaikinti, dabar atkurti pagal nuotraukas. Senieji švėkšniškiai sakė, kad daug Jakševičių drožtų dekoratyvinių baldų, interjero detalių buvo Švėkšnos ir Vilkėnų dvaruose (Šilutės r.).

Vincentas pastatė daug mūro altorių, pvz., didįjį Dembavos Dievo Apvaizdos bažnyčioje (apie 1907), su sūnumis Silvanu ir Adomu pastatė tris altorius Alantos Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje (1928–1931), didįjį altorių Gegužinės (Kaišiadorių r.) Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje.

Panevėžio katedra lankytojus pasitinka Vincento lipdytomis 3 m aukščio popiežiaus Pijaus XI ir palaimintojo Jurgio Matulaičio skulptūromis.

Keletą metų (1928–1930) visa Jakševičių komanda dirbo įrenginėjant Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros išorę ir vidaus interjerą. Statė altorius, lipdė šventųjų skulptūras, atliko visus tinko darbus. Altorių gaubiantį baldakimą ir kolonas, apstatytas angelų figūromis, Vincentas kūrė pozuojant gražiai ir dorai, jaunai panevėžietei Stefanijai Žygaitei-Šimelienei. Katedroje iki šiol stovi Vincento išdrožtas Vyskupo sostas.

Skulptorius Vincentas Jakševičius artimai bendravo su daugeliu to meto kultūros ir visuomenės veikėjų. Nežinoma, kada prasidėjo jo pažintis su švedų architektu K. E. Strandmanu, gyvenusiu Liepojoje ir suprojektavusiu Lietuvoje pačias gražiausias bažnyčias, inžinieriumi-architektu N. Andrejevu. Manoma, kad K. E. Strandmanas ir inžinierius Anzelis iš Rygos rekomenduodavo bažnyčių (Joniškio, Alantos, Švėkšnos, Tauragės ir kt.) statytojams savo draugo paslaugas, įrenginėjant jų vidų, puošiant išorę. Buvo artimai pažįstamas su Lietuvoje dirbusiu garsiu Rusijos menininku I. Rybakovu. Nuoširdus ryšys, supratimas jungė skulptorių ir jo šeimą su dvasininku Nikodemu Švogžliu-Milžinu, dirbusiu Kaišiadorių katedroje, vėliau bendravo įrengiant Gegužinės bažnyčios vidų. Pastarasis ir lydėjo savo bendramintį į paskutinę kelionę Kaišiadorių kapinėse. Įrenginėjant Kužių (Šiaulių r.) Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčią, Jakševičiai susipažino su bažnyčios statytoju, bažnyčios klebonu Adolfu Kleiba ir šis ryšys nenutrūko iki pat dvasininko mirties. Senieji švėkšniškiai yra sakę, kad Jakševičiai neretai grįždavo iš tolimų vietų, kur dirbdavo su didele kompanija nepažįstamų ponų, kurie kartais nakvodavo klebonijos patalpose. Be to, dvarų savininkai, grafai stengėsi pritraukti menininkus į savo valdas, įsiteikti įvairiomis paslaugomis ir laimėti menininkų darbo vaisius – išdrožtus dekoratyvinius baldus, nulipdytas skulptūras parkuose, įvairias puošybos detales rūmuose. Iš turimų žinių galima spręsti, kad menininkų darbų daugiausiai buvo Vilkėnų, Švėkšnos (Šilutės r.), Palangos ir kituose dvaruose.

Pusę amžiaus meninėje erdvėje užmirštų menininkų Jakševičių kūriniai nesipuikuoja muziejuose, parodose. Jie iki šių laikų puošia Lietuvos aikštes, parkus, turi ypatingą reikšmę, yra tautos kultūrinio, patriotinio gyvenimo išraiška. Į jų sukurtus altorius, skulptūras ir šventųjų paveikslus kasdien, jau ne vieną šimtmetį, nukreiptos tikinčiųjų akys ir mintys ieško gyvenimo prasmės, tiesos ir vilties. Iki šiol yra neišnykęs apčiuopiamas ryšys tarp autoriaus ir jo kūrinio, galima jausti atiduotą artumo šilumą, įdėtą energiją, mintis.

Skulptorius Vincentas Jakševičius ir jo kūrybinė grupė

Būdamas geras vadybininkas, architektas, skulptorius, dailininkas, drožėjas Vincentas Jakševičius buvo įkūręs mažą bendrovę, kurią pats valdė. Šios organizacijos darbų apimtį sudarė bažnyčios išorės (sienų tinkavimas, puošimas skulptūromis ir kitais dekoratyviniais elementais) ir vidaus įrangos darbai (altorių, sakyklų, mensų projektavimas, pastatymas, sienų ir altorių dažymas, auksavimas, puošimo elementų ir dekoratyvinių detalių, šventųjų skulptūrų nulipdymas ir paveikslų nupiešimas altoriuose ir ant sienų). Didelę įtaką menininkų darbui turėjo pasiruošimo ir pagalbiniai darbai, nuo kurių kokybės priklausė darbo našumas, patogus ir saugus darbas. Pats Vincentas prisiimdavo atsakomybę už visus galimus darbo metu įvyksiančius nelaimingus atsitikimus, atlikto darbo kokybę. Statyti pastolius, lipynes, kopėčias ir kitus darbui prireikalingus įrenginius Vincentas samdė laikinus vietinius darbininkus, kuriems vadovavo apmokyti, su komanda keliaujantys asmenys. Kiek žinoma, tai buvo giminaičiai ir pažįstami.

Tęsinys kitame numeryje

Skulpt. Vincento Jakševičiaus išdrožtas Vyskupo sostas Kaišiadorių Kristaus Atsimainymo katedroje. Nuotr. iš Kaišiadorių muziejaus archyvo

www.kibinas.lt

„Karališka senoji kibininė“ –
Sausių k. ,
LT-21401 Trakų r.
(Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km),
tel./faks. +370 5 243 2444,
mob. tel.
+370 65908454, +370 659 08452,
el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:
- **Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;**
- **Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;**
- **Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;**
- **Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;**
- **Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;**
- **Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;**
- **Kibinų pristatymas į namus;**

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti…

„Senoji kibininė“ –
Karaimų g. 65, LT-21104
Trakai, tel./faks. +370 5 285 5865, mob. tel. +370 659 72132, +370 659 08452,
el. p. senoji@kibinas.lt

Tėviškės aušra
Nr. 4 (25) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. balandis

Rytų Lietuvos švietimas

Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas A. Masaitis: draugijos veikla Pietryčių Lietuvoje kasmet tampa vis reikalingesnė

Filomena ŽIBĖNAITĖ, Vilnius, www.voruta.lt

Lietuvių švietimo draugija „Rytas“, vadovaujama pirmininko Algimanto Masaičio, rinkosi įprastoje vietoje – Mokytojų namų svetainėje. Sausakimšoje salėje šįkart buvo tvirtinami nauji draugijos įstatai, renkama nauja valdyba ir jos pirmininkas.

Draugijos pirmininkas Algimantas Masaitis apžvelgė paskutinės kadencijos metu nuveiktus draugijos darbus, pasidžiaugė, kad visa, kas buvo numatyta planuose, yra įgyvendinta iki smulkmenų. Tai ir naujų kabinetų įrengimas, mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis, naujų priešmokyklinių ir ikimokyklinių grupių įkūrimas, Pietryčių Lietuvos lietuviškų mokyklų renginiai. Nuo 2007 m. Šalčininkų r. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje įteikiama Stanislovo Rapolionio premija, nuo 2008 m. vyksta konkursai Pietryčių Lietuvos metų mokytojo nominacijai gauti. Nuo 2009 m. kasmet paskutinį gegužės penktadienį į menų šventę Juodšilių „Šilo“ gimnazijoje „Vilniaus jovarai“ susirenka Vilniaus r. lietuviškų mokyklų mokiniai. Tris kartus vyko rašinių ir meninės raiškos konkursai. Pirmasis konkursas, kurio tema „Kokią Lietuvą kurs mano karta?“, buvo paskelbtas 2006 m., jame dalyvavo visos Rytų Lietuvos mokyklos.

Danguolė Sabienė, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė

Živilė Krasauskienė, Eitminiškių gimnazijos direktorė

Algimantas Masaitis, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas

Algimanto Masaičio nuomone, svarbiausias ir didžiausias darbas buvo nuveiktas Vilniaus rajone, Vaidotuose. „Dvidešimt metų ši mokykla veikė kaip gretimos gimnazijos skyriukas mokymui nepritaikytoje patalpėlėje – labai mažuose, ankštuose kambariukuose buvo susigrūdusios keturios klasės. Šiai mokyklai padėjo Vilniaus technologijų, verslo ir žemės ūkio mokykla, visas keturias lietuviškos mokyklos klases priėmusi į savo gražų atskirą pastato korpusą. Prof. Vytauto Landsbergio ir Tautos fondai dar nupirko staliukus ir kėdutes, lentas, spinteles mokinių drabužiams, kitą reikalingą smulkų inventorių ir visiškai aprūpino visas keturias klases.“

Vytautas Dailidka, buvęs Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos direktorius

Doc. dr. Gediminas Kazėnas, Mykolo Romerio universiteto dėstytojas

Materialinė pagalba, pasak Algimanto Masaičio, Pietryčių Lietuvos mokykloms yra nepaprastai reikalinga. Vieni ištikimiausių ir rimčiausių „Ryto“ draugijos pagalbininkų – Vytauto Landsbergio ir Tautos fondai (JAV). Pastarieji kartu su „Ryto“ draugija labai daug padėjo mokykloms, stiprindami jų mokymo bazę, finansuodami kasmet vykstančius, tradicinius renginius, organizuodami rašinių ir meninės raiškos konkursus ne tik Pietryčių, bet visoje Lietuvoje. Kasmet leidžiami ir mokykloms padovanojami švenčių, renginių filmukai, mokiniams ir mokytojams organizuojamos ekskursijos po Lietuvą ir netgi į Briuselį, Paryžių. Pirmuosius kompiuterius Pietryčių Lietuvos mokyklos gavo taip pat iš Vytauto Landsbergio fondo. Tautos fondui draugija (JAV) ir mokytojai dėkingi už naujus baldus, žaislus, mokymo priemones, už ikimokyklinukams nupirktas kuprines su priedais visiems mokslo metams, o kur dar kalėdinės dovanėlės. Vien praėjusiais metais Tautos fondo Lietuvos fondo taryba Pietryčių Lietuvos švietimo reikmėms paskyrė beveik 30 000 dolerių!

Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ susirinkimo dalyviai, 2017 m. kovo 24 d.

Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ konferencijoje buvo pateikta ir revizijos komisijos ataskaita, patvirtinta nauja draugijos įstatų redakcija. Į valdybą naujajai 2017–2021 metų kadencijai buvo nuspręsta rinkti ne 7, kaip buvo anksčiau, o 11 narių. Jais tapo: Sudervės pagrindinės mokyklos mokytoja Vita Burzdžiuvienė, doc. dr. Gediminas Kazėnas, Vilniaus r. Rudaminos „Ryto“ gimnazijos direktorius Ramūnas Maniuška, Pabradės „Ryto“ gimnazijos direktorė Laima Markauskienė, Algimantas Masaitis, Šalčininkų r. Dieveniškių „Ryto“ gimnazijos direktorė Lolita Mikalauskienė, Vilniaus r. Juodšilių „Šilo“ gimnazijos direktorės pavaduotoja Jolanta Novopašinienė, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė, Ignalinos r. Didžiasalio „Ryto“ gimnazijos direktorė Elena Sekonienė, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas ir vyriausiasis specialistas Vidmantas Vansavičius. Eiti draugijos pirmininko pareigas vėl buvo patikėta nepriekaištingos reputacijos asmeniui – Algimantui Masaičiui.

Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ buvo įkurta daugiau nei prieš 100 metų – 1913 m. sausio 31 d. Įkurtos draugijos tikslas – steigti lietuviškas mokyklas, rengti vadovėlius, lietuvių kalba šviesti, mokyti Pietryčių Lietuvos gyventojus. „Ryto“ draugija veikė iki 1938 m. Sovietų okupacijos metais jokios galimybės atkurti šią draugiją nebuvo.

2003-iaisiais, „Vilnijos“ draugijos pirmininko habil. dr. Kazimiero Garšvos iniciatyva, vėl buvo atkurta lietuvių švietimo draugija „Rytas“. Pirmininku buvo išrinktas habil. dr. Kazimieras Garšva. Po metų, 2004-ųjų balandį, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininku išrinktas Vilniaus r. Marijampolio vidurinės mokyklos direktorius Algimantas Masaitis. 2013 m. spalio 4 d., dalyvaujant Prezidentei D. Grybauskaitei, Marijampolio vidurinei mokyklai suteiktas Meilės Lukšienės vardas.

2013-aisiais, Lietuvos nacionaliniame muziejuje, minint lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ šimtmečio jubiliejų, įvyko mokslinė konferencija.

Autorės nuotr.

Tėviškės aušra

Nr. 4 (25) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. balandis

Rytų Lietuvos mokyklos

Kelionė po Pietryčių Lietuvos mokyklas arba kodėl švietimas tapo politinių jėgų įkaitu?

Elena ŽIBĖNAITĖ, Vilniaus r., www.voruta.lt

Vilnius didėja, jo priemiesčiai plečiasi, auga. Į Vilniaus rajoną nuolatiniam gyvenimui keliasi vis daugiau jaunų šeimų. Ir nebūtinai lietuvių. Daug yra mišrių. Ir, kas įdomiausia, šie jauni žmonės jau labai gerai suvokia, kad, nepriklausomai nuo tautybės, jų atžala privalo gerai mokėti valstybinę kalbą. Vardan ateities, galimybių. Na, o jei jis dar gerai moka gimtąją tėvelių kalbą, tokio žmogučio perspektyvos yra kur kas šviesesnės nei vienakalbio lietuvaičio, lenko ar ruso.

Todėl visai nekeista, kad Vilniaus rajono Riešės gimnazijoje mokosi ne vien lietuvių tautybės vaikai. „Yra nemažai vaikų iš mišrių šeimų, kažkada skaičiavome, – net apie 17 proc. Ir darželius lanko vaikučiai, kalbantys rusų kalba, auklėtojos su jais kalba lietuviškai, tačiau to pageidauja patys tėvai, suprasdami, kad vaikas turi gerai mokėti valstybės, kurioje gyvena, kalbą. O gimtąją – tebūnie tai rusų, lenkų, ar kita – visuomet mokės“, – sako Riešės gimnazijos direktorė Lina Miliuvienė.

Riešės gimnazijoje mokiniai ugdomi nuo pirmos iki dvyliktos klasės, yra ir priešmokyklinio ugdymo grupės. Iš viso gimnazijoje mokosi 860 vaikų.

„Šios mokyklos pradžia – 1992 metai, – pasakoja direktorė. Kada atsiskyrė lietuviška mokykla nuo trikalbės mokyklos, buvusios Didžiojoje Riešėje. Tada visi vaikai mokėsi bendrame pastate. 1998 m. buvo pastatyta nauja mokykla, tapusi šiandienine gimnazija. Moksleivių tada buvo gal 60, nedaug. Mokykla vis augo, tačiau pats didžiausias pokytis jaučiamas pastaraisiais metais.“

Prieš septynerius metus, kai Lina Miliuvienė pradėjo eiti direktorės pareigas, mokykloje buvo apie 500 moksleivių. Tačiau į Riešės apylinkes nuolatiniam gyvenimui ėmus keltis vis daugiau šeimų, mokinių skaičius šoktelėjo dvigubai.

Tuos laikus prisimena ir ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas. „Kadangi Vilniaus rajono savivaldybė visai nesirūpino naująja mokykla, ją perėmė Vilniaus apskritis. Tada mokyklos direktorės pareigas ėjo Stasė Civinskienė. Buvo surinkti visų mokytojų ir tėvų parašai, taip mokykla tapo pavaldi Vilniaus apskričiai.

Nuo tada, nuo 1998-ųjų, prasidėjo didysis mokyklos augimas. Buvo pastatytas trečias aukštas, o kada mokykla tapo pavaldi ŠMM Regioninių mokyklų skyriui, buvo nuspręsta statyti ir priestatą. Priestatas verkiant reikalingas, nes dabar vaikams tenka mokytis ir bibliotekoje, ir net aktų salėje. Dėl šios priežasties buvo panaikintas mokytojų kambarys, skaitykla, nes vaikai fiziškai jau nebetelpa“, – dabartinius rūpesčius vardija Jonas Vasiliauskas. Labai tikimasi, kad naujasis priestatas bus atidarytas šių metų rugsėjo 1 d.

Pasak Jono Vasiliausko, buvo suprasta, kaip labai svarbu išlaikyti mokyklos statusą, mokymo kokybę, o dar svarbiau, kad į ją galėtų eiti visi aplinkui gyvenantys vaikai. Taip 2009 m. mokykla tapo gimnazija. Tie, kas šioje gimnazijoje baigia ikimokyklinį ugdymą, beveik 100 proc. renkasi ir priešmokyklinį ugdymą.

ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas ir Riešės gimnazijos direktorė Lina Miliuvienė

Darželis prie gimnazijos – būtinybė

Darželio atsiradimas prie gimnazijos buvo didelis iššūkis. Ir poreikis buvo milžiniškas. Kartu su ŠMM Regioninių mokyklų skyriumi teko labai daug paplušėti, nes Vilniaus rajono savivaldybė lietuviškų grupių nesteigia, todėl visiems teko ieškoti išeities, kaip Bukiškių žemės ūkio mokyklos patalpose atidaryti pirmąsias ikimokyklinukų grupes. Bendruomenė nepaprastai džiaugėsi, pagaliau turėdama, kur padėti pačius mažiausius vaikučius. „2012 m. atidarėme Bukiškių skyrių. Nuo 2013 m. iki dabar turime net 9-ias grupes! Ikimokyklinukų, įskaitant skyrius. Tai didžiulis indėlis į šios vietovės bendruomenės gyvenimą. Tada eilės buvo didžiulės. O dabar visų tėvų poreikiai visiškai patenkinami. Tačiau trimečių vaikų ugdymo poreikis vis dar išlieka didelis“, – pasakoja Lina Miliuvienė.

„Gana greitai Bukiškių žemės ūkio mokykla turėtų persikraustyti į naujas patalpas, todėl šis dviaukštis didžiulis pastatas, tikimės, galės tapti kuo puikiausia progimnazija, – viliasi ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas.

Dabar turime vieną problemą – 5 klasė. Kol kas gavome tik septynis prašymus priimti vaikus į 5 klasę, todėl labai kviečiame tėvelius, turinčius būsimų penktokų, ateiti į Bukiškių pradinio ugdymo skyrių. Čia tyli, rami aplinka, puikūs Riešės gimnazijos pedagogai, geras susisiekimas. Bukiškės turi didžiulį potencialą.“

Kaip gudraujama ir su lietuviais, ir su lenkais?

Vilniaus rajono savivaldybei priklausantis darželis ugdomąja lietuvių kalba yra. Yra ir apytuštis darželis lenkų ugdomąja kalba. Realybė tokia, kad vaikai į lietuvių darželį netelpa, užtat vaikų lenkiškajame galėtų būti daug daugiau. Vienas perpildytas, kitas – apytuštis. Vilniaus rajono savivaldybė darželio priestatą, kuriame turėtų būti įkurtos papildomos vaikų grupės lietuvių ugdomąja kalba, remontuoja jau nuo 2015 m. Ir niekaip nesuremontuoja.

Riešės darželis ugdomąja lietuvių kalba su niekaip nesuremontuojamu priestatu

„Riešės mokyklą ugdomąja lenkų kalba, kurioje yra 100 vietų, lanko daugiau nei 70 vaikų, – pasakoja Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys Jonas Vasiliauskas. – Darželio duomenys nelabai skelbiami, bet, remiantis gyventojų pasakojimais, patalpos irgi yra pustuštės. Buvo čia toks vienas nutikimas Vilniaus rajono savivaldybėje, – prisimena Jonas Vasiliauskas. – Ateina į Vilniaus rajono tarybą lenkų tautybės gyventojas. Jis atėjo skųstis dėl to, kad jo vaiko nepriima į darželį lenkų ugdomąja kalba. Mes nustebę – kaip taip gali būti – vietų pilna, o vaiko nepriima. Pasirodo, ugdymo įstaiga jo reikalavo pasirašyti raštą, kad kai vaikas baigs lankyti darželį lenkų kalba, toliau mokytis būtinai eis į lenkų mokyklą. O tas žmogus toje vietovėje gyveno laikinai, kol baigs statyti naują namą Juodšilių pusėje. Jis, doras lenkas, negali meluoti, sako: „aš negaliu pasirašyti tokio dalyko, nes po metų kitų išsikraustysiu iš čia.“ Jis nesirašo tokio popieriaus, o mokykla nepriima jo vaiko. Kodėl taip yra, jam niekas nepaaiškina. Mes sukėlėme triukšmą ir, regis, viskas susitvarkė, bet kuo baigėsi ta istorija, aš nežinau“, – prisimena įvykį Vilniaus rajono tarybos narys Jonas Vasiliauskas.

Ištuštėjusiose Vilniaus rajono mokyklose ugdomąja lenkų kalba kuriami muziejai, o lietuvių švietimo įstaigoms vietos nėra

Riešės gyvenvietė yra suskirstyta į dvi – Didžiosios ir Mažosios Riešės. Ir seniūnijos yra dvi – Avižienių ir Riešės. Riešės seniūnijoje ikimokyklinio ugdymo įstaigos, kurioje vaikai būtų ugdomi valstybine kalba, nėra. Čia gyvena apie 5–6 tūkstančius gyventojų. O pagal Švietimo įstatymą vaikai turi eiti į tas švietimo įstaigas, kurios seniūnijai jie priklauso. Tai kur eiti, retorinį klausimą užduoda Vilniaus rajono savivaldybės Tarybos narys, Riešės bendruomenės pirmininkas Artūras Želnys. Jis sako, kad Riešės seniūnijoje visuomenės poreikiams yra suformuotas maždaug 1,5 ha žemės sklypas. Galėtų jame iškilti nauja švietimo įstaiga, kurios taip trūksta, deja, jau senokai tapo aišku, kad jokių planų dėl švietimo įstaigų plėtros šiame regione Vilniaus rajono savivaldybė neturi. Apie tai nekalbama, nuduodama, kad tokia problema neegzistuoja.

„O dabar apie darželį lietuvių ugdomąja kalba. Ir apie tą remontuojamą priestatą. Kada tapau Vilniaus rajono savivaldybės tarybos nariu, pradėjau kalbėti be sustojimo – eilėje į darželį laukia virš 200 vaikų. Ką daryti? Per penkerius metus buvo atidarytos tik dvi grupės, į kurias galėjo ateiti 50 vaikų. O tas priestatas remontuojamas jau nežinau, kiek metų. Pasak Vilniaus rajono savivaldybės, šį pavasarį jis turėjo būti atidarytas, tačiau žvelgiant į remonto darbų eigą, vargu bau, ar tai artimiausiais metais įvyks“, – svarsto Riešės bendruomenės pirmininkas Artūras Želnys.

Riešės bendruomenės pirmininkas Artūras Želnys

„Riešės bendruomenė, kaip ir Rastinėnų-Bubų bendruomenė, ne vieną kartą kreipėsi į visas valstybines institucijas, aišku, ir į Prezidentę, prašydamos to, kas priklauso pagal LR įstatymus – suteikti galimybę ugdyti vaikus valstybine lietuvių kalba. Riešės bendruomenė prašė, kad Riešės pagrindinėje mokykloje, kur dėstoma lenkų kalba, būtų įkurta ir mokykla lietuvių kalba, kitaip tariant – mišri ugdymo įstaiga. Taip Riešės seniūnijoje būtų buvusi didelė, su pastatytais priestatais dvikalbė ugdymo įstaiga. Bet ne. Visi atsakymai buvo persiųsti į Vilniaus rajono savivaldybę, o savivaldybė pasakė, kad Želnys nori lenkišką mokyklą atimti. Visi mano minimi įvykiai buvo maždaug 2011–2012 m.

Kitas nesenas įvykis – Didžiojoje Riešėje buvo du sklypai, skirti visuomeninei paskirčiai. Dviejų ir pusantro hektaro. Niekam nieko nesakius, prieš išeidama į pensiją, seniūnė ėmė ir grąžino du hektarus kažkokiam asmeniui. Kai mes taryboje užprotestavom tokį sprendimą, buvo pasakyta, kad svarbiausia yra sugrąžinti žemę žmonėms, o vaikai... Ne jie yra svarbiausi“, – pasakoja Artūras Želnys. „Todėl dabar mums svarbiausia, kad tas Molėtų gatvėje likęs 1,5 hektaro visuomeninės paskirties žemės sklypas ir būtų toks, nes yra signalų, kad ir jo gali nelikti. Tame pusantro hektaro puikiausiai tilptų nauja, taip šiam kraštui reikalinga mokykla, – svarsto Jonas Vasiliauskas. – Tik kas galėtų priversti Vilniaus rajono savivaldybę pastatyti tą mokyklą?“

Riešės gimnazijos priestatas

Nukelta į 10 p.

Lietuvos rezistencijos istorija

Sedos gimnazijos LLA kuopai – 70 metų

Albertas RUGINIS, Mažeikiai

Politinė padėtis Mažeikių apskrityje, lyginant su 1946 m., nepagerėjo. Yra 9 partizanų būriai. Juose apie 100 žmonių. Aktyviausiai veikia Sedos, Ylakių ir Židikų valsč. Jie puolė 23 kartus. Prieš juos buvo organizuotos 65 karinės – čekistinės operacijos.

Iš Mažeikių apskrities MGB ataskaitos LKP sekretoriui A. Sniečkui, 1947 m. birželio 2 d.

Šiemet sukanka 70 metų, kai 1947 m. gegužės 17 d. į Mažeikių liaudies teismo pastatą K. Matulionio gatvėje atvyko okupacinės rusų Pabaltijo karinės apygardos tribunolas, sudarytas iš karininkų Desiatovo, Finkelšteino, Mansurovo ir vertėjo Gusarovo. Tuomet iš Mažeikių saugumo kalėjimo, buvusio savivaldybės pastato rūsyje, atvarė antrankiais surakintus penkis jaunuolius. Tribunolas uždarajame teismo posėdyje (be advokatų ir liudytojų) pareiškė, kad pogrindinės karinės kontrrevoliucinės Lietuvos laisvės armijos (toliau – LLA) organizacijos turėjo tikslą ginkluotu sukilimu nuversti sovietų valdžią ir atkurti nepriklausomą Lietuvą. Sedos kuopa pradėta likviduoti, kai buvo suimtas jos vadas Pranas Petrauskas. Vėliau, 1947 m. vasario–balandžio mėn., buvo suimti dar penki jos nariai, turėję rašomąją mašinėlę, spausdinę atsišaukimus ir juos platinę. Tribunolas pagal Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 58-1a ir 58-11 straipsnius nuteisė okupuotos Lietuvos patriotus – Sedos gimnazijos moksleivius: 10-iai metų lagerio – Juozą Pukinską-Timurį, gim. 1928 m. Domaičių k., 3 kl. gimnazistą, Vaclovą Vizgaudį-Kriaučių, gim. 1930 m. Domėnų k., 3 kl. Gimnazistą; 8-eriems metams lagerio – Antaną Markauską-Hošminą, gim. 1931 m. Sedoje, 3 kl. gimnazistą, Stasį Kazlauską-Vėjavaikį, gim. 1930 m. Balėnėlių k., 3 kl. gimnazistą, Petrą Zakalskį-Juokdarį, gim. 1928 m. Butikių k., 7 kl. gimnazistą.

Visų turtas buvo konfiskuotas, J. Pukinskui ir P. Zakalskiui dar buvo pridėta po 5-erius metus pilietinių teisių suvaržymo. Nuteistieji jaunuoliai iš Mažeikių kalėjimo per Šiaulių ir Lukiškių kalėjimus etapais buvo išvežti į griežto režimo lagerius Rusijos platybėse. Nuteistųjų šeimos 1958 m. gegužės 22 d. ištremtos į Suetichos ir Sarančeto vietoves Taišeto r.

1946 m. birželio 4 d. kautynėse Platelių miške žuvo Sedos kuopos vadas Vytautas Rimkūnas. Kuopai vadovauti ir palaikyti ryšį su Sedos gimnazistais „Alkos“ rinktinės štabas (tuo metu įsikūręs Veselio vienkiemyje Užbradumės kaime) paskyrė Praną Petrauską, gim. 1917 m. Rubikalių k. Gimnazistus buvo subūręs zakristijono sūnus Juozas Pukinskas. Turėtą rašomąją mašinėlę jisai slėpė bažnyčios bokšte. 1946 m. gruodžio 28 d. saugumas suėmė Praną Petrauską. Vadovavimą gimnazistams perėmė Plinkšių būrio vadas Augustinas Petrauskas-Ulonas, gim. 1928 m.

1947 m. pavasarį Sedos gyventojai stebėjo, kaip per miestelį slinko keista procesija. Stribų apsupti iškeltomis rankomis buvo varomi gimnazistai Antanas Markauskas ir Vaclovas Vizgaudis. Pastarojo rankoje įspraustas pistoletas. Jaunuoliai suimti per stribų pasalą.

Iš lagerio grįžęs Stasys Kazlauskas

Stasys Kazlauskas, pamatęs suimtus draugus, laikytą rašomąją mašinėlę nugabeno pas dėdę Benediktą Kazbaravičių į Balėnėlių kaimą. 1947 m. balandžio 2 d. pamokos metu į gimnaziją atėję čekistai klasės akivaizdoje suėmė ir išsivedė Stasį Kazlauską ir pėsčiomis nuvarė 12 km į Balėnėlių kaimą paimti tos rašomosios mašinėlės. Paskui jis buvo nuvežtas į Mažeikių kalėjimą ir pateko pas tardytoją Podlatovą.

Vaclovo Vizgaudžio brolį Boleslovą, 5 kl. gimnazistą, nacių laiku dirbusį vokiečių kalbos vertėju, saugumas suėmė ir paleido užverbavę. Tačiau Boleslovas saugumui nedirbo, išėjo į mišką, gavo Raitelio slapyvardį. Po dviejų mėnesių, 1947 m. rugpjūčio 14 d., kartu su Stasiu Rimkūnu ir Augustinu Petrausku žuvo kautynėse su stribais Galvyčių kaime. Šių partizanų garbei Kalnijų kaimo miške 2014 m. pastatytas Atminimo ženklas.

Suimtųjų likimai

Vaclovas Vizgaudis kalėjo Karagandos lageriuose Kazachstane. Po lagerio atvyko pas ištremtus tėvus ir dvi seseris į Sueticha, Irkutsko sr. Grįžus į Lietuvą, Vaclovo neregistravo. Dėl to apsigyveno Latvijoje, Skrundos miestelyje, dirbo melioracijoje. 1972 m. žuvo eismo įvykyje.

Antanas Markauskas kalėjo Pesčianlage, Karagandoje. Jo tėvai ir sesuo – visi ištremti. Motina ir sesuo iš tremties taip ir nesugrįžo, mirė. 1954 m. birželio 8 d. Antanas Markauskas iš lagerio buvo išleistas, tačiau Lietuvoje taip pat nebuvo registruojamas. Gyveno Ukrainoje, ten sukūrė šeimą.

Petras Zakalskis kalėjo Norilsko lageryje. Tremtį atliko Karagandoje. P. Zakalskio tėvai ir du broliai ištremti. Tėvas mirė tremtyje.

Juozas Pukinskas kalėjo Tugačiove, Krasnojarsko krašte. Tremtis praėjo Karagandoje. Jo tėvai, trys broliai ir dvi seserys buvo ištemti. Tremtyje mirė tėvas ir brolis Valius. Juozas Pukinskas iš tremties grįžo 1960 m. Gyveno Latvijoje, Daugpilyje. Į Lietuvą grįžo 1972 m., gyvena Kaune. Priklauso šaulių ir politinių kalinių sąjungoms. Kauniečiai jį dažnai mato Karo muziejaus vėliavos garbės sargybos būryje. Turi Laisvės kovų dalyvio statusą.

1955 m. gruodžio 12 d. Pabaltijo karinės apygardos prokuroras justicijos majoras Mamulin peržiūrėjo Sedos gimnazistų bylą ir nusprendė, kad visi buvę nuteisti teisingai, ir bausmės trumpinti jiems negalima. Tuo metu kai kurie gimnazistai jau buvo iš lagerių išleisti.

Iš Stasio Kazlausko biografijos

Stasys Kazlauskas gimė 1930 m. rugsėjo 17 d. Balėnėlių kaime. Šeimoje be Stasio augo dar dvi seserys. Tėvas buvo girininkas, turėjo 25 ha žemės. Tėvo brolis Alfonsas buvo Lietuvos kariuomenės majoras. Sovietų suimtas 1940 m.

1944 m. spalio 7 d. tėvą iškvietė į Sedos urėdiją. Grįždamas ties Ketūnų kaimu pamatė rusų tankus. Apgręžęs arklį pasileido atgal. Kitą dieną po Sedos mūšio Stasys su motina ėjo Sedon ieškoti tėvo tarp daugybės kritusių jaunų karių lavonų, bet tėvo nerado. Jam pavyko pasitraukti į Vakarus. Tėvas tik 1972 m. atvyko į Lietuvą. Po 24-erių išsiskyrimo metų pamatė savo žmoną ir suaugusius vaikus. Gimtinės ir tėvų kapų aplankyti negalėjo, nes sovietų valdžia leido pabūti tik Vilniuje.

1945 m. rudenį šeima buvo išvaryta iš savo namų, glaudėsi pas gimines Sedoje. 1946 m. Juozo Pukinsko paragintas Stasys įstojo į pogrindžio LLA organizaciją, davė priesaiką, gavo Vėjavaikio slapyvardį. Vėliau buvo suimtas. Po tribunolo teismo Mažeikiuose teisėjai pasipiktino, kad nuteistieji gimnazistai, išgirdę nuosprendį, pradėjo juoktis. Mat jie tiesiog nepatikėjo, kad reikės tiek ilgai sėdėti. Nuvežtas į Lukiškių kalėjimą Vilniuje, buvo uždarytas į mažamečių kamerą. Vežamas „Stolypino“ vagonu į Maskvą buvo priverstas konvojaus viršininkui „leisti iškeisti“ savo gerus aulinius batus į ruso batus mediniais padais... Už tai gavo kibirą vandens, nes visi nuo sūrios silkės buvo ištroškę. O batų istorijos pabaiga tokia, kad vagys ir šituos atėmė...

Mordovijos lageryje šlifavo radijo aparatų korpusus. Nuvežtas į Čeliabinsko lagerius prie žemės kasimo darbų, statybose labai nusilpo. Pateko į ligoninę. Vėliau išmoko elektriko specialybės. Bausmei baigiantis, jau dirbo elektrikų brigados vadovu. Lageryje išbuvo 7-erius metus, 3 mėnesius ir 24 dienas. 1954 m. liepos 24 d. išleistas. Po trijų dienų pasibeldė į mamos buto duris Tirkšlių g. 14, Mažeikiuose. Mažeikių KGB leitenantas Sokolovas bandė Stasį užverbuoti, sakydamas, kad kitaip jis niekur negaus darbo...

S. Kazlauskas elektrifikavo Mažeikių elektrotechnikos gamyklos siurblinę ir vandens bokštą. Vėliau pavyko įsidarbinti Mažeikių alaus darykloje elektriku. Buvo iškviestas į saugumą, kad pasiaiškintų, kam elektros skydus nudažė geltona, žalia ir raudona spalvomis. Paaiškino, kad tai – standartinės spalvos, iš gamyklos. Po dvejų metų įsidarbino Mažeikių elektros tinkluose. 1967 m. baigė Šiaulių politechnikumą ir įgijo techniko elektriko kvalifikaciją. Šiaulių elektros tinklų įmonės Mažeikių skyriuje dirbo iki pensijos. Pradėjęs nuo eilinio elektriko, pakilo iki viršininko pavaduotojo. Užaugino du sūnus. Yra Žemaičių bajorų sąjungos narys. Turi Fabijonavičių giminės herbą *Lzava* (*Łzawa*). Priklauso Lietuvos politinių kalinių sąjungai, yra Mažeikių skyriaus valdybos narys. Palaiko ryšį su Kaune gyvenančiu bendrabyliu Juozu Pukinsku, prisimena jaunystės dienas... Už aktyvią visuomeninę veiklą apdovanotas padėkos ir garbės raštais. Turi laisvės kovų dalyvio statusą.

Nuotr. iš A. Ruginio asmeninio archyvo

Sedos gimnazijos II klasės gimnazistai, 1946 m.

Rytų Lietuvos mokyklos

Kelionė po Pietryčių Lietuvos mokyklas arba kodėl švietimas tapo politinių jėgų įkaitu?

Atkelta iš 9 p.

„Buvo toks atvejis Ažulaukėje“, – sako Jonas Vasiliauskas. – Dabar ŠMM Regioninių mokyklų skyrius plėtoja projektą, ten turėtų atsirasti normali mokykla, nes kol kas mažytėmis patalpomis dalijamasi su pašto skyriumi. Šalia buvo pagrindinė mokykla lenkų dėstomąja kalba. Toje mokykloje nebeliko nė vieno vaiko, ji užsidarė. ŠMM Regioninių mokyklų skyrius prašė įsileisti vaikus iš pradinės mokyklos. Labai apmaudu, bet vaikai nebuvo įleisti, Vilniaus rajono savivaldybė tuščiame didžiuliame pastate įkūrė muziejų. Tuo viskas ir baigėsi“, – skaudžią realybę prisimena ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas. „Toje buvusioje mokykloje dabar yra kulinarinio paveldo muziejus, sako Riešės bendruomenės pirmininkas, Vilniaus rajono savivaldybės Tarybos narys Artūras Želnys. Ar ten vykdoma kokia nors veikla, negirdėti.“

Krinta į akis tai, pasakoja abu Vilniaus rajono savivaldybės tarybos nariai, kad labai dažnai Vilniaus rajono merė sako taip: „mūsų žmonės“ ir „atėjo žmonės“. Lietuvos piliečiai skirstomi į „mūsų“ ir „iš išorės“.

Be to, mano pašnekovai, Vilniaus rajono savivaldybė atrado žmonių „iš išorės“ Achilo kulną – į Vilniaus rajoną nuolatiniam gyvenimui atsikrausto vis daugiau gyventojų, ne jų rinkėjų. Nestatant ikimokyklinių ugdymo įstaigų, stabdant jų plėtrą, naujieji atvykėliai dėl šios priežasties dažniausiai savo gyvenamąją vietą lieka deklaravę Vilniaus mieste, nesvarbu, kad gyvena Vilniaus rajone. Vaikų ugdymas valstybine kalba šiame rajone yra itin apsunkintas, todėl savo atžalas daugelis, supratę, kas čia darosi, vežioja į darželius Vilniuje, pagal deklaruotą gyvenamąją vietą. Vyksta tai, ko ir siekiama. Ir, savaime suprantama, naujakuriai per rinkimus balsuoja Vilniaus mieste, o ne rajone. Tokiu būdu atsikratoma naujų, galinčių nulemti visai kitokius rezultatus, rinkėjų, taip viskas lieka kaip buvę...

Riešės gimnazija ir jos skyriai – tėvų mėgstama ir geidžiama vaikų ugdymo įstaiga

Kodėl tokia populiari Riešės gimnazija? Direktorė Lina Miliuvienė mano, kad administracijos pastangos surinkti geriausius mokytojus, siekis sukurti jaukią psichologinę atmosferą ir lemia gimnazijos populiarumą. Be to, labai atsižvelgiama į bendruomenės poreikius. Stengiamasi, kad mokyklos vaikai – tiek maži, tiek dideli, būtų kuo labiau užimti. Neformalusis švietimas, bendruomeniniai renginiai, skirti ir tėvams, ir vaikams, yra Riešės gimnazijos kasdienybė, o ne retenybė. Daugiafunkcis stadionas, esantis šalia mokyklos – glaudaus ir stipraus mokyklos, ir Riešės bendruomenės bendrų pastangų rezultatas. Mokykla yra gyva ne tik pamokų metu, bet ir iki pat vakaro, visomis savaitės dienomis. Tai tėvams labai patogu.

Visai netoli nuo Riešės, Bendorėliuose, prieš porą metų buvo atidarytas ikimokyklinio ugdymo skyrius. 2014-ųjų žiemą pradėjo veikti dvi ikimokyklinio (nuo 3-ų iki 5-erių metų) amžiaus grupės. „Aplinkinės gyvenvietės plečiasi labai sparčiai, darželio poreikis buvo ir išlieka labai didelis. Aplinkui jokių valstybei priklausančių pastatų nėra, todėl mums liko vienintelė išeitis – nuomoti patalpas ugdymo įstaigai“, – pasakoja Riešės gimnazijos direktorė Lina Miliuvienė. – Patalpų savininkai ugdymo įstaigą įrengė už savo lėšas. Mes planuojame pratęsti sutartį dar vieneriems metams, be to girdėjome, kad šių patalpų savininkai norėtų statyti didesnį, 5 grupių darželį ir pradinę mokyklą su baseinu. Kaip bus iš tiesų, parodys ateitis.“

Itin perspektyviose visomis prasmėmis Bukiškėse įsikūrė Riešės gimnazijos Bukiškių pradinio ugdymo skyrius, kuriame vykdomos ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programos.

Skyrius veiklą pradėjo 2012 m. rugsėjo 1 d. įsteigus priešmokyklinio ugdymo grupę, kuri vėliau buvo reorganizuota į mišraus amžiaus (3–6 metų) vaikų priešmokyklinio ugdymo grupę.

2013 m. rugsėjo 1 d. Bukiškių priešmokyklinio ugdymo skyrius perorganizuotas į Bukiškių pradinio ugdymo skyrių, kuriame įsikūrę ikimokyklinio (3–5 metų) amžiaus vaikų, priešmokyklinio ugdymo grupės, pradinio ugdymo programos klasės. „Gana greitai Bukiškių žemės ūkio mokykla turėtų persikraustyti į naujas patalpas, todėl šis dviaukštis didžiulis pastatas, tikimės, galės tapti kuo puikiausia gimnazija, – viliasi ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas.

Vis tik turime vieną problemą – 5 klasė. Kol kas turime tik septynis prašymus priimti vaikus į 5 klasę, todėl labai kviečiame tėvelius, turinčius būsimų penktokų, ateiti į Bukiškių pradinio ugdymo skyrių. Čia tyli, rami aplinka, puikūs Riešės gimnazijos pedagogai, geras susisiekimas.“

Į atidarytą naują Riešės gimnazijos Avižienių ikimokyklinio ugdymo skyrių nebetelpa visi norintys. Skyrius atidarytas prieš metus, čia įsikūrusios trys ikimokyklinio ugdymo grupės, į kurias priimami 2–5 metų amžiaus vaikai.

Norinčių ugdyti vaikus Riešės gimnazijos Avižienių ikimokyklinio ugdymo skyriaus ikimokyklinio ugdymo grupėse tėvų prašymai priimami visus metus, bet ir vėl – eilė susidariusi milžiniška. Pastatas naujas, modernus, saugus, tiesiog svajonė. Reikia paminėti, kad Avižienių seniūnija pagal gyventojų prieaugį pirmauja visos Lietuvos mastu. Po jų eina Zujūnai, Buivydiškės, Rudamina, Riešė.

Be to, reikia paminėti, kad vienas ištikimiausių ir nuolatinių Pietryčių Lietuvos mokyklų rėmėjų – Amerikos Tautos fondas atidarytam naujam Avižienių ikimokyklinio ugdymo skyriui skyrė 1000,00 JAV dolerių. Šiuos pinigus suaukojo Bostono Lietuvių piliečių draugija. Kasmet Amerikos Tautos fondas svaria pinigų suma paremia Pietryčių Lietuvos pedagogus, padeda mokymosi priemonėmis, nuperka uniformas sunkiau besiverčiantiems, skiria lėšų baldams, kalėdinėms dovanoms. Bendruomenės nuoširdžiai dėkoja Amerikos Tautos fondui už nuolat skiriamą dėmesį ir finansinę paramą Pietryčių Lietuvos mokykloms.

Kaip vykdoma politinė prekyba lietuvių kalba?

Dr. Lilijana ASTRA, Baltijos instituto prezidentė, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

nių referencijų ar kalbos normų pralauža. Juk norminiai lietuvių kalbos pagrindai apibrėžti gerokai prieš šimtmetį ir kūrė juos mūsų legendiniai kalbininkai. Tačiau greitai paaiškėjo, kad pavienės kai kurių politikų, mokslo ir meno žmonių iniciatyvos nelietuviškai rašyti asmenvardžius ir tuo tikslu keisti visą valstybinę kalbos politiką bei įstatymus, nėra viešojo diskurso siekis.

Visai atvirkščiai, tai yra ultimatyviai skelbiamas politinis reikalavimas, kurį pagarsino Lietuvos Respublikos Seimo narys Andrius Kubilius savo oficialiame informaciniame pranešime dėl naujo Vardų ir pavardžių įstatymo būtinybės, siūlydamas „europietiškai išspręsti *w, q, x* rašymo varduose ir pavardėse problemą".

Šiuolaikinio europietiškumo samprata išties yra aktuali tema ir jos svarbą jau prieš keletą metų įvardijo buvęs britų premjeras Deividas Kameronas bei Vokietijos kanclerė Angela Merkel. Bendrame informaciniame komunikate jie pripažino, kad ilgus dešimtmečius dominavusi „multikultūrinė politika galutinai žlugo", todėl tradicinė europietiškumo samprata grindžiama pirmiausiai nacionalinių valstybių kultūros prioritetais. Iš esmės atnaujinta klasikinė europietiškumo samprata labai greitai tapo lemtinga, britams apsisprendus išstoti iš Europos Sąjungos.

Tad Andriaus Kubiliaus skelbiamas europietiškumas tikrai niekaip nesusijęs su šiandieninių vakarietiškų valstybių kuriama politine ir kultūrine realybe. Pagal jo siūlomo įstatymo projektą net mūsų didžiojo kunigaikščio Vytauto vardą turėtume rašyti kaip *Wytautas*, o tarti – *Uitautas*, nes lietuviškoje tartyje svetimybė *w* niekaip nedera su ilgąja *y*. Šio siūlomo įstatyminio anachronizmo niekaip negalime pavadinti europietišku. Greičiau jau provincialiai sukarikatūrinta antiteze europinės kultūros politikai visoje ES.

Be to, kyla labai svarbus pamatinis demokratijos principų klausimas: ar politikai turi teisę savavališkai kaitalioti nacionalinį raidyną? Juk Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnis įtvirtina, kad valstybinė kalba yra lietuvių kalba ir tai yra istorinis lietuvių tautos laimėjimas, saugantis šią unikalią kalbą nuo galimų iškraipymų, svetimybių ir niokojimo.

Tad šiame kontekste dar keistesnis yra pavienių mokslo ir meno atstovų paskelbtas Viešas kreipimasis į aukščiausius valstybės vadovus dėl skubaus tų pačių nelaimingųjų skolinių *w, q, x* įterpimo, mat, jų teigimu kas šešta Lietuvos šeima yra mišri, todėl būtina įstatymiškai keisti dabartinę asmenvardžių vartosenos praktiką.

Šiuolaikinio europietiškumo kontekste nė vienas europietis to niekaip nesuprastų. Bet kuris statistinis britas, prancūzas, vokietis, italas ar ispanas sužinoję, kad dėl imigrantų siūloma keisti jų nacionalinį raidyną, kaip mat griebtųsi neverbalinės kalbos ir raiškiai pasukiotų rodomuoju pirštu apie smilkinį.

Juolab, kad šiame Viešame kreipimesi į valstybės vadovus, nevengiama nederamos pakrikusios emocinės retorikos, kone visą akademinę ir kultūrinę bendruomenę apkaltinant „pseudolietuvybės demagogija", ar graudžiai priekaištaujant, kad „vis dar turime tolti nuo savo kaimynės Lenkijos".

Vieši įžeidinėjimai, agresyvūs kaltinimai tariamu atsilikimu, sklindantys iš šio Viešojo kreipimosi autorių – tai išties akademinei bendruomenei nebūdingas reiškinys, tačiau jo atsiradimo sąlygos neabejotinai susiję su gilesniu istoriniu politiniu dėmeniu.

Nelietuviški kalbiniai akivarai

Istoriškai žvelgiant, pirmajame mūsų Nepriklausomybės dešimtmetyje jokių dirbtinio lietuvių kalbos raidyno kaitaliojimo klausimų iš viso nekilo. Tačiau laiko retrospektyvoje aiškėja, kad šį gražų ir ramų nacionalinės kalbos įsitvirtinimo laikotarpį lėmė dabar jau pasauline legenda tapusio popiežiaus Jono Pauliaus II nepaprasta moralinė parama ir autoritetas.

1993 m. rugsėjo 4 d. pirmą kartą mūsų istorijoje atvykęs į Lietuvą, Šventasis Tėvas, išlipęs iš lėktuvo, pabučiavo Lietuvos žemę, tuo būdu pareikšdamas aukščiausią ir absoliučią pagarbą tautinei valstybei ir jos žmonėms, po iškentėtos istorinės nakties pagaliau atgavusiems laisvę.

Kiek vėliau surengtame susitikime su Vilniaus krašto gyventojais, Jonas Paulius II pabrėžė, kad Lietuvos lenkai turi broliškai mylėti lietuvius. Ir mokytis kalbėti lietuviškai. Tai buvo pribloškiama, įspūdinga kalba, po kurios agresyviai nusiteikę nutautėjusio bajoro iš Pilsūdų adeptai turėjo nenorom slėpti į tolimiausius pašalius jau parengtus gausius skundus ir užmačias dėl Vilniaus krašto autonominio valdymo ar dirbtinio asmenvardžių lenkinimo.

Dr. Lilijana Astra. Nuotr. iš autorės asmeninio archyvo

Net keliolika metų Šventojo Tėvo kategorinis imperatyvas galiojo besąlygiškai. Ir visą tą palaimintą laiką niekam nekilo jokių dirbtinių valstybinės kalbos politikos ir nacionalinio raidyno kaitaliojimo klausimų.

Šimboliška, kad Jonui Pauliui II išėjus Anapilin ir tapus Palaimintuoju, staiga vėl iš tamsių pašalių ėmė lįsti senieji politiniai demonai, garsiai priešvalstybiškai rėkdami ir reikalaudami lenkų kalba rašyti gatvių, miestelių pavadinimus Vilniaus krašte, o po to – *de facto* – patys juos savavališkai keisti. Kaip iš kelmo spirtas vėl išdygo senasis ultimatyvus reikalavimas rašyti šio krašto gyventojų asmenvardžius Lietuvos Respublikos oficialiuose dokumentuose lenkiškai, tuo tikslu keičiant visą norminį lietuvių kalbos raidyną.

Kiek vėliau iš tų pačių istorinės tamsos šešėlių į dienos šviesą išvirto ir visa naujojo politinio lobizmo bjaurastis, kai netikėtai atsiradusi nedidelė rinkiminė grupė, pasivadinusi Lenkų rinkimų akcija, priešvalstybinę invaziją į nacionalinį lietuvių raidyną paskelbė vienu iš savo politinių tikslų. Būdinga šešėlinio lobizmo detalė: ši nykštukinė politinė jėga jau iš pat pradžių įgijo itin puikų finansavimą, nes pirmųjų rinkimų metu deklaravo vien degalų reikmėms išleidusi beveik pusę milijono litų ir buvo bausta už limito viršijimą. Tad galima tik įsivaizduoti, kokios įspūdingos sumos buvo galimai panaudojamos kitiems rinkiminiams ir nerinkiminiams reikalams.

Prieš keletą metų į viešą kultūrinę padangę netikėtai įsiveržė ir kažkokio Giedroico forumas, deklaruojantis tą patį ultimatyvų reikalavimą dėl skubaus *w* ir kitų raidžių įterpimo į dabartinį lietuvišką raidyną. Ta proga rengiamoje konferencijoje turėjo pasisakyti ir kadenciją baigęs Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, tačiau pastarasis dėl ligos negalėjo dalyvauti ir numatytas pompastinis renginys žlugo.

Išties, ką gi reikštų šio visuomeninio Giedroico forumo, registruoto Vilniuje, Rūdininkų gatvėje, keistasis pavadinimas? *Testimonium paupertatis*. Juk tai yra senosios lietuvių giminės aristokratijos atstovo, kunigaikščio Jurgio Vladislovo Giedraičio pavardės sulenkinta tartis ir rašyba: *Jerzy Władysław Giedroyc*.

Ar beverta kalbėti, kokiu mastu lietuviškoje kalbinėje erdvėje ši sulenkinta pavardė praranda savo etimologinę prasmę ir net metafizinę gelmę (Giedraitis – giedra)? Svetima kalbinė tartis šią ypač gražią lietuvišką pavardę tiesiog sunaikino iki pat jos kalbinių griuvėsių. Lietuviško asmenvardžio sudarkymo pavyzdys įtikinamai atskleidžia, kokiu plačiu mastu įsigali beribis įžūlumas, siekiant, kad istorinė kunigaikščių Giedraičių pavardė net ir jų gimtojoje žemėje skambėtų panašiai kaip užsakomos picos pavadinimas.

Piktnaudžiavimas pareigybinėmis galiomis

Viešą kreipimąsi dėl *W, Q* ir *X* raidžių rašybos, skirtą aukščiausiems valstybės vadovams, pasirašę akademiniai kolegos nurodo ne tik savo mokslo laipsnius, bet ir pareigybes. Ir čia iškyla išties principinė europinės etikos ir teisės problema, susijusi su esminiu klausimu: ar tikrai senoji *Alma Mater*, t. y. Vilniaus universitetas ir jo Senatas, suteikė įgaliojimus dirbtinei invazijai į lietuvišką raidyną, būtent Alfredui Bumblauskui, šiame Viešame kreipimesi pasirašiusiam kaip VU Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedros vedėjas?

Ar išties kompetentingi lietuviško raidyno kaitaliojime yra to paties universiteto Konfucijaus instituto darbuotojai, kurių vardu pasirašo direktorius Audrius Beinorius? Panašu, kad apie tai jie išmano lygiai tiek pat, kaip ir plačioji visuomenė apie *dao*.

Viena yra skelbti savo subjektyvią nuomonę, tegu ir pastiprinamą įgytu moksliniu laipsniu. Visai kas kita, neturint jokių savo atstovaujamos institucijos įgaliojimų, viešojoje erdvėje grūmoti einamų pareigybių kuoka, demonstruojant, kaip tai yra galinga ir įtaigu. Lygiai taip pat anoje sovietinėje tikrovėje grupės „draugų" deklaruodavo oficialias grėsmingas ideologines notacijas, savo pavardes apraizgydami hierarchinėmis partinėmis pareigybėmis, įgydavusias gąsdinančią totalitarinės politinės valdžios galią.

Europiniai demokratinio komunikavimo principai yra kodifikuoti Europos Ombudsmeno viešo elgesio kodekse, kuriame aiškiai nurodoma, kad „galios turi būti naudojamos tik tiems tikslams, kuriems jos atitinkamų nuostatų buvo suteiktos" (str. 7. Piktnaudžiavimo galia nebuvimas).

Taigi, šiuo atveju Vilniaus universitetas su pavienėmis iniciatyvomis, skelbiančiomis brutalią invaziją į lietuvių kalbos raidyną, niekaip nesusijęs. Ir visas šis Viešas skelbimas dėl *W, Q* ir *X* raidžių invazijos yra tikrų tikriausia profanacija, nes ne pavieniai politikai, istorikai, žurnalistai ar orientalistai kuria valstybinės kalbos politikos pagrindus.

Lygiai tą patį galima pasakyti apie naujai iškeptą politiką Arūną Gelūną, kuris minėtame Viešame kreipimesi dėl svetimkūnių *W, Q* ir *X* įterpimo į valstybinės kalbos raidyną, pasirašo kaip naujasis Lietuvos Respublikos Seimo Kultūros komiteto pirmininko pavaduotojas. Būtent šis parašas yra labiausiai nesąžiningas ir net piktybiškas, nes A. Gelūno partijos rinkėjai niekada nebalsavo už politiškai revizuojamo lietuviško raidyno nuostatas. Tad kyla esminis klausimas: ar tai yra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo Kultūros komiteto pozicija? Jei taip, tai kituose rinkimuose už šiuos politikus balsuos nebent keli *giedroicai*, o ne apgauti rinkėjai.

Kita vertus, šešėlinis lobizmas yra itin gajus ir ciniškas: kas galėtų paneigti, kad po minėto *giedroico* iškaba neslypi didžiulės lėšos, kurios bus greitai išdalytos įvairių programų, projektų, leidybos reikmių pavidalu, tereikia už darkomą nacionalinį raidyną paaukoti savo tris kraujo lašus.

Akademikas Zigmas Zinkevičius mąsto dar įžvalgiau: Lietuvos piliečių pavardžių rašymas lenkiškomis raidėmis – tai nešvarus politinis žaidimas, vėliau pareikalaujant ir viso Vilniaus krašto autonomijos.

Lietuvos politikams ir akademiniams kolegoms nedera nežinoti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas Strasbūre jau prieš gerą dešimtmetį nagrinėjo skundus dėl pavardžių rašybos ir atmetė reikalavimus nacionalinių valstybių piliečių pavardes pasuose rašyti nevalstybinėmis kalbomis. Šią nutartį inicijavo garsus teisinis precedentas byloje *Mentzen (Mencena) prieš Latviją*, kai Latvijos pilietė, ištekėjusi už Vokietijos piliečio Menceno (vok. *Mentzen*) reikalavo latviškame pase jos pavardę rašyti vokiškai (*Mentzen*), tačiau Latvijos valdžios įstaiga išdavė pasą su latviškai užrašyta pavarde *Mencena*. Visų lygių Latvijos teismai atmetė šios pilietės skundus, o minėtas Europos Žmogaus Teisių Teismas Strasbūre pabrėžė, kad valstybinė kalba yra viena pagrindinių konstitucinių vertybių, tokių kaip šalies teritorija, santvarka, vėliava.

Teismas paaiškino, kad latviškai užrašytos pavardės vartojimas skundo pateikėjai nesutrukdė naudotis visomis politinėmis, ekonominėmis ir socialinėmis teisėmis, lygiai kaip ir teise išvykti iš Latvijos ir į ją sugrįžti. Latvijos valstybė laimėjo kalbinę, moralinę ir politinę pergalę Strasbūre, todėl mūsų brolių šalies piliečių pavardės pasuose visada rašomos latviškai, pagal latvių kalbos taisykles, su taisyklingomis latviškomis galūnėmis.

Ir todėl išties yra didžiulė gėda dėl galimai korumpuotų lietuviškų teismų nutarčių, kai šen ir ten jau buvo bandoma įteisinti nekonstitucinį *w* asmenvardžiuose, įžūliai ir nebaudžiamai prieštaraujant tarptautinėms Europos Žmogaus Teisių Teismo normoms. Gerai, kad kelią tokiems nepagrįstiems žemesniųjų instancijų teismų sprendimams vasario 28 d. užkirto Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (LVAT), įpareigojęs migracijos tarnybas išduodamose tapatybės kortelėse asmens pavardę nelietuviškais rašmenimis bei nesugramatinta forma įrašyti ne vietoje užrašo valstybine kalba, o kitame Lietuvos piliečio paso puslapyje, arba kitoje asmens tapatybės kortelės pusėje.

Lietuvių kalbos unikalumui – UNESCO apsauga

Didžiosios filosofinės kalbos interpretavimo sistemos kalbinį ir kultūrinį tapatumą tiria kaip unikalius reiškinius, neatskiriamus vienas nuo kito. Etimologiškai žvelgiant, sąvoka *tapatumas* yra kilusi iš lotyniškojo *idem*, reiškiančio išlikimą pačiu savimi. Kitaip tariant, nacionalinė kalba – tai vienintelis ir nepakartojamas jos pasaulio suvokimo ir refleksijos modelis, kuriame ji kuria savas prasmes ir žvelgia į save pačią.

Antanas Maceina, vienas iškiliausių lietuvių filosofų, savo puikioje studijoje „Filosofija ir lietuvių kalba" siekė pažinti, kaip prasminės sąvokos išreiškia visos tautos mąstymo galią ir metafiziškumą.

Jis įdėmiai lygino giliuosius prasminius lietuvių bei kitų europinių kalbų lygmenis, pats sau netikėtai įžvelgdamas, kad, tarkime, lotyniškąjį *esse* palyginus su lietuviškuoju *būti*, pirmasis atrodo „tarsi elgeta karalaičio akivaizdoje". Pasak Maceinos, lietuvių kalbos žodyno turtingumas ir gramatinės sandaros įvairumas rodo, kad lietuviškasis mąstymas plačiu mastu bei giliu laipsniu įsiskverbia į mąstomąjį objektą ir nusako net ir vos suvokiamus tikrovės ryšių bei santykių atspalvius.

Fenomenologinę kalbos tyrimo kryptį reprezentuoja lietuvių–amerikiečių mąstytojas Algis Mickūnas, klausdamas: „Ar lietuvių kalba unikali ir filosofijos kontekste ?"

Į jo atmintį giliai įsirėžė vieno amerikiečių kalbininko kadaise išsakyta mintis, kad „ant lietuvių kalbos dar mirga pasaulio rytmečio rasa…" Būtent amerikiečių kalbininkas Teodoras S. Turstonas (*Theodore S. Thurston*) dar 1963 m. išleistoje knygoje rašė, kad „lietuvių kalba, būdama labai sena, yra nuostabios sandaros, tobulesnė net už sanskritą ir senąją graikų kalbą, turtingesnė už lotynų ir kur kas subtilesnė už visas tas tris".

Prof. A. Mickūnas teigia, kad mūsų kalba unikali ne tik dėl to, kad indoeuropiečių kalbų šeimoje užima ypatingą vietą, nes ji yra dar išlaikiusi tokį gramatinį bruožą kaip dviskaita ir net septynis linksnius, kurie atitinka sanskrito kalbos ypatybes. Tačiau jo manymu, lietuvių kalba yra filosofiškai kitokia. Filosofas teigia, kad lietuviškai nekalbama apie ką nors. Lietuvių kalba tiesiog kalba tą daiktą: „Mes nekalbam apie saulę, mes kalbam saulės kalba." Net sąvoka *pasaulis* yra konkreti gyvenimo *po saule*, užsiklojus dangumi, išraiška.

Taigi, žodžių prasmė kyla ne iš patirties dalykų, bet iš žodžių sąryšių su visu kalbos lauku. Žodžio prasmę ir reikšmę lemia ne nuoroda į kokį nors daiktą, bet jo skirtingumas nuo kitų žodžių.

Ne tik lietuvių, bet ir visų baltų (prūsų, lietuvių ir latvių) kalbų sandarą analizavo ir nagrinėjo daugybė žymių pasaulio mokslininkų ir kalbininkų, pabrėždami išskirtinį lietuvių kalbos savitumą ir begalinę svarbą indoeuropiečių, indoiranėnų ir indogermanų kalbų pagrindams tirti.

Lietuvių kalbos gelmės neša pirmapradę visų indoeuropiečių kultūrų patirtį. Lietuvių vardų kilmė taip pat gali nustebinti, nes kai kuriems iš jų – tūkstančiai metų ir tai yra neįkainojamas viso pasaulio kultūros lobynas.

Šviesaus atminimo filosofas, politikas ir signataras Romualdas Ozolas dar spėjo apibūdinti ir įvertinti šešėlinio lobizmo brukamus prievartinius teisės aktus, įteisinant nelietuviškų asmenvardžių rašymą dokumentuose, kai į tapačią lietuvių kalbai rašybą siekiama įterpti rašmenų iš kitų lotyniškos abėcėlės pagrindu savo raidynus susikūrusių tautų. Dėl šios priežasties lietuvių kalbą niokotų prie jos fonetikos, rašybos ir morfologijos sistemos nepritaikomų kitakalbių tikrinių vardų – asmenvardžių ir vietovardžių – vartojimas. Įteisinus gausias svetimybes mūsų kalba netektų savo tapatybės, originalumo, išskirtinio savitumo ir tolydžio būtų paversta – puskalbe.

Lietuvių kalba unikali ir brangi ne tik lietuviams. Žinant, kaip pasaulio mokslininkai traktuoja šią vieną iš seniausių gyvųjų indoeuropiečių kalbų, suvokiant lietuvių kalbai kylančias naujas grėsmes, jau tikrai atėjo metas įgyvendinti R. Ozolo iniciatyvą, siūlant lietuvių kalbą įtraukti į UNESCO saugomų pasaulio kultūrinio paveldo vertybių sąrašus.

Šaltinis – <http://alkas.lt/2017/04/10/l-astra-kaip-vykdoma-politine-prekyba-lietuviu-kalba/>.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

2017 m. balandžio 29 d. Nr. 4 (834) **Voruta**

Lietuvių konferencija

Lietuvių konferencija, jos reikšmė ir anykštėnų indėlis

Pranešimas, skaitytas 2017 m. vasario 11 d. Vilniaus anykštėnų sambūryje Signatarų namuose, minint Vasario 16-ąją

Prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

Svarbiausi lietuvių tautos XX a. darbai yra Lietuvos suverenios valstybės atkūrimas, jos plėtojimas ir lietuvių tautos egzistencijos užtikrinimas, po to nepriklausomybės atkūrimas ir jos 27-erių metų turininga ir permaininga tąsa, kurioje būdami mes susirinkome šiame name, kur buvo priimtas, pasirašytas Vasario 16-osios aktas. Artėja 100-metis nuo Vasario 16-osios akto, atkūrusio Lietuvos modernią demokratinę valstybę, paskelbimo. Aktas buvo pamatinis politinis naujosios Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos plėtotės, jos įsijungimo į pasaulio suverenių valstybių sąjungą dokumentas. Jo atsiradimo galimybės, motyvai ir įgyvendinimas mums visada buvo, yra ir bus ne tik svarbūs, kaip politinis pamatas, bet ir pilietinį aktyvumą žadinantis bei pilietinį brandumą nuolatos skatinantis veiksnys.

Susirinkome paminėti 99-ąsias Vasario 16-osios akto metines. Su šia data glaudžiai susijusi 1917 m. rugsėjo 18–23 d. Vilniuje vykusi Lietuvių konferencija (toliau – LK). Šįmet minime jos šimtmetį. Tad minint Vasario 16-osios šventę prasminga yra prisiminti, kuo Lietuvių konferencija yra svarbi Lietuvos valstybingumo atkūrimo istorijoje.

Šiame pranešime trumpai apžvelgsiu LK genezę, jos reikšmę ir priminsiu asmenis, kurie telkėsi prie LK organizavimo, jos užduočių ir sprendimų formulavimo, politinės institucijos sukūrimo. Taip pat pateiksiu duomenis apie Lietuvos valstybės atkūrime dalyvavusius anykštėnus – jų vardus, pavardes, profesiją. Manau, kad tai labai aktualu. Mes visi matome, kad elektroninėje žiniasklaidoje vyksta diskusija dėl mūsų egzistencinės alternatyvos – „Kodėl verta likti lietuviais?“. Filosofai aiškina, kad esame etinė tauta, kuriai būdingas žmogiškumas ir iš jo išplaukiantis gebėjimas suprasti kitų džiaugsmą ir skausmą. Tad žvilgtelėkime, kokius jausmus demonstruoja Lietuvių konferencijos meto mūsų tauta.

Lietuvių konferencija vyko alinančio Pirmojo pasaulinio karo, 1916 m. Tomo Vudro Vilsono (*Thomas Woodrow Wilson*) paskelbtos tautų apsisprendimo teisės deklaracijos, pavergtų tautų Lozanos konferencijos išsilaisvinimo deklaravimo kontekste. Lietuva visa tai jautė ir reagavo. 1915 m. vasarą Lietuvą okupavo kaizerinė Vokietija. Rytiniame Lietuvos pasienyje įstrigo pozicinis karas, fronto linija ėjo už Rimšės, už Dūkšto. Lietuva atsidūrė pafrontėje su iš to išplaukiančiomis pasekmėmis. Kariška Ober-Osto vadovybės (OOK) rekvizicijų ir asmeninio gyvenimo suvaržymo bei kontrolės tvarka, besivalkiojančių ir plėšikaujančių rusų karo belaisvių smurto įtampa buvo be galo įgrįsusi. Žmonės laukė, kada tai baigsis, laukė permainų. Lozanos konferencijoje, kurioje tautos dėstė savo vargus ir tikslus, lietuvių delegacija, kurią sudarė Antanas Smetona, Jurgis Šaulys ir Petras Klimas, viešai paskelbė, kad Lietuva savo plėtotės užtikrinimui sieks savo valstybės nepriklausomybės. Vokiečių karinė administracija pradžioje dėl to supyko, paskui pradėjo bendradarbiauti dėl jai reikalingo krašto atstovavimo institucijos sukūrimo. Po Lozanos konferencijos Vilniaus lietuviai sukūrė iš visos Lietuvos parinktų atstovų Organizacinį komitetą (toliau – OK) surengti Lietuvių suvažiavimui. OK suformulavo to suvažiavimo politines, teritorines, ūkines užduotis, numatė suvažiavimo dalyvių kontingentą, institucijos – Lietuvos Tarybos – sudarymą, kad ji gintų Lietuvos gyventojus nuo kaizerinės kariuomenės savivalės ir kartu siektų įgyvendinti Lietuvos politinius siekius. OK buvo svarbus tautos politinės raiškos institutas.

Organizacinį Komitetą sudarė šie Lietuvos gyventojai: 1. Staugaitis Justinas, kun., 50 m.; 2. Smilgevičius Juozas, agron., 47 m., Šoriai, Užventis; 3. Daugirdas Tadas, Kauno muziejaus vedėjas, 64 m.; 4. Narutavičius Stanislovas, dvarininkas, 54 m.; 5. Gineitis Antanas, ūkininkas, 57 m., Rameikių km. prie Tauragnų; 6. Stakauskas Juozas, kun., 46 m., Krekenava; 7. Banaitis Salemonas, spaust., 51 m., Vaitėkupiai, Naumiesčio apskr.; 8. Dirmontas Boleslovas, dvarin., 34 m., Ukmergė; 9. Povylius Antanas, ūkininkas, 46 m., Žiūronai, Radviliškio valsč.; 10. Šernas Adomas, kun., 32 m., Jaciškiai, Biržų valsč.; 11. Simonaitis Motiejus, kun., 57 m., Puodziškė, Marijampolės apskr.; 12. Turauskas Pranas, kun., 40 m., Utena; 13. Okuličius Kazimieras, inž., 48 m., Latavėnų dv., Troškūnų valsč.; 14. Jokantas Kazimieras, gyd., 36 m., Kalvarija; 15. Katilius Juozas, kun., 46 m., Smalėnai, Suvalkų apskr.; 16. Mironas Vladas, kun., 37 m., Daugai, Alytaus apskr.; 17. Šaulys Jurgis, adv., 38 m., Vilnius; 18. Klimas Petras, teisininkas, 26 m., Vilnius; 19. Smetona Antanas, teisininkas, 42 m., Vilnius; 20. Stankevičius Juozas, kun., 51 m., Vilnius; 21. Dogelis Povilas, kun., 46 m., Vilnius; 22. Kairys Steponas, inž., 42 m., Vilnius; 23. Alekna Antanas, kun., Kaunas[1]. OK buvo du anykštėnai: Steponas Kairys iš Užunvėžio ir Kazimieras Okuličius iš Latavėnų dv.

OK posėdžiavo 1917 m. rugpjūčio 1–4 d. Jis nutarė siekti Lietuvos nepriklausomos demokratinės valstybės etnografinėse ribose, laikantis vokiečių primestų konvencijų. Aptarė taip pat Lietuvių Konferencijos sušaukimą, dalyvių atranką ir Lietuvos Tarybos kandidatus. Į Konferenciją nutarė kviesti tokius, kurie „būtų dori, susipratę, tvirti, inteligentiški lietuviai, visokių luomų ir srovių, ne jaunesni kaip 25 metų. Išimties pavidalu į Konferenciją gali būti... pakviesti ir tie Lietuvos piliečiai, kurie dar nemoka lietuviškai, bet iš savo darbų yra žinomi kaipo aiškūs mūsų tautos ir mūsų krašto gerovės šalininkai“. OK nariai važinėjo po Lietuvą, ieškodami kandidatų į Lietuvių konferenciją, juos registravo, paskui jiems išsiuntė kvietimus į LK.

Į Lietuvių konferenciją suvažiavo 222 dalyviai, anot J. Staugaičio, „visa, kas buvo likę Lietuvoje šviesesnio ir įtakingesnio“[2]. Daug šviesuomenės frontui artėjant buvo pasitraukę į Rusiją.

Iš Anykščių krašto pakviesti ir Lietuvių Konferencijoje dalyvavo 10 dalyvių:

1. Juozas Baleišis iš Svėdasų, 60 m. ūkininkas; 2. Vytautas Didžiulis iš Griežionių, Sankt Peterburgo universiteto stud., 35 m.; 3. Steponas Kairys, iš Užunvežių, inžinierius, 41 m.; 4. Juozas Mikuckis iš Svėdasų, ūkininkas, 47 m.; 5. Juozas Okuličius iš Latavėnų, inž., 40 m.; 6. Jonas Pavilanis (Pavilonis) iš Anykščių, prekybininkas, 47 m.; 7. Juozas Sabalys iš Svėdasų, mokęsis Kunigų seminarijoje, 57 m.; 8. Kazimieras Steikūnas, ūkininkas iš Kalvelių kaimo Debeikių valsč., 52 m.; 9. Jonas Šurna, Anykščių klebonas, 52 m.; 10. Juozas Žvirblis iš Mikniūnų kaimo, Debeikių valsč., 59 m.

Verta pasižiūrėti dalyvių pasiskirstymą pagal užsiėmimus, verslus, profesijas. Inteligentijai iš 222 dalyvių priklausė 136 arba 63 proc. Tarp jų buvo 69 arba 31 proc. dvasininkai, Žemaičių kapitulos kanauninkai, parapijų klebonai, 5 Kauno kunigų seminarijos profesoriai, tarp jų Jonas Mačiulis Maironis, Adomas Jakštas Dambrauskas, Teodoras Brazys, be jų dar Kristupas Čibiras, Antanas Alekna, Vincas Jarulaitis, Vincas Kemėšis, Kazimieras Paltarokas, Mečislovas Reinys, Jonas Totoraitis ir kt. Inteligentijos grupei priklausė teisininkai, gydytojai, dailininkai, mokytojai, inžinieriai ir kt.: Mykolas Biržiška, Tadas Daugirdas, Faustas Kirša, Jonas Kymantas, Kazys Kriščiukaitis, Vladislovas Mongirdas, Juozas Paknys, Vladas Stašinskis, Stasys Tijūnaitis, Antanas Vileišis, Antanas Žmuidzinavičius ir kt.

Su išvardytomis pavardėmis yra susidūrę visi Lietuvos istorijos, valstybės raidos, kultūros, bažnyčios istorijos, medicinos, lietuvių kalbos tyrinėtojai. Jie visi buvo visuomeniški, lyg sparnų nešami, ir aktyvino savo srities Lietuvos gyvenimą, paliko ryškius pėdsakus Lietuvos politiniame, ūkiniame, kultūriniame gyvenime.

Vilniaus konferencijos prezidiumas ir sekretoriatas. Iš kairės: Peliksas Bugailiškis, Kazys Bizauskas, Kazimieras Šaulys, Justinas Staugaitis, Jonas Basanavičius, Steponas Kairys, Antanas Smetona, Jonas Vileišis, Povilas Dogelis, Juozas Paknys, Jurgis Šaulys, Mykolas Biržiška, Juozas Stankevičius, Petras Klimas, Vilnius, 1917 m. rugsėjo 18 d. A. Jurašaičio fotoateljė nuotr. Nuotr. iš Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinių

Po inteligentijos antrą didelę LK dalyvių grupę sudarė įvairiais verslais besivertę gyventojai. Jų buvo 86 arba 39 proc. Tarp jų gausiausia buvo ūkininkų grupė, kurią sudarė 67 dalyviai arba 30 proc. Tai Antanas Aukštikalnis, Vincas Bielskus, Kazimieras Mielkus, Antanas Povylius, Antanas Repčys ir kt. Be to, buvo amatininkų, prekybininkų, technikų ir kt.

Lietuvių konferencija posėdžiavo rugsėjo 18–23 d. dabartinėje Jono Basanavičiaus gatvėje buvusiame Miesto teatre (dabar – Rusų dramos teatras). Posėdžiai vyko lietuvių kalba[3]. Į juos nebuvo pakviesti okupacinės valdžios atstovai. Konferenciją atidarė Antanas Smetona, o pirmajam posėdžiui ir kitiems posėdžiams pirmininkavo anykštėnas Steponas Kairys. Buvo patvirtinta tokia LK dienotvarkė: 1. Tvarkos komisijos pranešimas. 2. Organizacijos komiteto pranešimas. 3. Lietuvos politinis klausimas. 4. Lietuvių Tarybos klausimas: a) jos tikslas, uždaviniai ir teisės; b) jos darbo sąlygos; c) jos nariai. 5. Sumanymai šių dienų Lietuvos stoviui pagerinti. 6. Lietuvos žemių klausimas. 7. Konferencijos uždarymas.

Visi dienotvarkės klausimai svarbūs, bet, žiūrint iš mūsų dienų, reikšmingiausias buvo Lietuvos politinis apsisprendimas bei Lietuvos Tarybos sudarymas, nes būtent ji atliko tą svarbų Lietuvos politinio apsisprendimo ir pradinį valstybingumo kūrybos darbą, padėjo pamatus, kurie funkcionuoja ir šiandien.

Lietuvių konferencijoje į Lietuvos Tarybą demokratiniu keliu buvo išrinkti šie, jau OK pasižymėję, Konferencijos dalyviai: Salemonas Banaitis, Jonas Basanavičius, Mykolas Biržiška, Kazimieras Bizauskas, Pranas Dovydaitis, Steponas Kairys, Petras Klimas, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Stanislovas Narutavičius, Antanas Petrulis, Antanas Smetona, Juozas Smilgevičius, Aleksandras Stulginskis, Justinas Staugaitis, Jurgis Šaulys, Kazimieras Šaulys, Jokūbas Šernas, Jonas Vailokaitis, Jonas Vileišis. Į Lietuvos Tarybą buvo pasiūlyti šie anykštėnai: 1. Steponas Kairys iš Užunvėžio; 2. Vytautas Didžiulis iš Griežionių; 3. Kazimieras Okuličius iš Latavėnų dvaro. Reitinguojant šie du paskutiniai dėl balsų stokos į Lietuvos Tarybą nepateko. Lietuvos Tarybos pirmininku išrinktas Antanas Smetona. Lietuvių konferencija diskutavo visais svarbiais klausimais, savo darbą baigė Lietuvos Tarybos sudarymu. Lietuvos Taryba buvi įpareigota paskelbti Lietuvos nepriklausomybę. Lietuvių konferencija, baigdama darbą, paskelbė savo 1917 m. rugsėjo 21 d. patvirtintą rezoliuciją. Joje rašoma:

Lietuvių konferencija, remdamos Lietuvos reikalais ir vadovaudamosi visuotiniu lietuvių siekimu, nutarė:

Laisvam Lietuvos plėtojimui reikalinga yra sudaryti iš jos nepriklausoma, demokratiškai sutvarkyta valstybė etnografinėmis ribomis su būtinai reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis.

Lietuvos tautinėms mažumoms turi būti patikrintos tinkamos jų kultūros reikalams sąlygos.

Galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pamatams ir jos santykiams su kaimyninėmis valstybėmis turi būti sušauktas steigiamasis Lietuvos seimas Vilniuje, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Toliau rašoma, jei Vokietija parems Lietuvą taikos konferencijoje, *„tai Lietuvių konferencija, turėdama omenyje, jog Lietuvos interesai... yra pasvirę ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek į vakarus, pripažįsta galimu sueiti būsimajai Lietuvos valstybei, nepakenkiant savam plėtojimui, į tam tikrus dar nustatytinus santykius su Vokietija.*

Paskutinis pasižadėjimas buvo jėga primestas konvencinis reikalavimas. Jis iš Lietuvos valstybės kūrimo darbo buvo pašalintas, paskelbus Vasario 16-osios aktą. Be to, LK įpareigojo Lietuvos Tarybą siekti pilnos nepriklausomybės. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba paskelbė Lietuvos napriklausomybės aktą ir, įveikdama okupacinės administracijos trukdžius, pradėjo valstybės kūrimo darbą. 1918 m. kovo 23 d. Vokietija pripažino Lietuvos nepriklausomybę. Daug sunkiau buvo su imperinius siekius turėjusiomis ir todėl Lietuvos atžvilgiu agresyviomis ir aneksionistinėmis Rusija ir Lenkija. 1918 m. spalio 20 d. Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas gavo Vokietijos kanclerio sutikimą sudaryti Lietuvos valstybės vyriausybę. Su Augusto Voldemaro Vyriausybės sudarymu baigėsi Lietuvių konferencijoje sudarytos Lietuvos Tarybos valstybingumo plėtotės darbas – jį perėmė Vyriausybė.

Taigi, Lietuvių konferencija atliko svarbų Lietuvos valstybės atkūrimo darbą, lietuvių tautos sutelkimą. Išrinkus Lietuvos Tarybą, ji paruošė sąlygas Vasario 16-osios aktui paskelbti ir Lietuvos valstybei atkurti. Lietuvių konferencija sutelkė lietuvių tautą savo egzistenciniam valstybiniam darbui atlikti. Aktyviai į Lietuvių konferencijos organizacinį darbą įsijungė anykštėnai.

Tada taip pat buvo grėsmingų kliuvinių, siekusių sutrukdyti Lietuvos valstybės atkūrimą. Svarbu, kad tarp to meto kūrėjų vyravo optimizmas. Nekilo abejonių, kodėl verta būti lietuviu. Prisimindami tuos įvykius, ir dabar turėtume lygiuotis į Lietuvių konferencijos laikmečio lietuvių tautos optimizmą, drąsą, išmintį ir ryžtą.

[1] Pabraukti būsimi signatarai – *aut. pastaba.*

[2] J. Staugaitis, *Mano atsiminimai,* p. 227.

[3] A. Smetona, „Čia kalbų mokyklos iš savo konferencijos nepadarysime“, LVTP, p. 62

VšĮ „Pagėgių krašto turizmo informacijos centras“

Šereikos g. 5-3, Vilkyškiai, LT-99254
Pagėgių r. sav.
Mob. tel. +370 656 18551
El. paštas ticpagegiai@gmail.com

Lietuvos tautinės bendrijos

Lietuvos lenkai – kas jie yra?

Ryšardas MACEIKIANECAS, Vilnius

Jau senais sovietmečio laikais buvo juokaujama, kad prekybą ir kultūrą išmano kone kiekvienas, nes tos epochos pabaigoje apie tai buvo kalbama dažnai ir karštai. Nors prekybos iš tiesų nė nebuvo, ir tai liudijo vis ryškiau šviečiančios tuščios parduotuvių lentynos, o kultūros veikla, skirta laimėjimų, kurių nebuvo, propagavimui, taip pat žadino pagrįstų abejonių, ar apskritai tikslinga ją vykdyti anuometiniu pavidalu.

Šiandien viena iš tokių temų, kurias Lietuvoje išmano visi, yra Lietuvos lenkų problemos.

Apie tai kone 30 metų rašo ir kalba įvairūs veikėjai, politikai, politologai, žurnalistai ir net studentai. O kadangi tai nelemia jokių realių pokyčių, tampa aišku, kad problemos, apie kurias kalbama dažniausiai, yra dirbtinės arba jos vertinamos ir mėginamos spręsti netinkama linkme. Tad norint suprasti šio dalyko esmę, matyt, reikia pakeisti mūsų mąstymo kryptį ir atsisakyti dar sovietmečiu nuvalkiotos schemos.

Tad verta priminti, kad karštas diskusijas apie Lietuvos lenkų istoriją ir problemas kaip visumą, tikriausiai prisidėjus ir sovietinėms tarnyboms, pradėjo tų laikų komunistinė spauda likus keleriems metams iki Nepriklausomybės paskelbimo. Tie dabar jau pamiršti straipsniai cenzūruojamos spaudos puslapiuose leido giliai įsišaknyti nuomonei, kad Lietuvos lenkai yra lenkų tautinė mažuma, turinti daugybę tariamų problemų, kurių sprendimo privalo imtis Lietuvos valdžia. Toje diskusijoje, skirtoje Lietuvos lenkų „teisių gynimui“, pavyzdį rodė dienraštis „Czerwony Sztandar“ („Raudonoji vėliava“; dabar – „Kurier Wileński“), vadovaujamas Z. Balcevičiaus, kuris anksčiau partijos vardu koordinavo Vilniuje administracinių sovietinių tarnybų, taip pat ir KGB, veiklą. Nevengė toje dalyvauti ir „Gimtasis kraštas“, vadovaujamas tuščiagarbio A. Čekuolio, taip pat leidinių „Tarybinis mokytojas“, „Atgimimas“ ir kt. redakcijos.

Tadeušas Konvickis (*Tadeusz Konwicki*), iš Vilniaus kilęs rašytojas, bešališkai stebėdamas iš svetur to meto propagandinę „Czerwony Sztandar“ veiklą, pateikė tokį įvertinimą: „[…] Europos viduryje. Viso pasaulio akyse. JT, popiežiaus ir pono Dievo akivaizdoje. Tai, ką hitlerininkai darė su kalinių biologiniais organizmais, čia daroma su vienos ar kitos tautos sielomis. Medicininiai ir psichologiniai eksperimentai. Didelis beprotnamis tautoms, sergančioms nervų ligomis“ (*Wschody i zachody Księżyca*, W-wa 1990).

Dar tada, 1989 m., prieš paskelbiant Nepriklausomybę, sovietinė valdžia įregistravo Lietuvos lenkų sąjungą.

Taip ir liko. To meto manipuliavimas giliai įsirėžė į mūsų sąmonę.

Matyt, tuo pačiu tikslu Nepriklausomybės skelbimo išvakarėse LTSR Aukščiausioji Taryba priėmė Tautinių mažumų įstatymą, kuris ketvirtį amžiaus ir buvo oficialus „įrodymas“, kad „lenkų tautinė mažuma“ egzistuoja ir turi daugybę problemų, ir tapo bergždžių ginčų bei diskusijų objektu, dar labiau padidindamas Lietuvos lenkų susiskirstymą ir izoliaciją.

Veikiant šia linkme paskui buvo sudaryta ir Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos Draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis, pasirašyta Vilniuje 1994 m. balandžio 26 d., kurioje konstatuota, […] kad nuo amžių abiejų valstybių teritorijose gyvenantys lietuviai ir lenkai (?!) įnešė ir įneša nekintančias vertybes į abiejų tautų ir valstybių kultūrą bei yra įdėję esminį indėlį į Europos kultūros vystymą […], ir kurios įgyvendinimo praktika įtvirtino nepagrįstą nuomonę, kad Lenkijos lietuvių ir Lietuvos lenkų atžvilgiu turi būti taikomi vienodi vertinimai – „akis už akį, dantis už dantį“.

Ir tokį propagandinį spaudimą patyrėme bemaž visi, iki šiol plėtodami diskusiją pagal anuomet įtvirtintą sovietinę koncepciją apie „lenkų tautinės mažumos“ buvimą ir nesibaigiančias jos problemas, kuri turi teisę į tai, kad ją gintų kaimyninė Lenkija, o ši privalo ją apginti kaip dalį savo tautos nuo „užsispyrusių lietuvių“ kėslų.

Šiandien tą sovietinių institucijų koncepciją apie „lenkų tautinę mažumą ir jos problemas“ dabartinės kartos sąmonėje įtvirtina daugiausia du centrai – organizuota asmenų grupė, veikianti su partijos „Lietuvos lenkų rinkimų akcija“ iškaba, ir Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto dėstytojai, studentai ir absolventai, demonstruojantys savo pilietinį aktyvumą dėl minėto dalyko įvairios rūšies institucijose ir žiniasklaidos priemonėse. Deja, mėšlungiškai įsikibę ir nekintamai laikydamiesi sovietinės koncepcijos apie „lenkų tautinę mažumą“, diskusijos dalyviai iš tų dviejų organizuotų grupių paprastai apsiriboja asmeniniais ginčais, nes dar neseniai didelė jų dalis sudarė vientisą, glaudų monolitą ir daug metų buvo, anot Č. Okinčico, „[…] neapsakomai laimingi, nes Rinkimų akcija, jo nuomone, yra paprastai integruojanti ir piliečių partija“.

Kadangi ši propagandinė pasibaigusios epochos koncepcija ir toliau itin primygtinai brukama tuo pačiu stiliumi, natūraliai kyla abejonių dėl koncepcijos teisingumo ir jos skelbėjų nuoširdumo. Ir pirmiausia dėl diskusijos pagrindų pagrindo – ar Lietuvos lenkai iš tiesų yra tautinė mažuma ir kokios tautos jie yra mažuma?

Abejones sustiprina tai, kad šioje diskusijoje jau minėto Vilniaus universiteto instituto dėstytojai ir auklėtiniai visiškai neatsižvelgia į savo pirmtakų iš Alma Mater Vilnensis teiginius bei nuomones, ir užuot jas paneigę bei pateikę savo argumentus, prasčiokiškai, visai kaip Rinkimų akcijos veikėjai, tiesiog nutyli.

Tačiau mokslo ir tiesos labui reikėtų, mūsų nuomone, ne tik neapeiti ankstesnių publikacijų ir žymių mokslininkų, kūrėjų bei kitų veikėjų nuomonių, o netgi atvirkščiai – jų teiginiai turi tapti diskusijos pagrindu, jie turi būti gija, jungiančia istoriją ir dabartį.

Tokioje diskusijoje, mūsų nuomone, pirmiausia turėtume susimąstyti, iš kur Lietuvoje atsirado grupė žmonių, kurie Nepriklausomybės paskelbimo išvakarėse buvo pradėti atkakliai vadinti „lenkų tautine mažuma“, vienareikšmiškai be įrodymų peršant mintį, kad ji yra lenkiškos kilmės, t. y. kilusi iš Lenkijos, ir yra dalis tautos, gyvenančios kaimyninėje šalyje. Ir dėl to Lenkija neva įgyja teisę kištis į Lietuvos ir kitų šalių, kurios yra istorinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje, vidaus reikalus „ginant teises“ ir turint tikslą „paremti“ lenkakalbius tų valstybių gyventojus kaip „savo tautiečius“, paliktus „savo kresose“.

Mykolas Balinskis, gimęs ir palaidotas Lietuvoje, Vilniaus universiteto auklėtinis, istorikas, rašytojas, publicistas, švietimo veikėjas, Vilniaus bajorų instituto kuratorius ir Vilniaus archeologijos komisijos vicepirmininkas, knygoje, išleistoje praėjus beveik trims šimtams metų po Liublino unijos, dar neapžymėjo, kad Vilniuje būtų lenkų, nors rašė lenkiškai, matyt, save priskirdamas lenkakalbiams lietuviams, nors toks apibūdinimas tuomet apskritai turbūt nebuvo žinomas.

„[…] Vilniaus miesto gyventojai pagal kilmę yra lietuviai, rusai, vokiečiai ir žydai. Kitų genčių žmonių taip mažai, kad šiuo požiūriu jokio skyriaus sudaryti negali“ (*Opisanie statystyczne miasta Wilna przez Michała Balińskiego*, Wilno, Józef Zawadzki, 1835, str. 61), 1835, p. 61).

Maža to – 1846 m. visoje Vilniaus apskrityje nematyti gyventojų lenkų, tiktai pažyma, kad pastebėtas lenkinimo procesas, vykstantis pietų kryptimi nuo Vilijos. „[…] Vilniaus apskritis. Abipus Vilijos esanti, visa vakarinė jos dalis tarp Vilniaus ir Ukmergės nusidriekusi, yra labai derlinga, kviečių ir linų gausi, o pietuose dideliais puikiausios rūšies pušynais apaugusi, gyvenama pačių lietuvių. Tačiau lietuvių kalba ištisai vyrauja tik šiaurinėje pusėje, t. y. dešiniajame Vilijos krante; pietuose, prie paties Vilniaus, ją išstūmė lenkų kalba, o toliau tarpusavyje susimaišę lietuviškai kalbantys kaimai su kaimais, kuriuose vartojama lenkų – rusų kalba. Tačiau tarp kaimo žmonių lietuvių kalba šioje apskrityje nustelbia abi paminėtas kalbas. Kai kuriose vietovėse, nors kaimų pavadinimai ir net jų gyventojų pavardės yra grynai lietuviškos, tačiau gimtoji kalba jau pamiršta. Senieji inventoriai, t. y. turto aprašai, įrodo, kad šis pokytis prasidėjo per karus su Švedija valdant Jonui Kazimierui, kurie kartu su maro užkratu, siautusiu po jų šalyje, išguldė daug žmonių. Naujakuriai, atvykę iš gilesnės D. Kunigaikštystės rusiškos ir lietuviškos dalies, prisidėjo prie to kalbinio pokyčio tarp kitų gyventojų“. (*Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym, opisana przez Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipinskiego*, t. III, W-wa, nakład i druk S. Orgelbranda, 1846, p. 122–123).

Lenkinimo procesas bėgant laikui tikriausiai stiprėjo, ypač po 1863–1864 m. sukilimo, vis dėlto reikšmingesnis ar masinis gyventojų persikėlimas iš kaimyninės Lenkijos į Lietuvą jokiuose šaltiniuose nepažymėtas. Kai kurios pareigūnų, kultūros veikėjų ir kolonistų grupės mūsų šalyje radosi tuo laikotarpiu, kai Lenkija buvo okupavusi dalį Lietuvos – 1920–1939 m. Tačiau visi jie skirtingais keliais – per Sibirą ir Anderso armiją, karo metu, pagal pokariu sudarytą evakuacijos sutartį – paliko Lietuvą patraukdami paskui save į Lenkiją, daugiausia į vadinamąją Atgautą žemę, apie 200 tūkst. lenkakalbių lietuvių. Per minėtą amžiaus ketvirtį niekur nepavyko aptikti tų, kurie į Lietuvą atėjo su L. Želigovskiu arba paskui jį, įpėdinių.

Praėjus šimtui metų nuo to laiko, kai savo nuomonę paskelbė M. Balinskis, ją, remdamasis savo paties stebėjimais, pakartojo Mykolas Romeris, Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų rektorius, duodamas interviu „Iskier“ redakcijai 1933 m. O 1993 m. ši M. Romerio nuomonė apie Lietuvos lenkų kilmę buvo paskelbta Jurgio Giedraičio (*Jerzy Giedroyc*) „Istorijos sąsiuviniuose“.

[…]Visų pirmą ryžtingai atmetu požiūrį į Lietuvos lenkus, kaip „Lenkų tautos atskilusią dalį gyvenančia Lietuvoje“.

Ta teorija, kuri kildinama iš kažkokių lenkų persikėlėlių ir karo belaisvių, apsigyvenusių arba apgyvendintų Lietuvos žemėse, man atrodo, iš esmės yra klaidinga arba mažų mažiausiai istoriškai labai netiksli, be to, valstybės visuomenėje ši teorija yra mus degraduojanti, nes iš valstybės bendrapiliečių daro mus kolonistais ir politinėse išvadose skriaudžia mus.

Tai kad įvairiais laikais galėjo būti daug apgyvendintų Lietuvos žemėse ir kad galėjo kažkur būti atskiri lenkų naujakuriai – tai yra įmanoma, bet kad tai dabartiniai Lietuvos lenkai yra jų palikuonys ir kad buvo jie apgyvendinami ten, kur dabar yra didžiausios lenkų salos arba kalbinės salos, – tam jokių įrodymų ir argumentų nėra (Zeszyty Historyczne, Nr 106. Rok 1993, Paryž).

Be to, Mykolas Romeris ir rašytojai Juozapas Mackevičius bei Barbara Toporska pažymi, kad Lietuvos gyventojų lenkinimo procesas paprastai vyko ne tiesiogiai – pirma buvo pereinamasis rusinimo etapas.

[…]Daugelis lietuvių mokslininkų, tarp jų ir profesorius Mykolas Riomeris, kalbėdami su manimi pažymėjo, kad šis procesas jau seniai pastebėtas. Neva gyventojai lietuviai niekada nebuvo tiesiogiai lenkinami. Iš pradžių buvo surusinti, o paskui – sulenkinti. Jeigu taip būtų buvę, galiausiai reikėtų laikyti, kad lenkiškai kalbantys valstiečiai, tarkime, Trakų apskrityje, jau yra ne sulenkėję lietuviai, o sulenkėję baltarusiai.

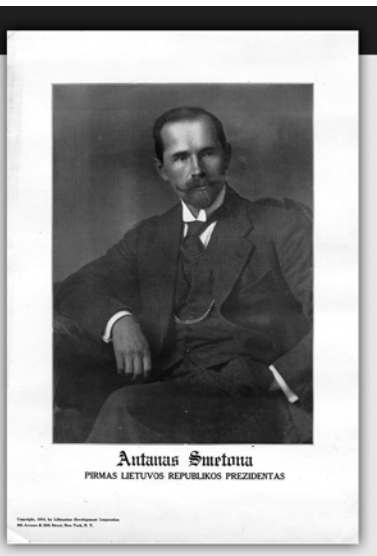
Tęsinys kitame numeryje

Muziejus laikraštyje Nr. 52 (469)

1931 metų Prezidento rinkimai

1931 m. gruodžio 11 d. Nepriklausomoje Lietuvoje įvyko penktieji Respublikos Prezidento rinkimai. Tų pačių metų lapkričio 25 d. buvo paskelbtas šalies Prezidento rinkimų įstatymas. Remiantis juo, Prezidentą rinko Ypatingieji Tautos atstovai. Šiuos atstovus išrinkdavo valsčių, apskričių ir miestų tarybos (vienas rinkikas atstovaudavo 20 tūkstančių gyventojų). Trakų apskrityje 96 rinkikai išrinko keturis atstovus, kurie gavo nuo 84 iki 90 balsų. Tai ūkininkai Stasys Martinaitis, Ignas Jacinavičius, Jonas Urmilevičius bei tarnautojas Ignas Karpavičius. Iš viso buvo išrinkta 116 Ypatingųjų Tautos atstovų Respublikos Prezidentui rinkti. Rinkimuose dalyvavo tautininkai, valstiečiai liaudininkai, krikščionys demokratai ir socialdemokratai. Be Antano Smetonos (1874–1944) į Lietuvos Prezidentus opozicija bandė pasiūlyti Leoną Bistrą (1890–1971), Mykolą Biržišką (1882–1962) ir Ernestą Galvanauską (1882–1967). Visoje Lietuvoje rinkimai vyko sklandžiai, tik Klaipėdos mieste rinkimai neįvyko.

Gruodžio 11 d. visi 116 Ypatingųjų Tautos atstovų susirinko Kaune. 11.40 val. ministras pirmininkas Juozas Tūbelis (1882–1939) Teisingumo rūmuose pradėjo Ypatingųjų Tautos atstovų Respublikos Prezidentui rinkti susirinkimą. Į Prezidiumą buvo pakviesti Kauno miesto atstovas Stasys Šilingas (1885–1962) ir Rokiškio apskrities atstovas Juozas Kalpokas (1877– ?). Į Lietuvos Prezidentus buvo pasiūlytas vienas kandidatas – Antanas Smetona. Buvo sudaryta trijų asmenų skaičiavimo komisija: V. Kareckas (Šiauliai), A. Miškinis (Alytus) ir Antanas Šilgalis (1885–1953, Kretinga). Visiems rinkėjams buvo išdalintos balsavimo kortelės. 13.25 val. balsavimo komisija paskelbė, kad visi 116 Ypatingųjų Tautos atstovų vienbalsiai Lietuvos Respublikos Prezidentu išrinko A. Smetoną (1919 m. balandžio 4 d. – 1920 m. balandžio 19 d. pirmasis Lietuvos valstybės prezidentas). Žinia buvo sutikta audringomis ovacijomis. Prezidentą į Teisingumo rūmus atlydėjo raitų husarų eskortas. Ties rūmais jį pasitiko Karo mokyklos Garbės kuopa. Išrinktasis Prezidentas A. Smetona prisiekė Lietuvai. Jo priesaiką transliavo valstybės Radiofonas. Po priesaikos Prezidentas kreipėsi į Tautą. Prezidentą pasveikino 21 patrankos šūvio salvė.

Atspaudas. Antanas Smetona. JAV, Niujorkas, 1919 m. Spaudai parengė O. Ševeliov

1931 m. gruodžio 12 d. „Lietuvos aidas“ Nr. 283 (1361) apie priesaiką rašė taip - „Respublikos Prezidento priesaikos apeigas atliko J. E. Metropolitas arkivyskupas J. Skvireckas, asistuojant generalvikarui prelatui K. S. Šauliui, kun. Bylai ir kun. Ūsoriui. Respublikos Prezidentas p. Antanas Smetona iškilmingai pareiškė priesaikos žodžius, pabučiavo kryžių, evangeliją, Valstybės vėliavą ir pasirašė priesaikos aktą“.

A. Smetona 1938 m. seimo dar kartą buvo perrinktas Prezidentu ir išbuvo pareigose iki 1940 m. birželio 15 d.

Prieš 85 metus vykusį įvykį iliustruojame 1919 metais Niujorke (JAV) išleistu atspaudu, skirtu Antanui Smetonai. Atspaudas 405 x 290 mm dydžio. Centre prezidento portretas, po juo užrašas apačioje: „ANTANAS SMETONA PIRMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS“.

Trakų istorijos muziejaus
direktorius Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

2017 m. balandžio 29 d. Nr. 4 (834) **Voruta**

Lietuvių periodikos istorija

Redaktorė Jadvyga Šablinskaitė

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Dienraštis „Express Wileński“ 1933 m. vasario 2 d. (laikraštis nenumeruotas!) informacijų rinkinėlyje „Atsitikimai ir įvykiai“ parašė: „33 metų Jadvyga Šablinskaitė (*Szablińska*) (Didžioji g-vė 2) prie Vilniaus gatvės namo Nr. 8, norėdama nusižudyti, išgėrė acto esencijos. Greitosios pagalbos gydytojas suteikė apsinuodijusiajai pirmąją pagalbą, paskui nuvežė ją į Žydų ligoninę. Ligoninėje Šablinskaitė mirė.“ Laikraštis „Vilniaus rytojus“ vasario 8 d. Nr. 11 išspausdino žinutę: „Sausio 31 d. žuvo tragingai a. a. Jadvyga Šablinskaitė, buvusi prieš kelis metus lietuvių laikraščių atsakomoji redaktorė. Velionė turėjo kelias teismo bylas.“ Informaciją pakartojęs Kaune leistas Lietuvos šaulių sąjungos žurnalas „Trimitas“ Nr. 7 (vasario 16 d.): „Vilniuje tragingai žuvo Jadvyga Šablinskaitė, buvusi lietuviškų laikraščių atsakomoji redaktorė. Velionė turėjo kelias teismo bylas už lietuvybę.“

Tad kas gi velionė buvo, kuo ji pasižymėjo? Ieškodami atsakymo, remsimės Lietuvos centriniame valstybės archyve (*LCVA*) saugomomis teismų bylomis.

Jadvyga Šablinskaitė pasirašinėjo 1923–1924 metais Vilniuje ėjusio laikraščio „Lietuvos Rytai“ redaktore leidėja. Tris kartus per savaitę išeidavęs laikraštis pradėtas leisti nuo 1923 m. gegužės 10 d. vietoj okupacinės lenkų valdžios uždaryto laikraščio „Rytų Lietuva“. „Lietuvos Rytų“ paskutinis numeris išėjęs 1924 m. liepos 5 d.; uždarius šį laikraštį, vietoj jo nuo 1924 m. spalio 3 d. du mėnesius ėjo „Vilniaus balsas“.

„Lietuvos Rytų“ tariamoji redaktorė kilusi iš buv. Lydõs apskr. Kaniavõs valsč. Senkoniũ kaimo. Tik dabartinio Varėnõs rajono Vydẽnių seniūnijoje šis kaimas jau išnykęs, nors prieš keturis dešimtmečius jis dar buvo. Vinco ir Elenos Šablinskų duktė Jadvyga gimusi apie 1899 m., nes, pasak pirmosios teismo bylos 1923 m., II-ajame pusmetyje jai buvę 24-eri metai. Beje, laikraštyje redaktorė vadinama Šoblinskaite; šitaip jos pavardė parašyta „Lietuviškosios tarybinės enciklopedijos“ t. 6 (1980 m.) p. 560 ir „Žurnalistikos enciklopedijos“ (1997 m.) p. 293. Tačiau Varėnos r. pietrytinio pakraščio su Baltarusija kaimuose nuo Kriviliũ iki Kabẽlių sutinkamos Šablinskų pavardės. Be to, šitokią pavardę pateikia ir „Lietuvių pavardžių žodyno“ t. II (Vilnius, 1989). Todėl ir mes redaktorės pavardę rašysime taip, kaip ją įvardijo pradžioje minėti trys periodiniai leidiniai.

J. Šablinskaitė teisme 1925 m. liepos 13 d. pasivadinusi lenke. Galbūt bemokslė mergina šitaip maniusi įgyti šiokios tokios teismo malonės? Pasirašinėdama „Lietuvos Rytų“ redaktore J. Šablinskaitė gyveno Vilniuje, Skapo g-vė 6-24, kaip žymaus Vilniaus lietuvių veikėjo Povilo Karazijos tarnaitė. P. Karazija (1887–1955) buvo ir tikrasis „Lietuvos Rytų“ redaktorius.

„Lietuvos Rytų“ 1923 m. liepos 31 d. Nr. 35 išspausdintas straipsnis „Kiti metai – kiti lapai“. Dėl jo redaktorei iškelta byla teisme (*LCVA*, f. 129, ap. 2, b. 712). Anot kaltinimo, neišaiškintas straipsnio autorius reiškia nepasitenkinimą Vilniaus ir Vilniaus krašto prijungimu prie Lenkijos, piktinasi neva lietuvius persekiojančia valdžia, o vietomis tiesiog skatina skaitytoją nusikalstamiems bei maištingiems veiksmams. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamasis skyrius už straipsnio vertimą į lenkų kalbą 1923 m. spalio 15 d. nutarė prisiekusiajam vertėjui Juzefui Vežinskiui (*Wierzyński*) sumokėti 660 tūkst. markių. Straipsnį, laikraštyje pasirašytą *-as -as*, pacituosime.

„Melu, sako patarlė, toli gali nueiti, bet atgal nebesugrįši. Šitos patarlės teisingumą pateisina ir lenkų darbai Vilniuje. Tik ką jiems čia atėjus 1919 m. pavasarį yra prasidėję jų tie darbai. Jų tikslas – trūko plyšo įtikinti vietos gyventojus, jog geriausia ir laimingiausia ateitis – tai patekus Lenkų valstybės sienosen. Buvo paleista šimtai agitatorių, skleidžiama tūkstančiai laikraščių, lapelių ir brošiūrų, kurie visokiomis suktybėmis ir atvirais melais žmones mulkino, kad girdi Vilniaus krašto šviesi ateitis tik prie Lenkų prisiglaudus, nes Vilnius kaipo neturtingas gamtos turtais, negalės jokiu būdu išsiversti be Lenkų...“ Tačiau ta agitacija subankrutavo ne tik tarp nelenkiškai kalbančių, bet ir tarp vadinamųjų šio krašto lenkų. „Šalia

Šio Nr. kaina 200.000 l. m. Pašto išlaidos sumokėtos iš anksto.
Nr. 18 (116) Vilnius, šeštadienis, 1924 m. vasario m. 9 d. II metai.

LIETUVOS RYTAI

Politikos ir visuomenės gyvenimo laikraštis.

Tuo tarpu eina antradieniais, ketvirtadieniais ir šeštadieniais.

Numerio kaina . . . . 100.000 mk. | Redakcija ir Administracija: Šv. Jono g. Nr. 8 (24), 1. | Redakcija atdara nuo . . . 12—1
Prenumerata mėn. . . . . 1.200.000 „ | Administracija „ „ . . . 10—2

svarbiausios pasaulinės reikšmės įvykių. Čia buvo ... į tą liūdną padėtį ginčijamoje teritorijoje, ku-

Laikraščio vinjetė

šitų juodų darbų stovėjo valdžia, kuri savo nustatytomis sąlygomis ir „azijatiškomis“ priemonėmis [...] draudė, slopino ir atvirai persekiojo. Ypač daug kentėjo spauda. Gal nė viename pasaulio kampely spauda nėra tiek sunkių sąlygų turėjusi, kaip kad sunkios yra lenkams Vilniuje šeimininkaujant. [...] Lietuvių ir gudų spauda beveik kas numeris ir šiandien konfiskuojama, gudriai sugalvotomis pasų davimo pinklėmis įvesta savo rūšies baudžiava, nes nelenkai vietos gyventojai, kurie čia gyveno dar prieš naujosios „žečpospolitos“ atsiradimą, pilietybės teisių negauna...“ Ir t. t., ir t. t.

Dėl kalbamo straipsnio Vilniaus apygardos teismo tardytojas 1923 m. rugsėjo 19 d. nutarė pradėti parengtinį tardymą, apie ką rugsėjo 21 d. pranešė prokurorui. J. Šablinskaitė tardyta spalio 1 d. Tardytojas pasakė, kad ji kaltinama pagal Baudžiamojo kodekso (BK) 129 str. Kaltinamoji kaltės nepripažino ir sakė, kad prikalbinta kažkokio Butkaus, pradinės mokyklos mokytojo iš Švenčionių, ji 1923 m. pavasarį sutikusi pasirašyti prašymą Vilniaus storastijai leisti laikraštį „Lietuvos Rytai.“ Butkus žadėjęs jai kas mėnesį mokėti. Ji nesupratusi, kad pasirašė kaip atsakingoji redaktorė. Jokiame laikraščio redagavime ji nedalyvauja, straipsnių neskaito nei prieš spausdinimą, nei vėliau. Žadėtus pinigus gavusi nuo 1923 m. gegužės mėn. Kas yra tikrasis laikraščio redaktorius, nežino.

Kaltinamasis aktas J. Šablinskaitei dėl laikraščio 1923 m. liepos 31 d. numerio pasirašytas spalio 29 d. Kaltinimas grindžiamas BK 129 str. 1 ir 6 punktais. Anot Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) 208 str., bylą turėjo nagrinėti Vilniaus apygardos teismas. Vertėja į lenkų kalbą teismo posėdyje – Zofija Jakubovska (*Jakubowska*).

Vilniaus apygardos teismas 1923 m. gruodžio 15 d. nutarė bylą nagrinėti kaip prokuroro pateiktą kaltinimą. J. Šablinskaitė gruodžio 22 d. paprašė teismo į bylos nagrinėjimą pakviesti gynėją advokatą Tadą Vrublevskį, liudytojus Kazimierą Kriščiukaitį ir Vaclovą Liaukevičių, kurie paliudys, kad ji laikraštininkės darbo niekada nedirbo, jokių rankraščių neskaitė ir į laikraščio redakciją ateidavo tik dėl pinigų už prašymo pasirašymą storastijos Spaudos sektoriui leisti „Lietuvos Rytus“; prašyta pakviesti ir jos vertėją – „Jo Šventenybės (t. y. popiežiaus) Šambelioną Kun. Dr. Antaną Viskantą, vyskupijos teismo sekretorių.“ Apygardos teismas 1924 m. sausio 2 d. nutarė liudytojus pakviesti, o vertėjo kun. A. Viskanto pakvietimą atidėti. Apie tai teismas sausio 4 d. pranešė Valstybinės policijos Vilniaus 3 komisariatui, o sausio 7 d. – J. Šablinskaitei. Pastaroji sausio 10 d. vėl parašė prašymą teismui dėl A. Viskanto pakvietimo. Teismas sausio 15 d. sutiko, kad kaltinamoji į bylos nagrinėjimą atsivestų kunigą.

Bylos nagrinėjimas teisme buvo numatytas net 1925 m. liepos 13 d., apie ką pranešta advokatui T. Vrublevskiui, abiem J. Šablinskaitės liudytojams ir vertėjai į lenkų kalbą. Tačiau T. Vrublevskis 1925 m. liepos 3 d. mirė, ir J. Šablinskaitės gynėju teisme buvo advokatas Stasys Sadkauskas. Vertėja Z. Jakubovska ir abu liudytojai prisiekė, bet A. Viskantas nuo priesaikos atleistas. Kaltinamoji kalta neprisipažino. „Lietuvos Rytų“ administracijoje dirbęs liudytojas K. Kriščiukaitis sakė, kad J. Š. jokioje redakcijos veikloje nedalyvavo, lietuviškai skaitė labai menkai, ateidavo tik pasiimti pinigų. Spaustuvės „Ruch“, kurioje spausdinti „Lietuvos Rytai“, bendrasavininkis V. Liaukevičius kalbėjo, kad J. Š. pažįsta iš matymo; mergina į spaustuvę neužeidavusi. Straipsnio „Kiti metai – kiti lapai“ vertimo į lenkų kalbą tikslumą patvirtino A. Viskantas.

„Lietuvos Rytai“ jau buvo sustabdyti. Prokuroro pavaduotojas R. Rauzė (*Rauze*) rėmė kaltinimą, o advokatas prašė kaltinamąją išteisinti. Teismo pirmininkas – A. Jodzevičius (*Jodziewicz*), teisėjai – K. Kontovtas (*Kontowt*) ir J. Sumorokas (*Sumorok*). Nuosprendį skelbti buvo numatyta 1925 m. liepos 27 d.

Pasak teismo nuosprendžio, pagal BK 129 str. 1 ir 6 punktus kaltinta J. Šablinskaitė yra kalta, bet per neapsižiūrėjimą, todėl išteisinta. Tačiau remiantis BK 307 ir 360 str., BPK 771 str. 1 ir 3 punktais, 776 ir 999 str. bei Lenkijos Ministrų Tarybos 1924 m. vasario 18 d. potvarkiu, kaltinamoji, juo labiau, kad nusikaltusi pakartotinai (!), nubausta 2 tūkst. zlotų nuobauda arba, jei pinigų nesumokės, 6 mėn. arešto (zlotai Lenkijoje įvesti 1924 m. gegužės 1 d.). Be to, jai dar priteista sumokėti 200 zl teismo išlaidų ir padengti visus kitus teismo kaštus, bet jeigu to neišgalės, teismas nusprendė šias išlaidas padengti valstybės iždo sąskaita. „Lietuvos Rytų“ 1923 m. Nr. 35 tiražą sunaikinti, o laikraštį pagal BK 309 str. visiems laikams uždaryti. Teismo nuosprendžio egzempliorių J. Šablinskaitė gavo jau liepos 27 d. Deja, iš bylos dokumentų neaišku, kuo laikraščio redaktorė buvo anksčiau nusikaltusi.

Vilniaus apygardos teismo prokuroro pavaduotojas Jankevičius (*Jankiewicz*) 1924 m. balandžio 26 d. persiuntė Apyg. teismui balandžio 19 d. surašytą J. Šablinskaitės, kaltintos pagal BK 129 str. 1 p., kitą kaltinamąjį aktą (*LCVA*, f. 129, ap. 2, b. 751). Mat „Lietuvos Rytų“ vasario 9 d. Nr. 18 buvo okupantams nepatikęs straipsnis „Klaipėdos atvadavimo metinių sukaktuvių paminėjimo iškilmės Kaune“, kuriame neišaiškintas autorius (pasirašęs *„K“*), aprašydamas iškilmes Kaune, pateikė visuomenės veikėjų pasisakymų. Pvz., kalbėdamas apie Klaipėdos atvaduotojus kažkoks Janulevičius sakė: „Šventas jų pasiryžimas prijungė mums Klaipėdą. Bet dar ne galas. Mūsų pasiryžimo ir kovos šaukiasi pavergtas Vilnius, šaukiasi bočių kapai, ir kaip jie, karžygiai, Klaipėdą, taip mes Vilnių išvaduotumėm. Nedejuok, Gedimino sostine, mes tave laisvą padarysime!“ O tai jau Lenkijos gyventojų lietuvių skatinimas „imtis maištingų ir išdavikiškų veiksmų, sutekiant Lietuvai pagalbą atplėšti Vilnių nuo Lenkijos ir prijungti jį prie Lietuvos.“ Toliau – ponios Putvinskaitės-Marcinkevičienės skaitytas Klaipėdos šaulių sveikinimas Didžiosios Lietuvos šauliams: „Pražilusio Vilniaus vaduotojų eilėse mes būsim su Jumis.“ Ir Ministro Pirmininko Galvanausko kreipimasis į piliečius: „Mes turime pasiryžti, kad ir Vilnius, Lietuvos sostinė, netrukus būtų atgauta. Taigi švenčiant šią šventę aš palinkėsiu, kad netrukus galėtume švęsti šventę ir likusios tautos dalies, su sostine Vilnium!“

Tardoma 1924 m. kovo 26 d. J. Šablinskaitė kalta neprisipažino, vėl minėjo mokytoją Butkų ir už prašymo Spaudos sektoriui pasirašymą gaunamus pinigus (paskutinį kartą gavusi 20 miljonų markių), sakė, kad iš laikraščio redakcijos nieko nepažįsta, lietuviškai skaityti nemoka ir pan. Gegužės 10 d. paprašė Apyg. teismo į jo posėdį pakviesti advokatą T. Vrublevskį, liudytojus K. Kriščiukaitį ir V. Liaukevičių, kun. A. Viskantą. BK 307 str. pagrindu J. Šablinskaitė pripažinta kalta, bet tik per jos neapsižiūrėjimą. Apygardos teismo posėdyje 1925 m. liepos 13 d. nutarta nubausti ją 3 tūkst. zlotų arba 8 mėn. arešto, be to, priteista padengti 300 zl teismo išlaidų ir kitus kaštus, laikraščio Nr. 18 sunaikinti, o laikraštį visiškai uždaryti. Beje, už straipsnio apie Klaipėdos atvadavimo minėjimą vertimą į lenkų k. prisiekusiajam vertėjui sumokėta 9 milijonai 900 tūkst. markių.

Lenkų valdžiai nepatiko straipsnelis „Lietuvių abiturientai nuteisti“ „Lietuvos Rytų“ 1924 m. balandžio ... d. (diena neatspausdinta, greičiausiai 1 d.) Nr. 40. Abiturientai nuteisti lyg už šnipinėjimą Lietuvos naudai, nors kaltinimo esmės iš rašinio nesuprasi (*LCVA*, f. 129, ap. 2, b. 821). Straipsnelyje rašoma: „Kovo mėn. 28 dieną Vilniaus Apygardos teismas 7 val. paskaitė savo nutarimą. Lietuviai Umbrasas ir Žemaitis nubausti sunkiojo kalėjimo 8 metais, rusas valstietis Tarasovas – 6 metais, lietuviai Kumpa, Tamulevičius ir Tijūnėlis – po 4 metus sunk. kalėjimo. Visiems jiems atimamos teisės. Kozlovas išteisintas.“ „Teismas visai neatsižiūrėjo, kad du nuteistųjų yra nepilnamečiai; kaipo antra nutarimo griežtumo žymė – nepriskaitymas prie bausmės laiko (10 mėn.), išsėdėto kalėjime ligi teismo.“ „Teismo nutarimas čia yra sutiktas ne kaipo teisybės triumfavimas, bet kaipo naujas skaudžiausias ir liūdniausias smūgis, kurio pėdsako niekas negalės išdildyti...“ „...Visuomenė šitokiose bylose neįstengia atskirti, kur pasibaigia teisingumo aktas, o kur prasideda paėmusių viršų viešpačių kerštas.“

Teismas plačiau aprašytas ankstesniame, kovo 29 d. Nr. 39 straipsnyje „Lietuvių abiturientų byla.“ Teisman patraukti Vytauto Didžiojo gimnaziją pernai baigę Pakula, A. Umbrasas ir M. Žemaitis, buvęs VII kl. mokinys J. Tijūnėlis, Vilniaus mokytojų seminariją baigę J. Kumpa ir Pr. Tamulevičius bei du rusai. Visi lietuviai, gimę Švenčionėlių, Giedraičių, Molėtų ir Marcinkonių parapijose, neturėjo Lenkijos pilietybės. Šeši teisiamieji beveik metus buvo laikomi kalėjime. Pakula paleistas už 15 milijonų markių užstatą, Kozlovas taip pat laisvas. Į kaltinamųjų suolą kovo 28 d. Kozlovas atsisėdo išėjęs iš publikos. Pakulos nebuvo, todėl jo užstatą nutarta konfiskuoti iždo naudai, Pakulos ieškoti, o jo bylą išskirti iš bendros bylos. Kaltinamuosius gynė penki advokatai: Tarasovą ir Kozlovą – valdžios paskirti, o lietuvius – T. Vrublevskis, Petrusevičius ir St. Mickevičius. Šie ir kiti faktai išsamiai išdėstyti „Lietuvos Rytų“ 1924 m. vasario 9 d. Nr. 18 išspausdintoje 1923 m. gruodžio 17 d. Lietuvos Vyriausybės notoje Tautų Sąjungai dėl lietuvių mokyklų persekiojimo Lenkijos valdomoje Pietryčių Lietuvoje.

Straipsnį laikraščio Nr. 40 1924 m. balandžio 25 d. peržiūrėjo teismo tardytojas (už straipsnelio išvertimą į lenkų k. J. Vežinskiui sumokėta 8 milijonai markių) ir kitą dieną nutarė redaktorę apkaltinti pagal BK 154 str. 2 p. ir 129 str. 6 p. Su gegužės 5 d. surašytu tyrimo protokolu kaltinamoji buvo supažindinta ir suimta. Tačiau gegužės 7 d. Stasys Kairiūkštis[1] už ją pateikė 600 zlotų užstatą, ir J. Šablinskaitė iš Lukiškių paleista. 1924 m. birželio 24 d. surašytas kaltinamasis aktas. Šią bylą, kaip ir kitas, pagal BPK 208 str. turėjo nagrinėti Apygardos teismas.

J. Šablinskaitė 1924 m. liepos 30 d. paprašė teismo į posėdį iškviesti advokatą T. Vrublevskį, abu ankstesnius liudininkus ir vertėją A. Viskantą. Tačiau kviesti Viskantą teismas atsisakė, todėl kaltinamoji rugsėjo 23 d. prašymą pakartojo: „kadangi man inkriminuojamo straipsnio vertimas netikslus, juo labiau, jog iš gynybos pusės kaltinamajam priklauso vertėjo teisė.“ A. Viskantui leista dalyvauti teismo posėdyje. Bylą nagrinėta 1925 m. liepos 13 d. (kvietimą į posėdį buvo gavęs ir adv. Vrublevskis), tačiau teismas nutarė nuosprendžio neskelbti ir bylą nagrinėti antrą kartą 1925 m. lapkričio 20 d.

Besitęsiant J. Šablinskaitės trims byloms, „Lietuvos Rytų“ redaktorė vėl „nusikalto.“ Konfiskuota laikraščio 1924 m. birželio 3 d. Nr. 66 neišplatinta tiražo dalis ir pradėta nauja byla. Vilniaus apygardos teismo prokuroro pavaduotojas 1924 m. rugpjūčio 30 d. pasirašė kaltinamąjį aktą J. Šablinskaitei dėl laikraščio Nr. 66 straipsnių „Prancūzų atsišaukimas – baltasis teroras Lenkijoje“ ir „Gryni žodžiai prieš faktus“ (*LCVA*, f. 129, ap. 2, b. 749 ir f. 131, ap. 5, b. 74). Laikraščio Nr. 66 tiražo dalies išplatinimą liepos 29 d. patvirtino Vyriausybės įgaliotinio Vilniaus miestui įstaigos lietuvių spaudos referentas I. Žilinskis (*Žyliński*).

Tęsinys kitame numeryje

Krašto istorijos ir kultūros pažinimo klubui „Alkas“ – 50 metų

Gediminas BUČIŪNAS, Vilnius

„Alko“ klubas, nuėjęs ilgą pusės amžiaus pažintinės, švietėjiškos, kultūrinės, paminklosauginės, istorinės, pilietinės veiklos kelią, paminėjo savo įsikūrimo jubiliejų.

Kovo 17 d. sukako 50 metų, kai buvusiame Skaičiavimo mašinų specialiame konstravimo biure prie Vilniaus skaičiavimo mašinų gamyklos (SM SKB) įsisteigė Kraštotyros – krašto istorijos ir kultūros pažinimo būrelis, vėliau tapęs Krašto istorijos ir kultūros pažinimo klubu „Alkas“. 50-mečio sukaktis buvo paminėta jubiliejiniu klubo narių susirinkimu, kuriame dalyvavo dauguma alkiečių, jų šeimų narių bei draugų, senieji klubo bičiuliai, svečiai iš kitų miestų, bendraminčiai.

Pagrindinis minėjimo akcentas buvo prisiminimai – apie „Alko“ įsikūrimą ir jo įkūrėjus, klubo veiklą per 50 metų, apie nenuilstantį ilgametį klubo vadovą a. a. Steponą Lukoševičių ir jo nuveiktus darbus, apie kitus alkiečius, kurių, deja, jau nebėra.

Buvo prisiminta, kad per 50 metų daug kas pasikeitė mūsų gyvenime, nebeliko ir SM SKB, o „Alkas“ išliko: matyt, toks tvirtas buvo jo pilietinis, kultūrinis ir patriotinis pamatas. Jubiliejaus proga pasidžiaugėme, kad kažkada neužsidarėme vien techninių ar teorinių problemų rate, o plėtėme savo istorinį ir kultūrinį akiratį, domėjomės, dalyvavome, talkininkavome. Todėl apžvalginį pranešimą apie „Alko“ veiklą per 50 metų skaičiusiam 1972–1976 m. buvusiam jo pirmininkui Algimantui Budriūnui buvo apie ką papasakoti.

Pradžioje pagrindinė klubo veiklos kryptis buvo jo narių bei kitų SKB darbuotojų savišvieta – Lietuvos istorijos paskaitos, kurias skaitė tuometis technologų skyriaus viršininko pavaduotojas, o dabar – akademikas istorikas Edvardas Gudavičius. Jis vesdavo ekskursijas ne tik po Vilniaus senamiestį, bet ir kitas istorines Lietuvos vietas, kurias lankydavome kelionių metu.

O į tas keliones vykdavo nuo 10 iki 25 lengvųjų automobilių kolona ir būtinai – autobusas tiems, kurie netilpdavo į automobilius. Nuolatinis mūsų kelionių po Lietuvą dalyvis buvo a. a. profesorius Česlovas Kudaba, su didele meile ir užsidegimu pasakodavęs apie svarbiausias lankomas vietas – istorijos ir gamtos paminklus, bažnyčias, pro autobuso langą bėgančius ežerus, kalnelius, miškus. Taip išvažinėjome Vilniaus kraštą ir jo apylinkes, Aukštaitiją, Žemaitiją, Dainavos, Pamario žemes. O Baltarusijoje, Ukrainoje ir Lenkijoje lankėme Lietuvos kunigaikščių pilis ir didžiūnų rūmų liekanas, „antrąją“ Vytauto sostinę Lucką, pabuvome Žalgirio mūšio lauke, Dariaus ir Girėno žuvimo vietoje Soldine, Krokuvoje. Ilgametis klubo bičiulis architektas-restauratorius Napoleonas Kitkauskas kelionėse pasakodavo istorijas ne tik apie senąją Lietuvos praeitį, bet ir nesenus – sovietinius, istorijos paminklams dažniausiai nepalankius laikus.

Sovietiniais laikais klubas per daug nereklamavo savo veiklos, nors už SKB ribų ir buvo rengiami įvairių sukakčių minėjimai, kelionės ir talkos. Vėliau veikla tapo labiau vieša. SKB patalpose klubas įrengė stendą, kuriame skelbė informaciją apie savo veiklą, spausdino sieninio biuletenio „Mūsų kraštas“ straipsnius, talpino Stepo Lukoševičiaus pieštus plakatus, skirtus reikšmingoms Lietuvos istorijos ir kultūros sukaktims.

1988 m. gegužės mėn. ilgame Vilniaus skaičiavimo mašinų gamyklos koridoriuje buvo surengta paroda apie „Alko“ veiklą. Panašios parodos buvo surengtos Šiaulių inžinierių namuose, Mokslininkų rūmuose Verkiuose, o vėliau – ir LR Seime. O 1989 m. Skaičiavimo mašinų gamyklos salėje Alkas surengė Vasario 16-ajai skirtą Lietuvos istorijos parodą, kurios eksponatus klubo nariai atnešė iš namų: XIX–XX a. pradžios lietuviškus leidinius, pinigus, pašto ženklų ir Lietuvos valstybinių apdovanojimų rinkinius, Sibiro tremtyje iš duonos pasigamintus rožinius, vaikiškame paltelyje po pamušalu išsaugotą prieškarinę Trispalvę. Vėliau ši paroda buvo demonstruojama tuometės Konservatorijos salėje.

Po 1991 m. sausio 13 d. „Alkas“ organizavo klubo narių naktinius budėjimus prie Seimo. 1984–1986 m. „Alkas“ talkino N. Kitkauskui tyrinėjant Vilniaus Katedros rūsius, o 1988 m., tikintiesiems atidavus Katedrą, Alko talkininkai valė Šv. Kazimiero koplyčią. 1987–1995 m. klubo nariai talkino atkasant Vilniaus Žemutinės pilies pamatus ir rūsius, dalyvavo atkasant sovietmečiu susprogdintą ir užkastą Trijų Kryžių paminklą. Be to, klubo vadovas S. Lukoševičius dalyvavo grupės, rengusios įstatymą dėl Valdovų rūmų atstatymo, darbe.

Atskirai reikia paminėti gausias talkas tvarkant Kristijono Donelaičio bažnyčią ir jos aplinką Tolminkiemyje vieną ar du kartus kasmet, kuriose kartais dalyvaudavo per šimtą talkininkų iš „Alko“: klubo nariai, jų šeimos ir draugai. Dažnai talkos būdavo derinamos su Tolminkiemio atstatymo entuziastais iš Šiaulių, Marijampolės, kitų Lietuvos vietų. O 1989 m., minint 275-ąsias Kristijono Donelaičio gimimo metines, Lazdynėliuose alkiečiai kartu su kitais talkininkais pasodino 275 ąžuoliukus.

Būtina prisiminti ir tai, kad 1992–2014 m. S. Lukoševičiaus iniciatyva buvo leidžiamas laikraštis „Donelaičio žemė“, kuriame buvo rašoma ir apie „Alko“ veiklą. Laikraščio leidybą vėliau perėmė N. Kitkauskas, o po to – Marijampolės kraštotyrininkai.

Savo „darbo jėgą“ ir konstruktorišką patirtį alkiečiai pritaikė rengdami brėžinius į Rumšiškių buities muziejų perkeliamiems Griškabūdžio pastatams ir Priekulės vėjiniam malūnui, o ruošiantis Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejui išvalė senąją observatoriją, sutaisė jos bokšto laikrodį, nuo realių mėginimų pasisavinti išsaugojo senuosius teleskopus.

„Alkas“ surengė kompozitorių Česlovo Sasnausko, Juozo Naujalio, Miko Petrausko gimimo šimtmečių minėjimus, taip pat Šiaulių 750 metų bei Vilniaus universiteto įkūrimo 400 metų sukakties minėjimus Muzikos ir teatro akademijoje, M. K. Čiurlionio meno mokykloje, Mokslininkų rūmuose Verkiuose.

Apie pusę savo gyvavimo laiko „Alkui“ teko dirbti sovietų valdžios ir jos „ideologinės priežiūros“ sąlygomis, tačiau klubo vadovas S. Lukoševičius sugebėjo laviruoti tarp „ne visiškai leidžiamo“ ir „griežtai draudžiamo“, kad formaliai sovietų ideologai neturėtų prie ko prikibti.

„Alko“ emblema – Izidorius Sėjėjas

Dabar „Alkas“ aktyvios veiklos nebevykdo, nors jo nariai ir draugai kas porą mėnesių susitinka „Stiklių“ kavinaitėje Vilniuje, pabendrauja, stengiasi ir toliau palaikyti tą kažkada užsimezgusį dvasinį ryšį. Reikia tikėtis, kad tai truks dar ilgai, – taip savo apžvalgą baigė A. Budriūnas.

Sveikindamas „Alką“ 50-mečio proga, vienas iš seniausių klubo bičiulių – profesorius Vytautas Landsbergis – prisiminė, kad apie „Alką“ išgirdo 1967 m. vasarą, klubui rengiant kompozitoriaus Č. Sasnausko gimimo šimtmečio paminėjimą tuometės Konservatorijos salėje. Tada artimiau susipažino ir su „Alko“ vadovu S. Lukoševičiumi. Profesoriaus teigimu, sovietiniais laikais „Alko“ veikla buvo ypač reikšminga palaikant Lietuvos savastį, kai skleidžiami tautinio sąmoningumo ir kultūros daigai randa atgarsį visuomenėje, kai nuolat organizuojant įvairius renginius jiems neleidžiama nuvysti. „Alko“ klubą profesorius laiko „Stepo kūriniu“, pripažįsta S. Lukoševičiaus sugebėjimą drąsiai ir išmaniai kreipti klubo veiklą, laviruoti tose ribose, kurių labiau neperžengiant tuo metu buvo leidžiama veikti.

Tikriausiai dėl tos priežasties prof. V. Landsbergis „Alką“ prilygino „mini-sąjūdžiui“, kai tekdavo laviruoti ties neapibrėžta leidžiamo–draudžiamo riba, o kai reikia, veikti drąsiau ir ryžtingiau. Ta proga profesorius prisiminė vieną iš S. Lukoševičiaus pieštų plakatų, kurio šūkiui buvo pasirinktos Maironio eilės: „Numesk, Tėvyne, rūbą seną, kurį užvilko svetimi.“ Gili prasmė, o ir cituoti Maironį kol kas juk nebuvo draudžiama...

Alkiečių talkas, rengtas dar sovietiniais laikais ir Lietuvai jau atgavus nepriklausomybę, profesorius įvertino kaip laisvos tautos laisvos iniciatyvos pasireiškimą, palinkėjo, kad tokių talkininkų netrūktų ir šiais laikais.

Jubiliejaus proga „Alką“ pasveikino ir buvęs ilgametis Skaičiavimo mašinų SKB viršininkas dr. Antanas Nemeikšis. Jis papasakojo apie pirmą įsimintinesnį susitikimą su S. Lukoševičiumi, kai maždaug 1967 m., per kažkurį pasitarimą viršininko kabinete, kilo klausimas, kokia kalba – lietuvių ar rusų – turėtų vykti pasitarimas (SM SKB tuo metu dirbo daugelio tautybių atstovai), o S. Lukoševičius aiškiai pareiškė: lietuviškai! Tada SKB viršininkas supratęs, kad jam ir ateityje teks laviruoti ne tik „kalbų klausimu“, nes „Alkas“ jau buvo įsikūręs, o klubo veikla jam, kaip viršininkui, buvo priimtina ir svarbi, kartais jis dalyvaudavo ir „Alko“ renginiuose, kelionėse. Todėl ir dabar, praėjus 50-iai metų, su malonumu prisimena alkiečius ir džiaugiasi galėdamas dalyvauti „Alko“ jubiliejaus minėjime.

Vienas iš „Alko“ įkūrėjų buvo akademikas, profesorius istorikas Edvardas Gudavičius. Dėl sveikatos problemų jis negalėjo dalyvauti klubo jubiliejaus minėjime, tačiau organizatoriai pasistengė, kad prof. Gudavičius galėtų pasveikinti susirinkusiuosius telefonu iš savo namų.

Sveikindamas profesorius prisiminė pirmuosius „Alko“ veiklos metus, džiaugėsi, kad buvo nesunku organizuoti klubo renginius – visi į juos eidavo vedami noro daugiau sužinoti apie Lietuvos praeitį ir jos kultūrą, pagrįsto bendro istorinio smalsumo. O jam, kaip ekskursijų po Vilnių ir vienam iš kelionių po Lietuvą ar Ukrainą vadovų, visada būdavo įdomu pasakoti tai, kuo dalyviai nuoširdžiai domėjosi. Tas kelionių ir ekskursijų masiškumas, atviras jų dalyvių bendravimas su vietiniais žmonėmis, gidais ir tarpusavyje, visada palikdavo malonius prisiminimus. Atsisveikindamas E. Gudavičius palinkėjo alkiečiams sėkmės, o salė, linkėdama profesoriui sveikatos, jo pasisakymą palydėjo plojimais.

Vedusieji susirinkimą apgailestaudami pranešė, kad dėl išskirtinio užimtumo jubiliejaus minėjime negalėjo dalyvauti senas klubo bičiulis, architektas-restauratorius, Lietuvos valdovų rūmų atstatymo mokslinis vadovas, K. Donelaičio memorialinio muziejaus Tolminkiemyje ir Lazdynėliuose projektų autorius, buvęs ilgametis K. Donelaičio draugijos pirmininkas ir nuolatinis talkų Karaliaučiaus srityje dalyvis dr. Napoleonas Kitkauskas. Bet talkų Karaliaučiaus krašte temą sėkmingai pratęsė buvusio „Alko“ vadovo S. Lukoševičiaus žemietė, Donelaičio draugijos Šiaulių skyriaus pirmininkė ir talkų organizatorė Izolina Lingienė.

„Alko“ klubo emblema S. Lukoševičiaus plakato „Numesk, Tėvyne, rūbą seną...“ fone

Sveikinimą „Alkui“ p. Izolina pradėjo G. Petkevičaitės-Bitės žodžiais: „Visomis spėkomis stenkitės įkurti židinį [...] tikros tautiškos šviesos“, ir tuos žodžius pritaikė „Alko“, pažyminčio savo 50-metį, veiklai. O S. Lukoševičiaus sukurtą klubo emblemą – Šv. Izidorių Sėjėją – apibūdino kaip kartu su klubo nariais sėjantį šviesos grūdus buvusioje, žinias ribojusioje aplinkoje.

Kaip Šv. Kazimiero ordino narė, Izolina Lingienė padėkojo alkiečiams už Šv. Kazimiero koplyčios išvalymą ir sutvarkymą 1988 m. bei kitus kilnius darbus, pasidžiaugė, kad kartu su „Alku“ apie 30 metų bendradarbiavo Mažojoje Lietuvoje, vietovėse, susijusiose su K. Donelaičiu ir kitais to krašto šviesuoliais. Buvo prisimintos ir garsiosios Tolminkiemio ir Lazdynėlių talkos, kai iš visos Lietuvos suvažiuodavo 600–800 talkininkų, kai vakare, po darbų, Priegliaus pakrantėse įsikurdavo palapinių miestelis, o prie laužo buvo klausomasi N. Kitkausko, S. Lukoševičiaus pasakojimų, dainuojama.

Šiltais žodžiais p. Izolina minėjo šiauliečių Stepo Lukoševičiaus ir Janinos Čepulytės-Lukoševičienės šeimą, prisiminė Janinos Kurtuvėnuose organizuotas Užgavėnių šventes, jos pedagoginę ir kultūrinę veiklą, altruizmą ir nuoširdumą.

Apie talkas Tolminkiemyje ir Lazdynėliuose, kitus Sūduvos krašto kraštotyrininkų renginius, S. Lukoševičiaus pradėto leisti laikraščio (dabar jau žurnalo) „Donelaičio žemė“ leidybą papasakojo dabartinis žurnalo redaktorius, Donelaičio draugijos pirmininkas, VĮ Nemuno euroregiono Marijampolės biuro direktorius ir aktyvus talkų Karaliaučiaus srityje organizatorius Gintaras Skamaročius. Suprantama, G. Skamaročius pirmiausiai pasveikino alkiečius jubiliejaus proga, palinkėjo jiems tęsti prieš 50 metų pradėtą veiklą. Prisimindamas garsiąsias talkas jis apgailestavo, kad dabar, norint jose dalyvauti, iškyla nemenka brangių vizų į Rusiją problema, todėl tenka kreiptis į Lietuvos užsienio reikalų ministeriją siekiant gauti nemokamų (moksleiviams) ar papigintų (pensininkams) vizų. O „Donelaičio žemė“ tapo žurnalu, nes taip formaliai yra lengviau siekti Europos Sąjungos finansinės paramos jo leidybai.

Apie S. Lukoševičiaus pieštus „Alko“ plakatus, jų meninę ir agitacinę reikšmę papasakojo žinomas Lietuvos grafikas-plakatistas prof. Juozas Galkus. Įdomu, kad pirmą kartą su S. Lukoševičiaus plakatu prof. Galkus susidūrė gavęs prašymą iš Lietuvos ambasados Londone kultūros atašė, kuri norėjo išsiaiškinti, kas yra lietuviško plakato su dviem išskėstais rankos pirštais – pergalės simboliu – ir užrašu „Sąjūdis“ autorius. Tačiau tuo metu išsiaiškinti nepavyko, ir tik po poros metų, „Naujajame židinyje“ aptikęs S. Lukoševičiaus straipsnį su jo plakatų iliustracijomis, profesorius nutarė aplankyti jų autorių. Su nuostaba ir įdomumu apžiūrinėdamas nežinomo autoriaus plakatus jo namuose, jis pamatė ir ieškomo plakato originalą.

Profesorius pagyrė S. Lukoševičiaus pieštų plakatų meninį lygį, piešinio kokybę ir kompoziciją, išraiškingumą, naudojamo šrifto savitumą. 2012 m. LR Seime surengus S. Lukoševičiaus pieštų plakatų parodą, profesorius buvo pagrindinis tos parodos referentas ir gidas. Ir dabar dar prof. J. Galkus laikosi nuomonės, kad S. Lukoševičiaus plakatai nėra pakankamai ištyrinėti ir laukia tikrojo įvertinimo, savo valandos.

Pasibaigus sveikinimams ir pasisakymams, buvo rodoma klubo narės T. Zastarskytės parengta „Alko“ veiklos fotografijų prezentacija. Joje – per 100 fotografijų, jų datos – nuo 1967 m. balandžio iki šių dienų. Buvo parodytas reportažas apie tai, kaip atrodė Tolminkiemis ir Lazdynėliai 2010 m. vasarą. Be to, salėje buvo įrengta keletas stendų su į prezentaciją netilpusiomis „Alko“ gyvenimo momentų nuotraukomis, S. Lukoševičiaus plakatų kopijomis ir klubo skelbimais, kelionių maršrutų aprašymais ir pan. Dauguma iš viso to jau tapo klubo istorijos dokumentais ir jo narių yra rūpestingai saugoma.

Reformacijos draugijai 25-eri metai

Prieš ketvirtį amžiaus (1992 m. balandžio 25 d.) susikūrė Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija. Buvo deklaruota, kad „Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija yra pasaulietinė, ne konfesinė, ne politinė, dorovinio ir kultūrinio tobulinimosi organizacija, siekianti per 500 metų Reformacijos propaguotas humanistines švietimo, tautiškumo bei tolerancijos idėjas ir apmąstyti jų gyvybingumą bei prasmę šiandieninėje modernioje, tačiau dažnai kamuojamą išskirtinių materialinio komforto vertybių tesiekiančioje, susipriešinusioje visuomenėje."

Ši deklaracija yra rezultatas daugiau kaip dešimties diskusinių susirinkimų, kuriuos grupė entuziastų pradėjo Biržuose, Radvilų pilyje, o baigė steigiamajame suvažiavime Vilniuje, Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje posėdžių salėje.

Neformaliai buvo užprogramuota ne kovos, bet konstruktyvi kūrybos dvasia. Draugijos veiklos efektyvumą lėmė visų jos narių geranoriškas ir demokratiškas dalyvavimas. Apie tai liudija per 25-erius metus išleistos knygos, Draugijos svetainės straipsniai, daugiau nei 300 įvairių paskaitų, susitikimų, disputų, kelionių, parodų, mokslo premijos ir pagaliau LR Seime priimtas nutarimas paminėti 500 metų Reformacijos sukaktį 2017 metus paskelbiant Reformacijos metais. Dėkojame visiems Reformacijos draugijos nariams ir rėmėjams už nuoširdų ir pasiaukojamą darbą. Labiausiai nusipelniusiuosius Draugijos valdyba pagerbs rudenį, spalio mėn. tarptautinės konferencijos „Reformacija Lietuvoje ir jos poveikis kultūros atsinaujinimui" metu LDK Valdovų rūmuose.

Būkime ištikimi mūsų Draugijos devizui: „Reformacija – veiksmo tiltas tarp praeities, dabarties ir ateities."

Sveikiname bendraminčius Reformacijos draugijos 25-erių metų jubiliejaus proga!

Švęskime Reformacijos 500-ąsias metines!

LRIKD Garbės pirmininkas prof. Sigitas KREGŽDĖ,
LRIKD pirmininkas Donatas BALČIAUSKAS

Dėl 2 procentų pajamų mokesčio „Vorutai"

Gerbiami skaitytojai,

Primename, kad iki gegužės 1 d. Jūs galite paremti laikraštį „Voruta" iki 2 procentų pernai sumokėtos pajamų mokesčio sumos.

Ką privalo atlikti asmuo, norintis per pajamų mokestį suteikti paramą laikraščiui?

Gyventojas, nusprendęs per pajamų mokestį suteikti paramą laikraščiui, turi užpildyti nustatytos formos FR0512 prašymą (toliau – Prašymas) ir pateikti teritorinei VMI elektroniniu būdu (per Elektroninio deklaravimo istemą).

Prašyme gyventojas turi nurodyti savo vardą, pavardę, asmens kodą, nuolatinę gyvenamąją vietą (adresą) ir duomenis apie paramos gavėją:

- teisės aktų nustatyta tvarka suteiktą juridinio asmens identifikacinį numerį (kodą);
- ataskaitinį mokestinį laikotarpį (2016 metus) ir prašymą paramos gavėjui pervesti pajamų mokesčio dalį procentais (iki 2 procentų).

Šiuos veiksmus gyventojas turi atlikti pasibaigus kalendoriniams metams iki kitų metų gegužės 1 dienos. Toks yra prašymo pateikimo galutinis terminas.

„Vorutos" fondo rekvizitai: įmonės kodas 181392738, buveinės adresas – Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai.

Telefonai pasiteiravimui: 8 683 90796 (buhalterė), 8 603 11117 (redaktorė).

Skiriantis 2 proc. sumokėtos savo pajamų mokesčių sumos žmogus nepraranda nė cento, tačiau geros valios dėka paremia savo laikraštį, kuriam ta parama labai reikalinga. Tik su Jūsų pagalba mes galime daugiau.

Iš anksto dėkojame.

„Vorutos" redakcija

Dėkojame

Dėkojame Tautos fondui (JAV), skyrusiam 5 700 USD paramą laikraščio priedo „Tėviškės aušra" leidybai ir laikraščio prenumeratai mokykloms.

Redakcija

Lietuvos Bažnyčios istorija

Kabelių parapija ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Onutė DROBELIENĖ, Vilnius–Kabeliai

Kabelių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia yra Kabelių kaime, 15 km į pietvakarius nuo Marcinkonių ir 40 km nuo Varėnos. Tai tradicinė liaudies architektūros formų geltonai dažyta bažnytėlė. Stačiakampio plano, dviejų bokštų. Šventoriuje stovi medinė, dviejų tarpsnių varpinė su žemomis zakristijomis. Šventorių juosia medinių statinių su dvivėriais vartais tvora. Yra parapija ir turi savo parapijos namus. Tituliniai šios parapijos atlaidai – Žolinė (rugpjūčio 15 d.).

Dabartinė pastatyta 1911 m., o 1916 m. tik padidinta.

Vilniaus generalgubernatoriaus parėdymu 1909 m. buvo leista į Kabelius pervežti senąją Ratnyčios (Šv. apaštalo Baltramiejaus) bažnyčią, nes buvo ruošiamasi griauti senąją, statytą 1762 m. Kaimo žmonės arkliais susivežė išardytą bažnytėlę ir ją perstatė Kabeliuose. Manoma, kad tuo rūpinosi kun. P. Bernotas.

Vėliau, beveik po dešimties metų (1921), buvo įkurta ir Kabelių parapija. Jai tuomet priklausė maždaug 1 500 gyventojų. Pagal lenkų valdžios 1921 m. atliktą surašymą Kabelių kaime gyveno 258 žmonės, iš kurių 235 užsirašė lietuviais, 14 žydais, 8 lenkais ir 1 baltarusiu.

Nuo 1919 m. klebonavęs Pranciškus Čaglys ugdė parapijiečių pamaldumą, stiprino lietuvybę, ragino mokytis, šviestis. Lenkijos valdžios už lietuvybės idėjų sklaidą buvo persekiotas ir ne kartą baustas. Parapijiečiai mielai prisimena kun. P. Čaglį, kurio vadovaujama parapija dėl savo vykdomų veiklų buvo žinoma visame Vilniaus krašte. Jam kunigaujant susikūrė katalikų pasauliečių tretininkų organizacija. Ši organizacija veikė net sovietiniais laikais. Kabeliuose ilgą laiką gyveno paskutinė Kabelių parapijos tretininkė Romualda Grigienė (iki 2012 m.). Nepamirštas ir kun. Jonas Lauriūnas, devyniolika metų tarnavęs Kabeliuose, buvęs karo gydytojas, laisvai kalbėjęs keletu užsienio kalbų.

Pirmasis kunigas Kabeliuose buvo Jurgis Zimkus, vėliau – Bernardas Sužiedėlis, Juozapas Augūnas, Pranciškus Čaglys, Nikodemas Pakalka, Juozapas Poškus, Konstantinas Molis, Vladislovas Jašukas, Alfonsas Merkys, Albertas Ulickas, Benediktas Urbonas, Karolis Garuckas, Alfonsas Petronis, Jonas Laučiūnas, Vytautas Pūkas, Petras Purlys, Valentinas Virvičius, Antanas Domeikis, Gintautas Stanevičius, Raimondas Varaneckas, Algis Vaickūnas.

Kabelių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Šiandien Kabelių parapijos klebonas buvęs Lietuvos kariuomenės karo kapelionas, atsargos kapitonas Povilas Paukštė.

Kabelių bažnyčia, kaip ir kitos Dzūkijos pakraščio bažnyčios, daug prisidėjo prie lietuviškumo ir tradicijų bei papročių išsaugojimo šiame regione.

Autorės nuotr.

Muziejus laikraštyje Nr. 51 (468)

Vyskupas Antanas Deksnys

2016 metais sukako 110 metų nuo žymaus pokario lietuvių išeivijos veikėjo, vyskupo Antano Deksnio (1906–1999) gimimo. A. Deksnys gimė 1906 m. gegužės 9 d. Butėniškio vienkiemyje Rokiškio apskrityje. Tėvai – Stanislovas Deksnys ir Venceslava Kiliūtė, buvo pasiturintys valstiečiai. Jaunajam Antanui aplinkiniai pranašavo karininko ar valdininko ateitį. Bet jis pasirinko kitaip – Deksnių šeima buvo ne vien apsišvietusi, bet ir religinga, iš jos tarpo buvo kilęs ne vienas kunigas. 1926 m. baigęs Rokiškio gimnaziją, A. Deksnys įstojo į Kauno universiteto Teologijos–filosofijos fakultetą. 1931 m. gavo kunigo šventimus. Po kelių metų darbo vikaru, kunigas buvo išsiųstas tęsti mokslų į Fribūro universitetą Šveicarijoje, kur 1940 m. apsigynė filosofijos daktaro laipsnį. Į tėviškę grįžti sutrukdė sovietinė okupacija. A. Deksnys išvyko į JAV ir 1943 m. buvo paskirtas klebonu į nedidelę, seną lietuvišką parapiją East St. Louis mieste Ilinojuje. Parapijos reikalai buvo smarkiai pašlipę, likę daug skolų ir kitų problemų, pirmaisiais klebono veiklos metais gaisras sunaikino bažnyčią. Bet A. Deksnys nenuleido rankų ir energingai ėmėsi darbo. Jo pastoracinis uolumas ir pedagoginiai sugebėjimai pritraukė į parapiją ne tik senuosius lietuvių imigrantus, bet ir nemažai naujųjų karo pabėgėlių. Greitai buvo išmokėtos parapijos skolos, pradėtos rinkti lėšos naujos bažnyčios statybai. 1956 m. naujoji bažnyčia buvo pašventinta. Energinga klebono veikla neliko nepastebėta ir bažnytinės vyresnybės – 1964 m. A. Deksnys buvo pakeltas į prelatus. 1967 m. popiežius Paulius VI (1897–1978) paskyrė A. Deksnį vyskupu Vakarų Europos lietuviams išeiviams. Jo, kaip lietuvių išeivių sielovados vadovo pagrindinė rezidencija buvo Bad Woerishofen'o miestelyje Vokietijoje, netoli Augsburgo. Kad pasiektų po visą Vakarų Europą išsimėčiusius tautiečius, vyskupas buvo priverstas daug keliauti, dažnai ne vien Europoje, bet ir kituose žemynuose, nuo Pietų Amerikos iki Australijos. A. Deksnio pamokslai per „Vatikano radiją" pasiekdavo ir Lietuvą. Būdamas dvasinės vyresnybės nariu, vyskupas bendravo su įtakingais įvairių šalių politikais ir valstybės veikėjais ir tuo naudojosi, nuolat primindamas apie okupuotos Lietuvos likimą. 1985 m. būdamas 76 metų vyskupas A. Deksnys paliko savo oficialų postą, bet ir būdamas emeritu toliau daug keliavo, lankydamas tautiečius įvairiose šalyse. 1989 m., 1991 m. ir 1998 m. po daugelio dešimtmečių pertraukos lankėsi tėvynėje. Mirė Bad Woerishofene 1999 m. gegužės 5 d., ten ir palaidotas.

A. Deksnys. JAV, 1941-1942 m. Vyskupas A. Deksnys ir popiežius Paulius VI. Italija, Roma, tarp 1968-1973 m. Spaudai parengė O. Ševeliov.

Trakų istorijos muziejus įsigijo dali vyskupo A. Deksnio asmeninio archyvo. Šį kartą pristatomos dvi vyskupo A. Deksnio nuotraukos iš muziejaus rinkinio. Pirmojoje – dar jauno kunigo portretas, jam atvykus į JAV. Nuotrauka daryta Čikagoje, pas lietuvių kilmės fotografą Stankūną, apie 1941–1942 metus. Antrojoje fotonuotraukoje popiežius Paulius VI su šešiais vyskupais Romoje. Pirmas iš dešinės stovi vyskupas A. Deksnys. Fotonuotrauka daryta tarp 1968 ir 1973 metų Vatikane.

Vyr. muziejininkas Vytautas Tenešis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno" ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Kitas numeris išeis 2017 m. gegužės 27 d.

Voruta®
Visos prekių ženklo teisės saugomos

Prenumeratos indeksai 0135, 0136

Redakcinė kolegija:
Dr. Arūnas Bubnys, prof. habil. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).

© **Voruta, 2017.** Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta", yra VšĮ „Vorutos" fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

© Voruta, 2017. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt aštuntieji leidimo metai.
Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos" fondas, įmonės kodas 181392738, a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė.
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel/ faks.: (8 528) 51 266, „Tele2" mob. (8 605) 11117.
Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117.
Spausdino AB spaustuvė „Titnagas", Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą *Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai.*

Laiškams: **„Voruta", Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel./faks. (8 528) 51 266,**
El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com**
Interneto svetainė **www.voruta.lt.**

Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravska (buhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel./faks. (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Valentinas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych-Šochienė (publicistika), Martynas Buivys (internetas).